

**A VESZPRÉMI PÜSPÖK
KIRÁLYNÉ-KORONÁZÁSI JOGÁNAK
TÖRTÉNETE.**

BÁRÓ HORNIG KÁROLY VESZPRÉMI PÜSPÖK MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

KOLLÁNYI FERENCZ,
Ő SZENTSÉGE KAMARÁSA, N. MUZEUMI KÖNYVTÁRÓR.

VESZPRÉM,
EGYHÁZMEGYEI KÖNYVNYOMDA.

1901.

ADALÉKOK
A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG
TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

A VESZPRÉMI PÜSPÖK
KIRÁLYNÉ-KORONÁZÁSI JOGÁNAK
TÖRTÉNETE.

IRTA
KOLLÁNYI FERENCZ.

VESZPRÉM,
EGYHÁZMEGYEI KÖNYVNYOMDA.
1901.

ELŐSZÓ.

Az esztergomi érsek és a veszprémi püspök között már a XIII. század első felében vita támadt a királyné-koronázás joga felett. Veszprém főpásztorai ettől az időtől kezdve soha sem szüntek meg éber figyelemmel őrködni ezen joguk felett és minden lehetőt megtettek arra nézve, hogy egyházuk e nevezetes kiváltsága érintetlenül szálljon az utódokra. Másrésztől azonban az esztergomi érsekek sem nyugodtak meg, sem abban, hogy a királyné-koronázást, ha mindjárt csak bizonyos körülmények közt is, egyedül csak a veszprémi püspök végezze, sem abban, hogy a koronázási szertartás végzésében a főszerep a veszprémi püspöknek jusson. Az ebből származó versengés közt s azok alatt a nagy rázkódtatások alatt, a melyeken a nemzet élete évszázadok folyamán átment, a királyné-koronázási jog bizonyos változást szenvedett. Ennek a történetét akarjuk mi a következőkben vázolni s a magyar egyházjogtörténet egyik, eddig nem egészen tisztázott kérdését, a kellő világításba helyezni.

Budapesten, 1901 január 15-én.

KOLLÁNYI FERENCZ.

TARTALOM.

	Lap.
Előszó.	
I. §. A királyné-koronázás joga az irodalomban. Baernkopf értekezése. Csapody ellenirata. Egyéb írók véleményei . . .	1
II. §. A királyné-koronázás joga az első századokban. Az 1216-iki római ítélet. IV. Béla 1269-iki kiváltságlevele. Erzsébet királyné 1280. és 1289-iki oklevelei. IV. László 1276-iki kiváltságlevele. Ágnes királyné 1299. és 1300-iki megerősítő levelei. Palóczy György és Rozgonyi Simon 1438-iki megállapodása. II. Ulászló 1502-iki oklevele. A mohácsi vész előtt a szent koronával koronáztatott meg a királyné. A veszprémi püspök a királyné fejére tette a szent koronát	36
III. §. Királyné-koronázások a mohácsi vész után, az osztrák uralkodóház idejében. Volkra Ottó János veszprémi püspök 1714-iki felterjesztése a királyhoz. Keresztély Ágost hercegprimás észrevételei. Volkra óvástétele az 1714. évi országgyűlésen. Bajzáth József püspök felterjesztése a királyhoz 1790-ben. Batthyányi József primás válasza és emlékirata. Bajzáth újabb megkeresése a kancelláriához 1792-ben. A kancellária javaslata. I. Ferencz 1792. évi legfelsőbb elhatározása . .	97

I.

A királyné-koronázás joga az irodalomban. Baernkopf értekezése.
Csapody ellenirata. Egyéb írók véleményei.

Az első, a ki tudomásunkkal könyvében említést tesz — bár csak egész röviden — a királyné-koronázás jogáról, az olasz Ransano Péter volt, lucerai püspök és történétíró, a ki 1488-ban mint követ Mátyás király udvarában tartózkodott, hogy Korvin János és a Sforza családból származó Blanka Mária közt házasságot hozzon létre. Ő ugyanis könyvében¹⁾ Veszprém leírásánál felemlíti, hogy a királyné-koronázás joga a veszprémi püspököt illeti meg.

Nem egész másfél századdal később, Révay Péter koronaőr, abból az alkalomból, hogy az 1613. évi országgyűlés törvényei a koronaörzés felől rendelkeznek, megírja a szent korona történetét²⁾ s munkájában a királyné-koronázás jogáról is szól. Könyvében erre vonatkozólag ezeket olvassuk: a ki történelmünket, törvényeinket ismeri, annak tudnia kell, hogy a király-koronázás joga az esztergomi érseket, a királyné-koronázásé pedig, külön kiváltság alapján, a veszprémi püspököt illeti, a ki rendszerint egyuttal

¹⁾ Epitome rerum Hungaricarum velut per indices descripta auctore Petro Ransano. Budaë, 1741. p. 39.

²⁾ De sacrae coronae Regni Hungariae ortu, virtute, victoria, fortuna, annos ultra DC. clarissimae brevis commentarius Petri de Rewa comitis comitatus de Turocz. Augustae Vindelicorum, 1613.

a királyné kancellárja is szokott lenni. A koronázás azzal a koronával történik, a melyet külön e czélből szerez be magának a királyné. Csakis Máriát, nagy Lajos leányát koronázták meg a szent koronával, de ő nem királyné volt, hanem uralkodó király. A szent koronával pedig az esztergomi érsek csak érinti a királyné jobb vállát, mintegy annak jelképezéseül, hogy a nő a férfi jobb oldalsontjából alkottatott s a királyné férjének a kormányzás gondjaiban segélyére lenni tartozik.

Midőn Pázmány Péter az 1629 október 4-ére Nagyszombatba összehívott zsinaton megalkotott végzéseket kinyomatta, a könyvhöz függelékül több egyháztörténeti dolgozatot csatolt. Ezek egyikében az esztergomi érsek előjogait és kiváltságait sorolja fel. Ebben a többi közt ezeket írja: a királyné koronázásakor a felkenést s a többi szertartást is mind — a pontificale előírása szerint — az esztergomi érsek végzi s ő helyezi a szent koronát is a királyné jobb vállára, miután ez a nők fejére nem tétetik. Ugyanekkor a veszprémi püspök az oltárhoz lépven, felteszi a királyné fejére a házi koronát. Így történt ez Sopronban 1622-ben Eleonóra királyné, valamint II. Mátyás király feleségének megkoronáztatásakor is.¹⁾

Perger Eliásnak 1637-ben irt munkája szerint²⁾ a szent koronát azon okból érintik a királyné vállához, s nem illesztik fejére, mivel mint nő nem lehet részese azoknak az apostoli jellegű előjogoknak és kiváltságoknak, a melyek a koronázás révén sz. Istvánt és utódait megilletik. Mig ellenben az által, hogy a szent korona vállához érintetik,

¹⁾ Acta et decreta synodi dioecesanæ Strigoniensis. Posonii, 1629. p. 145.

²⁾ Symbolum sacrum et augustum decem reginarum Hungariæ. 1637. p. 3.

a királyné megosztozik férjével a többi királyi jogban; a külön koronával való megkoronázás pedig a királynékat külön megillető jogok gyakorlására jogosítja fel őt.

Benesik Mihály, 1722-ben megjelent munkájában¹⁾ elmondja, hogy a veszprémi püspök, mint a királyné kancellárja, az 1714-iki országgyűlésen szerette volna az esztergomi érsekkel szemben a királyné-koronázás jogát a maga részére biztosítani, ez azonban nem sikerült neki.

Barits Albert a XVIII. század végén abban a véleményben van,²⁾ hogy régi időben a korona a királyné fejére tétetett ugyan, ma pedig csak a házi koronát illeszti a veszprémi püspök a fejére, de ez a változás igen helyes és szükséges volt. „Mert mivel a királyi hatalom a koronával úgy egybe vagyon kapcsolva, hogy csak egyedül az által lehessen azon hatalmat valamely fejedelemnek általadni, szükséges, hogy ezen főhatalmat eszközlő szertartást meglehessen különböztetni az olyan szertartástól, mely csak csupán tiszteletadásra vagyon rendelve.“

Schmeizel Mártonnak egy 1790-ben kiadott értekezése szerint³⁾ törvényeink nem intézkedvén a királyné koronázása felől, csak némelyek, kivételképen részesültek e tiszteletben. Vagyis a királyné koronázása mindenkor a királyi férj akaratától függött, és éppen ez okból, a hány koronázás csak tartatott, az mind más szertartások közt ment végbe.

Beck Keresztély Ágostnak 1790-ben megjelent munkája⁴⁾ a királyné-koronázás jogát a veszprémi püspöknek

¹⁾ Novissima dieta nobilissima. Tyrnaviae, 1722. p. 85.

²⁾ A magyar királyok és királynék koronáztatásoknak inneplése. Pest. 1790. p. 68.

³⁾ De insignibus vulgo elenodiis regni Hungariae. Kiadta: Kovachich: Solennia inauguralia principum. Pestini, 1790. p. 41.

⁴⁾ Jus publicum Hungariae. Viennae, 1790. p. 104.

tulajdonítja, külön kiváltság alapján, bár úgymond ezt a jogot az esztergomi érsek magának követeli s emiatt vita is támadt köztük. A szent koronát ujabban az esztergomi érsek a királynénak csak vállára helyezi, holott azelőtt a királynék is a szent koronával koronáztattak meg. Most a házi korona illesztetik fejére, és a felkenés többé nem a fejen történik.

Egy évvel később Rosenmann István azt írja könyvében,¹⁾ hogy régi szokás szerint a királynék is megkoronáztatnak. Ezt a jogot azonban az esztergomi érsek is, valamint a veszprémi püspök is, magának vitatja. A szertartás a felkenésből, a szent koronának a jobb vállra való illesztéséből stb. áll. Midőn pedig egy év múlva ugyanezen munkáját német nyelven is közzéteszi,²⁾ úgy nyilatkozik, hogy megszokták ugyan a királynét is koronázni, de nem mintha ez bármilyen okból szükséges volna, mint a királyoknál, hanem inkább tiszteletből és a régi szokás fentartása végett.

A midőn 1790-ben II. Lipót király nejének, Mária Ludovikának megkoronázására készültek, a régi vita a királyné-koronázás jogát illetőleg ismét kiújult az esztergomi érsek és a veszprémi püspök között.

Az esztergomi érsek joga mellett — úgy látszik gróf Batthyányi József primás megbízásából — Baernkopf Ignác pozsonyi kanonok szállott sikra, a ki már ekkor több jogtörténeti munka megírásával tette ismertté nevét. Baernkopf áttanulmányozta a primási levéltárban felkutatható okleveleket, a koronázási szertartások leírásait, és az 1792. év elején közzétette értekezését, névtelenül, e cím alatt: *De*

¹⁾ Jus publicum regni Hungariae. Viennae, 1791. p. 50.

²⁾ Staatsrecht des Königreichs Hungarn. Wien, 1792. p. 74.

jure coronandarum reginarum Hungariae disquisitio. Posonii, 1792. 2r. 8+80 l.

A dolgozatnak már előszavából is kitetszik, hogy szerzője az esztergomi érsek jogai mellett harczol, s nem tartja valószínűnek, hogy a veszprémi püspök visszaszerezhesse azokat a jogokat, a melyeket egykor régi kiváltságai alapján birt, de a melyeket később — legalább a gyakorlatban — már nem érvényesíthetett.

Baernkopf nem is hallgatja el, hogy mindezt ő bizonyos örömmel mutatja ki. Ő, úgymond, az esztergomi egyháznak majdnem annyival tartozik, mint a gyermek édes anyjának. Mindazonáltal nem akarja a veszprémi egyház jogait csorbitani. Ellenkezőleg, éppen ő több adatot hoz fel a veszprémi püspök joga mellett, mint bárki más. Mert a fiui szeretet sem bírja s nem is bírhatja őt arra, hogy az igazság ellen vétsen.

A könyv őt fejezetre van felosztva. Az elsőben ismereti a régi koronázási szertartást, és az utóbb ebben bekövetkezett változásokat.

Szerinte már sz. István neje, Gizella is megkoronázott, s utánna a többi királyné mind. A koronázás ebben az időszakban még három részből állott: először a catechumenek olajával való felkenésből, másodszer a szent koronával való megkoronázásból és harmadszer az esküből, a melyet a királynék az ország jogainak, törvényeinek megtartására tettek. Később azután az eskü elmaradt, a szent koronával is csak a jobb vállukat érintették a királynéknak, a tulajdonképeni koronázás pedig a királyné külön koronájával történt.

Az esküt akkor hagyták el, a mikor a királynék megszűntek a kormányzás gondjaiban férjükkel osztozkodni, vagyis a XV. század vége felé. Baernkopf ugyanis, abból,

hogy a királynéknak megvoltak a maguk külön kancellárjaik s egyéb udvarnagyaik, arra következtet, hogy a királynéknak is volt bizonyos beleszólásuk az ország ügyeinek intézésébe. S éppen ebből az okból, a koronázás sem volt csupán merő szertartás, hanem ennek révén a királynék bizonyos jog és hatalmi körhöz jutottak, a mi szerinte abból is kitűnik, hogy királyaink a királyné megkoronázását már az eljegyzési okiratba is felvették.

Hogy miért helyettesítették később a szent koronát a házi koronával, arra Baernkopf is csak találgatva felel. Legvalószínűbbnek látszik előtte, hogy abból az okból történt ez, mivel ugy királyaink, mint az ország azt a szomorú tapasztalatot tették, hogy az időkint özvegyiségre jutott királynék még az új királyné megkoronáztatása után is gyakorolni akarták azon jogokat, a melyek a koronázás folytán szállottak reájuk, s megoszolván ekként a hatalom a király, valamint az idősebb és fiatalabb királynék közt, ez csak féltékenykedésre, versengésre és elkeseredett viszályokra szolgáltatott alkalmat. Azt akarták tehát elérni, hogy mellőztetvén a királynéknak a szent koronával való megkoronáztatása, a királynék többé e czimen semmiféle jogokhoz ne jussanak, hanem a házi koronával való megkoronáztatás, ugyszintén a szent koronának a jobb vállra való helyezése által, csupán mint felséges férjük hitvesei s nem mint kormánytársai, legyenek ily módon felavatva.

A II. fejezetben kifejti Baernkopf, milyen jogok illették meg az esztergomi érseket és a veszprémi püspököt a királyné koronázásában.

Hogy az esküt a királynék mindig az esztergomi érsek kezébe tették le, azt soha sem vonták kétségbe a veszprémi püspökök.

Gizellát bizonyosan sz. Istvánnal egyidejűleg koronázták meg. Már pedig ekkor még a veszprémi püspök aligha volt kinevezve, vagy legalább is nem volt a pápától megerősítve és felszentelve. A koronázást tehát kétségkívül az esztergomi érsek végezte.

A királyné-koronázás jogát azonban minden valószínűség szerint szent István és Gizella ruházták a veszprémi püspökre, a kik ezt az egyházat megalapították és gazdagon ellátták.

Az első e jogra vonatkozó, előttünk ismeretes okirat az az egyezmény, amely az esztergomi érsek és a veszprémi püspök közt 1216-ban jött létre, s a melyet III. Honorius pápa 1221-ben megerősített.

A két főpap által kötött egyezmény szerint a királyné-koronázás joga mindenkor a veszprémi püspököt illeti meg. A királyné felkenését azonban csak akkor végzi a veszprémi püspök, ha a király felkenése is ugyanakkor történik.

Ha azonban a királyné, külön, egyedül koronáztatik meg, és az esztergomi érsek jelen van, a felkenés joga őt illeti meg. S csak abban az esetben, ha az esztergomi érsek akadályozva van a megjelenésben, végzi ezt a szertartást is a veszprémi püspök.

Eszerint a veszprémi püspök „*jure ordinario*“ teszi fel mindenkor a királyné fejére a koronát. Ellenben a felkenést csak „*jure extraordinario*“ végzi az esetben, ha az esztergomi érsek nincs jelen a koronázási szertartáson, vagy pedig, ha a király és királyné együttesen koronáztatnak meg.

Teljes összhangzásban vannak Baernkopf szerint ezzel az egyezménynyel azok az oklevelek, a melyeket erre vonatkozólag a későbbi időből ismerünk.

Igy 1289-ben Erzsébet királyné egyik okiratában kijelenti, hogy őt Pál veszprémi püspök nemesak megkoronázza, de fel is kente. Ez csak 1272—1275 márczius

9-ke közt történhetett. Ekkor pedig, és azon egész idő alatt, a mikor az Erzsébet királyné, Kun László felesége említette Pál püspök a veszprémi püspöki széken ült, az esztergomi érsekség vagy üresedésben volt, vagy pedig olyan foglalta el, a ki sem a pápától megerősítve, sem pedig felszentelve nem volt. Ily formán tehát semmi különös sincs abban, hogy a koronázást is, valamint a felkenést is, a veszprémi püspök végezte; de viszont arra sem lehet ebből következtetni, hogy a veszprémi püspököt illette volna meg a királyné felkenésének joga. Igaz ugyan, hogy a királyné által kiadott oklevél szavai szerint „*cujus — Vesprimiensis ecclesiae — praesules, pro tempore constituti, reginas Hungariae inungunt et coronant*“, de ez csak úgy értendő, a hogy az egyezményben áll, hogy tudniillik a felkenés joga csak akkor illeti meg a veszprémi püspököt, ha ugyanakkor történik a király felkenése is, avagy ha a királyné koronázásán az érsek nincs jelen.

Ugyanigy értendők Ágnes királyné 1290-iki oklevelének következő sorai is: „*ad instantiam venerabilis patris Benedicti episcopi (Vesprimiensis) per cujus manus in reginam Hungariae inunctae fuimus, et Deo propitio, reginale suscepimus diadema*“. Mikor történt a koronázás, Baernkopf nem tudja. De bizonyosra veszi, hogy 1296 előtt nem; ebben az időben pedig vagy üresedésben volt az esztergomi érsekség, vagy pedig olyan által volt betöltve, a ki nem volt megerősítve és felszentelve. Ha tehát Ágnes királyné nem koronáztatott meg Lodomér érsek idejében, a minthogy csakugyan nem koronáztatott meg, akkor a koronázásnak Lodomér utódjának, Gergelynek idejében kellett megtörténnie, ez pedig akkor hihetőleg nem volt még felszentelve, miután a fehérvári prépostságból emeltetett az ország első főpapi méltóságába.

A III. fejezetben azt mutatja ki Baernkopf, hogy 1300—1526-ig a királyné-koronázási jogot illetőleg semmi-féle változás nem történt.

A veszprémi püspök azon jogához, hogy a koronázási szertartás alkalmával a szent koronát a királyné fejére illeszse, mintegy jutalom fejében, idők folyamán hozzácsatoltatott a királyné kancellárságának tiszte, évi 500 márká díjazással együtt.

Ezt a hivatalt némely elődjük hanyagsága folytán már IV. László előtt elvesztették a veszprémi püspökök; és a király csak 1276-ban helyezte őket vissza e jogukba. Azonban már 1426-ban Rozgonyi Simon püspök ismét szükségét látta, hogy Zsigmond királytól a veszprémi püspököknek a kancellárság tisztében való megerősítését kérelmezze. A király teljesítette a kérelmet. És miután IV. László oklevelében a koronázás joga is említetik és bennfoglaltatik, midőn Zsigmond 1426-ban ez oklevelet szórul-szóra átirta, jóváhagyta és megerősítette, ez által sem hozzá nem tett, sem el nem vett semmit a veszprémi egyház régi jogából. Vagyis Zsigmond megerősítő okirata meghagyta ugy az esztergomi érseket, mint a veszprémi püspököt annak a jognak a birtokában, a melyben IV. László idejében voltak, tehát abban, a melyet az 1216-ki egyezmény biztosított nekik.

Zsigmondnak halála után, leányának, Erzsébetnek megkoronáztatása alkalmával, bizonyos nehézségek merültek fel az esztergomi érsek és a veszprémi püspök közt.

Nem volt ismeretlen Palóczy György esztergomi érsek előtt, hisz ekkor még a köztudatban is élt, hogy Zsigmondnak mindkét feleségét, Máriát is, Borbálát is, elődje, az esztergomi érsek koronázta meg és kente fel. Máriánál ebben nincs semmi feltűnő, miután ő mint király koronáz-

tatott meg, éppen úgy, mint Mária Terézia. Hogy Borbálát miért koronázta meg és kente fel az esztergomi érsek, azt Baernkopf nem tudja. Ha igaz az, a mit Pray ír, hogy tudniillik a koronázás rögtön az esküvő után történt meg 1405-ben, akkor ugymond, a veszprémi püspökség ez időben üresedésben lévén, az érsek a veszprémi püspököt csak helyettesítette.

1437-ben Palóczy György esztergomi érsek, valószínűleg abból kiindulva, hogy Erzsébet királyné, atyjának Zsigmondnak akarata szerint, az ország rendjeinek hozzájárulásával, férjével Alberttel osztozott az uralkodói hatalomban, nemcsak a királyné felkenését, hanem koronázását is magának kívánta fentartani.

Ezzel ellentétben a veszprémi püspök, Rozgonyi Simon, azt állította, hogy nemcsak a koronázás, hanem a felkenés joga is az ő egyházát illeti meg, s ennek bizonyítására több oklevelet mutatott fel, s ezek közt több olyat is, a melyeket az esztergomi érsekek állítottak ki.

Miután az ügy nem türt halasztást és Palóczynak nem voltak kezei közt azok az okiratok, a melyek alapján úgy az esztergomi érsekség, mint a veszprémi püspökség jogait világosan körvonalozni lehetett volna, azzal a fentartással, hogy ha később olyan bizonyítékokat fog felmutathatni, a melyek határozottan az esztergomi érsek joga mellett szólnak, a veszprémi püspök tartozzék követeleseitől elállani, beleegyezett abba, hogy a királynét Rozgonyi koronázza meg és kente fel.

Ámde — folytatja Baernkopf — ennek daczára sem származott ebből a veszprémi püspökségre nézve semmiféle jog, miután — mint tudjuk — Albert és Erzsébet egyszerre lettek megkoronázva, az 1216-iki egyezmény értelmében pedig ily esetben a veszprémi püspök nemcsak megkoronázta, de fel is kente a királynét.

I. Mátyás király feleségét, Beatrixot is csak azon okból kente fel a veszprémi püspök, mivel a koronázás 1476 december havában ment végbe, a mikor János esztergomi érsek Németországba szökött. A veszprémi püspök tehát annál is inkább hivatva volt az összes koronázási szertartásokat végezni, miután ezt az esztergomi érsek távollétében, az 1216. évi egyezmény is biztosította neki.

Egyébként, ha valaki azt a tételt akarná felállítani, hogy abból, miszerint a veszprémi püspök az esztergomi érsekség üresedése esetén, vagy mert az érsek bármely más okból akadályozva volt, a királynét nemcsak megkoronázta, de fel is kente, a veszprémi püspökség bizonyos joghoz jutott, akkor azt is el kellene fogadnia, hogy a király-koronázás joga is átszármazott a veszprémi püspökre, miután Zsigmond királyt, üresedésben lévén az esztergomi érseki szék, szintén a veszprémi püspök koronázta meg.

Viszont ilyen módon azt is be lehetne azután bizonyítani, hogy a veszprémi püspök is elveszítette a királyné-koronázás jogát, miután nem egyszer megtörtént, kivált a mohácsi vész után, hogy a királynét a nyitrai püspök koronázta meg.

II. Ulászló nejét, Annát, nemcsak felkente, hanem meg is koronázta az esztergomi érsek, miután a koronázás idején az akkori veszprémi püspök, Frangepán György, még nem volt felszentelve. Nehogy azonban ebből a veszprémi püspökségre valami jogvesztés vagy hátrány származzék, a király 1502-ben oklevelet adott ki, a melyben kijelenti és elismeri, hogy csupán csak ebben az egy esetben, a fentebb említett okból végezte, a királyné koronázását az esztergomi érsek.

Baernkopf abból, hogy a királyi oklevél csak is a korona feltevésére s nem egyuttal a felkenésre is, hatalmazta fel az esztergomi érseket, azt következteti és bizonyítja, hogy a király azon okból járt el így, mert a felkenés joga amúgy is az érseket illette meg.

Mindazon oklevelekből, — írja — a melyeket a veszprémi püspök királyné-koronázási joga mellett felhozhatni, az világlik ki, hogy a gyakorlat is csak megerősítette az 1216. évi egyezmény megállapodásait. Az egyezmény előírja, hogy ha a király és királyné együtt koronáztatnak meg, az esztergomi érsek a királyt, a veszprémi püspök pedig a királynét kenje fel. Így történt ez Albert és Erzsébet megkoronáztatásakor.

Az egyezmény szerint, ha a királyné egyedül koronáztatik meg, az esztergomi érsek végzi a felkenést, a veszprémi püspök pedig a koronázást. Ezt a jogát biztosította II. Ulászló a veszprémi püspöknek, a mikor feleségét az esztergomi érsek megkoronázta, tekintettel arra, hogy a veszprémi püspök még nem volt felszentelve.

Végre kimondja az egyezmény, hogy ha a koronázáson az esztergomi érsek nincs jelen, a királyné felkenését és koronázását is a veszprémi püspök végezze. A mint ez Erzsébet, Ágnes és Beatrix királynék koronázásán meg is tartatott.

A kik tehát azt állítják, hogy az esztergomi érseknek semmiféle joga nincs részt venni a királyné koronázásában, azok vagy nem ismerik az 1216. évi egyezményt, vagy nem jól értelmezik a veszprémi püspök kiváltságlevelit, vagy pedig a koronázás joga alatt — tévesen — az összes szertartások végzését értik.

A IV. fejezetben előadja Baernkopf, hogy az osztrák uralkodóház trónraléptével, bizonyos változás történt a

királyné-koronázás szertartásában. Ettől az időtől kezdve ugyanis elmarad az eskütétel, s az ország szent koronáját nem illesztik többé a királyné fejére, hanem csak jobb vállát érintik vele. Azután leírja az egyes koronázások történetét.

I. Ferdinánd nejét, Annát, 1527-ben Podmaniczky István nyitrai püspök koronázta meg, ugyanaz, a ki előtte való nap a király koronázását is végezte. A királyné koronázásán a püspök felkente a királynét, a házi koronát pedig fejére illesztette.

A szertartáson jelen voltak Várday Pál esztergomi érsek és Szalaházy Tamás veszprémi püspök is. Baernkopf szerint lehetséges, hogy Várdayt gyengélkedése gátolta abban, hogy a koronázásban részt vegyen. De az sem lehetetlen, hogy azért nem végzett semmiféle szertartást, mert az egri püspökségről az esztergomi érsekségre Zápolya helyezte át. Vagy pedig — s ez a legvalószínűbb, mivel Róma még nem erősítette meg új méltóságában.

Az azonban mindenesetre csodálatos, — folytatja Baernkopf — hogy Szalaházy, a ki akkor már Ferdinándnak kancellárja volt, semmiféle részt nem vett a királyné koronázásában. Ezt legfeljebb azzal lehet megmagyarázni, hogy akkor talán már postulált egri püspök volt. Mindamellettt feltűnő, hogy ő, a kit ekkor még mindenki veszprémi püspöknek tartott, s a valóságban az is volt, nem emelt szót a miatt, hogy őt a királyné koronázásában mellőzték.

Tény az, hogy a királyné-koronázás régi szertartása ez alkalommal változást szenvedett. Ez pedig nem titkon történt, hanem a koronázási országgyűlésen, a király és az ország rendjeinek kölesönös beleegyezésével és hozzájárulásával, és éppenséggel nem az esztergomi érsek kezdeményezéséből,

a kinek ekkor nem is volt meg az ehhez szükséges tekintélye. Ha tehát, mint némelyek szeretik állítani, a veszprémi püspök királyné-koronázási joga, a régihez képest, bizonyos megszorítást szenvedett, ez az ország legfőbb törvényhozó hatalma, az országgyűlés intézkedéséből történt, a mihez ettől fogva királyaink is, az egyes koronázási szertartások megállapításánál, alkalmazkodtak.

Miksa feleségét, Máriát, Oláh Miklós esztergomi érsek kente fel és koronázta meg 1563-ban. Ebben az időben Köves András ült a veszprémi püspöki széken, a ki jelen volt ugyan a koronázási ünnepélyen, de semmi nyoma annak, hogy valamely szertartást végzett volna. Hihetőleg összes szereplése arra szorítkozott, hogy a királynénak a házi koronát fejére illesztette.

Ámbár ez volt az első eset, a mikor a szent koronát, melyet azelőtt a veszprémi püspök mindig a királyné fejére helyezett, az esztergomi érsek a királynénak csak jobb vállához érintette, mindazonáltal semmi nyoma annak, hogy a veszprémi püspök ez ellen tiltakozott volna. Már pedig ő neki, ha a török elpusztította is a püspökség levéltárát, a közelmúlt időből hagyomány útján is kellett ismernie székének, egyházának jogait és kiváltságait.

Ugyanigy ment végbe a királyné koronázása a következő alkalmakkor is; az esztergomi érsek végezte a felkenést, ő érintette a királyné vállához a szent koronát, a veszprémi püspök pedig fejére tette a házi koronát. És a veszprémi püspökök egy ízben sem emeltek panaszt, egyházuk jogainak megsértése miatt.

Csak 1714-ben, VI. Károly nejének, Erzsébet Krisztina királynénak, megkoronáztatása alkalmával tett lépéseket Volkra Ottó János gróf veszprémi püspök az iránt, hogy a királyné-koronázási szertartások végzéséből az esztergomi

érsek teljesen kizárassék. Fáradozását azonban nem koronázta siker; mert a koronázási ünnepélyen ő csak a házi koronát tette a királyné fejére, a többi szertartást pedig ez alkalommal is Keresztély Ágost hercegprimás végezte.

Ő volt tehát az egyetlen veszprémi püspök, a ki az osztrák uralkodóház alatt lefolyt 265 év alatt, az elfogadott szokással szemben, székének ősi jogaira hivatkozott, a nélkül azonban, hogy akár ő, akár pedig valamelyik utódja — a mint pedig erre utasítva lett, a rendes kereset útjára lépett volna.

Végre az V. fejezetben a következő pontokban összegezi Baernkopf tanulmányának eredményét.

1. A veszprémi püspökök, egyházuk kiváltsága alapján, „*jure ordinario*“ csak a szent koronát illesztették a királyné fejére; a felkenést s a többi szertartást pedig kezdettől fogva az esztergomi érsek végezték.

2. Ha a király és királyné együtt koronáztattak meg, vagy az érsek akadályozva volt a megjelenésben „*jure extraordinario*“ a felkenést is a veszprémi püspök végezte.

3. A történelmi adatok világosan bizonyítják, hogy mindazon esetekben, a mikor a veszprémi püspök kente fel a királynét, csakugyan vagy együtt koronáztatott meg a királyi pár, vagy pedig az esztergomi érsek nem volt jelen a koronázáson.

4. A XVI. századtól a veszprémi püspök csak a házi koronát teszi a királyné fejére; a szent koronát pedig az esztergomi érsek csupán jobb vállához érinti.

5. A veszprémi püspök joga csak abban változott meg, hogy régente a szent koronát, most pedig a házi koronát teszi a királyné fejére.

6. A koronázási szertartás ezen megváltoztatása nem titkon, nem az esztergomi érsek akaratából s nem akkor

történt, a mikor a veszprémi püspökség székhelyét s levéltárát a török lefoglalta, hanem később, a mikor a püspökség joga a gyakorlatból is általában ismeretes volt, az országgyűlés nyílt hozzájárulásával.

7. Ezt a változtatást nemcsak nem helytelenítették később a király és az országgyűlés, hanem minden egyes alkalommal, a midőn a koronázási szertartást megállapították, jóváhagyták és újból megerősítették.

Ítélje meg ezek után az olvasó, — írja Baernkopf — vajjon a veszprémi püspököt, a kinek egyháza kiváltságai, az 1216. évi egyezmény, az évszázados szokás értelmében — *jure ordinario* — egyedül az áll jogában, hogy a koronát a királyné fejére tegye, megilletheti-e a többi szertartás, a szent mise, a felkenés végzése, a szent koronának a jobb vállra való helyezése, a mit nyolcz századon keresztül, ugyancsak egyházuk kiváltságai és az 1216-ki egység alapján — *jure ordinario* — az esztergomi érsek végeztek.

Még abban az esetben is, ha az osztrák uralkodóház előtt egyáltalán semmiféle jog nem illette volna meg az esztergomi érseket a királyné koronázása körül, és az összes szertartások végzése a veszprémi püspök kiváltságát képezte volna, meg kellene állapítani, hogy kétszáz év alatt nem évült-e el ezen jog, miután ezen idő alatt, bár a veszprémi püspökök mindig jelen voltak a királynék megkoronázásán, soha nem jutott eszükbe odahatni, hogy jogaik, az esztergomi érsekkel szemben, érvényre emeltesenek. És midőn 1714-ben a veszprémi püspök lépéseket tett az iránt, hogy az esztergomi érsek a királyné koronázásából teljesen kizárassék, tekintettel arra, hogy az esztergomi egyház emberemlékezetet meghaladó idő óta gyakorolta a királyné-koronázás jogát, a kereset útjára utaltatott. És

daczára ennek, sem ő, sem valamelyik utódja nem indított pert az illetékes bíróságok előtt jogaik visszaszerzése céljából, hanem megelégedtek az egyszerű panaszolkodással.

Mindazonáltal, ezek Baernkopf tanulmányának záró sorai — semmi sem állja útját annak, hogy az összes szertartásokat a veszprémi püspök végezze a királyné-koronázáson, abban az esetben, a midőn a királyi pár együtt koronáztatik meg, vagy pedig az esztergomi érsek a királyné koronázásán nem jelenhetik meg.

A veszprémi püspök ezen „jus extraordinariuma“, minthogy 1527-től a király és királyné egyszer sem koronáztatott meg ugyanazon időben, sem pedig az esztergomi érsek nem volt távol a királyné-koronázástól, soha vita tárgyává nem tétetett, és maig érvenyben maradt.

Baernkopf könyvére Csapody Lajos veszprémi kanonok felelt szintén névtelenül, ily czim alatt: *Reflexiones ad disquisitionem de jure coronandarum reginarum Hungariae Posonii editam. Anno 1792. Pestini. 8r. 4+39 l.*

Csapody, a munkájához adott előszóban elismeri, hogy a disquisitio írója nagy mérséklettel és sok ismerettel állította egybe dolgozatát. Kijelenti, hogy ő is követni fogja példáját az édes anya iránt való kegyelet kimutatásában, és a kérdéses jogot igyekezni fog a veszprémi egyház javára megvédelmezni. Hogy melyikük ért el nagyobb sikert, azt ítéljék meg az erre hivatottak.

Értekezését ő is öt fejezetre osztotta fel.

Az elsőben annak bebizonyítására, hogy a veszprémi egyházat szent István és Gizella kora óta különös kiváltság alapján megilleti a királyné-koronázás joga, IV. Béla 1269. évi és IV. László 1276-iki okiratának ide vonatkozó szavaira hivatkozik, a melyeket 1426-ban Zsigmond király is megerősített. Ugy szintén hivatkozik II. Ulászlónak 1502-iki oklevelére is.

A második fejezetben előadja, hogy a veszprémi püspök joga mellett szól a gyakorlat is. 1286-ban elismeri IV. László neje, Erzsébet királyné, hogy őt Pál veszprémi püspök koronázta meg. Ezt 1289-ben megismétli. 1290-ben hasonló nyilatkozatot tesz III. Endre felesége, Ágnes királyné.

Mindezekre nem lehet azt mondani, hogy a királynék idegenek lévén s nem ismervén a magyar közjogot, hibásan fejezték ki magukat okleveleikben, miután ezeket az okiratokat nem ők, hanem kancellárjaik állították ki, a kikre pedig ily nagy foku tudatlanságot ráfogni a legnagyobb merészség mellett sem lehet.

1437-ben Albert nejeének, Erzsébetnek megkoronázatása alkalmával, a koronázási jog miatt vita támadt az esztergomi érsek és a veszprémi püspök közt. Erre nem annyira az szolgáltatott okot, hogy Zsigmond második feleségét, Borbálát — mivel a veszprémi püspökség üreseedésben volt — az esztergomi érsek koronázta meg, hanem inkább, hogy Zsigmondnak első neje, Mária, mint az ország királya koronáztatott meg az esztergomi érsek által.

Ezen teljesen szokatlan és akkor egyedül álló esetben a veszprémi püspök természetesen nem tartotta szükségesnek felszólalni. De a mikor később az esztergomi érsek nemcsak Borbálát megkoronázta, hanem Erzsébet koronázását is végezni akarta, a veszprémi püspök már méltán tarthatott attól, hogy ebből egyházára valamely hátrány fog származni; ennél fogva előmutatván egyháza kiváltságait, a melyek számára a királyné megkoronázását és felkenését biztosították, a királynál és a főrendeknél keresztül vitte, hogy a királyné koronázása alkalmával mindkét szertartást, ősi szokás szerint, ő végezze.

Mátyás feleségét, Beatrixet, hasonlóképen a veszprémi püspök koronázta meg és kente fel 1476-ban.

A többi királyné koronázásáról sem az ő okleveleik, sem más források nem szólnak. Semmi kétség az iránt, hogy őket is a veszprémi püspök koronázta meg, a kinek ebbéli jogát oly számos kiváltságlevél biztosította. Legfeljebb az fordulhatott elő, hogy oly esetben, a mikor a veszprémi püspökség nem volt betöltve, vagy ha be volt is töltve, az illető püspök, nem lévén még megerősítve vagy felszentelve, főpapi ténykedést nem végezhetett, vagy pedig ha a trón női örököse király módjára koronáztatott meg, a koronázást és felkenést az esztergomi érsek, vagy valamely más főpap végezte. Így Máriát, Zsigmond nejét, és Mária Teréziát, az esztergomi érsek mint királyokat koronázta meg. Ő végezte a koronázást Zsigmond második feleségénél, Borbálánál is, mivel a veszprémi püspöki szék üresedésben volt. Hasonlóképen Annánál, II. Ulászló nejeénél is, miután Veszprém főpásztora nem volt még püspökké szentelve.

I. Ferdinánd nejét Annát a nyitrai püspök koronázta meg, bizonyára azon okból, mert Szalaházy Tamás veszprémi püspök áthelyeztetvén az eгри püspökségre, ekkor már minden gondját és tevékenységét új egyházmegyéjének szentelte.

Miksa feleségét, Máriát, szintén más koronázta meg, bár a veszprémi püspök is jelen volt. Ez úgy eshetett meg, hogy a veszprémi püspökség török kézen lévén, a püspököt inkább csak czimzetes püspöknek tekintették.

III. Ferdinánd feleségének, Mária Annának megkoronáztatása alkalmával Jakusich György nem volt megerősítve a veszprémi püspökségben.

I. Lipót nejeének, Eleonora Magdolnának koronázásán pedig azért nem vett részt a veszprémi püspök, mert elaggott, szélhűdött ember volt.

A harmadik fejezetben azt fejtegeti Csapody, hogy a koronázás jogától nem választható el a felkenés joga. Ez sem az egyház intézkedéseivel, sem pedig a veszprémi püspök ősrégi kiváltságával nem egyeztethető össze.

Azoknak az okleveleknek a szavai szerint, a melyekben az egyes királynék megkoronáztatásukról szólnak, a veszprémi püspök nemcsak a koronázást, hanem a felkenést is végezte. Minden bizonynyal így történt ez ősi időtől fogva azoknál a királynéknál is, a kik megkoronáztatásukat nem említik okleveleikben.

Kétségkívül ez volt az oka annak is, hogy Palóczy György esztergomi érsek, látván 1437-ben a Rozgonyi Simon veszprémi püspök által felmutatott bizonyítékokat, abban egyezett meg vele, hogy ha ezeknél döntőbb bizonyítékokat nem tud felmutatni, sem ő, sem utódjai nem fogják a veszprémi püspököt a királyné-koronázás és felkenés jogában zavarni, akadályozni. Ez pedig mindezeideig nem történt meg. Ennélfogva a veszprémi püspökség joga, ezen egyezés és az ősrégi kiváltságlevelek által egyaránt megerősítve lévén, ma is épségben megőrzendő.

A századokon át tartó szokásjogot 1613-ban sértették meg először. Ekkor ugyanis Forgách Ferencz biboros esztergomi érsek, II. Mátyás feleségét, Annát, felkenete. Ugyanigy 1622-ben Pázmány Péter II. Ferdinánd nejét, Mária Annát és Lippay György III. Ferdinánd feleségét, Eleonorát. A két elsőnél a koronázást Ergelics Ferenc, a harmadiknál Széchenyi György veszprémi püspökök végezték. Az egyedüliek a veszprémi püspökök sorában, a kik a nélkül koronázták meg a királynékat, hogy őket egyuttal fel is kenték volna.

Hogy a felkenés szertartása a koronázástól így elválasztatott, annak magyarázatát az akkori viszonyokban kell keresnünk.

A mohácsi vész után, a háboru okozta zürzavaros időben, a püspök kénytelen volt káptalanával együtt Veszprémet elhagyni. E közben nemcsak érzékeny anyagi veszteségek érték őt, hanem oklevéltára is a hányattatás veszedelmének volt kitéve. A száműzetés kora közel egy évszázadon át, egészen 1630-ig, Sennyei püspökségeig tartott. E válságos időben sem oly egyének nem voltak a püspökök környezetében, a kik a veszprémi egyház kiváltságleveleit ismerték volna, sem pedig a levéltár nem volt ily czélből átkutatható. Nem csoda tehát, hogy Ergelics és Széchenyi hallgatagon nézték, mint gyakorolják a felkenés jogát az esztergomi érsek, a mikor semmiféle eszköz nem állott rendelkezésükre, jogaik visszaszerzésére. E mellett Ergelics nem is látta soha Veszprémet, mert élete nagyobb részét Zágrábban töltötte, a hová később át is helyeztetett. Széchenyi pedig, a kinek püspöksége alatt a levéltár visszahozatott, inkább a templomok és plébániák felépítésére szentelte idejét, mint sem hogy az előtte ismeretlen jogok visszaszerzésével bajlódhatott volna.

A negyedik fejezetben Csapody a mellett érvel, hogy a veszprémi püspök és esztergomi érsek közt 1216-ban létrejött egyezmény, a melyből Baernkopf kimutatni igyekszik, hogy a veszprémi püspök a királyné koronázását *jure ordinario*, a felkenést azonban csak *jure extraordinario* végzi, abban az esetben, ha az esztergomi érsek a koronázáson nincs jelen, avagy ugyanekkor a királyt koronázza, éppenséggel nem magyarázható a veszprémi püspök hátrányára.

Okoskodása így hangzik.

Róbert veszprémi püspök Rómában pert indított az esztergomi érsek ellen, azon a czimen, hogy őt megfosztotta a királyné megkoronázásának és felkenésének jogától.

Hogy a veszprémi püspököt mindkét szertartás végzése nem illette meg, azt a pápa által az ügy megvizsgálására és elintézésére kirendelt birák nem jelentették ki. Ebből tehát méltán következtethetjük, hogy a veszprémi egyház ezen kettős jogát ők is elismerték. Mert ha az esztergomi érseknek is lett volna előbb valamelyes része a koronázásban, szükségtelen lett volna a birák azon ítélete, hogy bizonyos körülmények közt az esztergomi érseknek is jogában áll a királyné koronázása alkalmával a felkenést végezni, mert e nélkül is megmaradhatott volna mindkét egyházfő előbbeni jogainak gyakorlatában.

Az egyezmény tehát a veszprémi püspököt egyik ősrégi jogától fosztotta meg. Pedig okunk van azt állítani, hogy e jogot már szt. István és Gizella idejétől élvezte a veszprémi püspök.

A szent király minden valószínűség szerint úgy intézkedett, hogy a királyt az esztergomi érsek koronázza meg és kenje fel; a királyné koronázását és felkenését pedig a veszprémi püspökre bizta. Ily módon akarván eleget tenni az ország első főpapja méltóságának; más részről azonban a püspöki joghatóságot is kellő tiszteletben kívánta tartani, tekintettel arra, hogy a koronázás rendszerint Székesfehérvárott, a veszprémi egyházmegye területén történt.

Róbert püspök, az általa indított perben püspöksége jogait, s ezek közt a királyné-koronázás és felkenés jogát, kívánta megvédelmezni, s panaszt emelt az esztergomi érsek ellen, a ki e jogait megsértette. Az érsek pedig minden valószínűség szerint arra hivatkozott, hogy ő mint metropolita, a kánonjog adta alapon, részt követelhet magának a suffraganeusa által végzendő szertartásból. A birák, hogy a feleket összebékítsék, az arany középutat

választották s a koronázási szertartás egyik részét az esztergomi érseknek, a másikat a veszprémi püspöknek biztosították.

Ámde ez az ítélet nélküli az érvényesség és törvényszerűség feltételeit. A koronázási jog felett csak a király és a királyné, vagy az általuk meghatalmazott bírák ítélhettek volna. Már pedig ebben a perben a pápa a király megkérdezése nélkül jelölte ki a bírakat; a per tehát nem az illetékes forum előtt, és a királyi kegyuri jog ellenére tárgyalatott. Az ítéletet eszerint joggal semmisnek lehet tekinteni. De ettől el is tekintve, midőn később IV. Béla, Kun László, Erzsébet és Ágnes királynék, ellentétben az egyezménynyel, nemcsak okleveleikben, hanem a gyakorlatban is visszahelyezték a veszprémi püspököt azon ősi jogába, hogy a királynét ő koronázza meg és kenje fel, ezzel az egyezményt, mely királyi jóváhagyásban ugy sem részesült, határozottan érvényen kívül helyezték.

Maguk az esztergomi érsek sem vitatták ezek után többé, hogy őket a királyné-koronázásban valamely jog illeti meg. Legalább nem akadunk ennek semmi nyomára.

Hogy mi okból koronázta meg később Máriát és Borbálát az esztergomi érsek, azt már említettük. Ebből azonban az esztergomi érsekségre nézve semmiféle jog nem származott. Sőt midőn Albert király feleségének, Erzsébetnek koronázása felett ismét vita támadt az esztergomi érsek és a veszprémi püspök között, az érsek az 1216. évi egyezményre már nem is hivatkozott.

Nem lehet azt sem mondani — írja az ötödik fejezetben Csapody — hogy a veszprémi püspökség el-
évülés révén esett el ezen ősrégi jogától.

A koronázási jogot ugy is tekinthetjük, mint valami birtokjogot, miután a koronázási jog egybe volt kapcsolva a királyné kancellárságával, a mi évi 500 márka jövedelmet hozott. De meg különben is, az oklevelek tanúsága szerint, ugy királyaink, mint királynéink, megkoronáztatásuk után bizonyos adományokban szokták részesíteni az őket megkoronázó főpapokat.

Ha ily szempontból bíráljuk el a dolgot, hazai törvényeink értelmében csakis birói ítélet alapján veszhette volna el a veszprémi püspök a királyné-koronázás jogát. Már pedig mit sem tudunk arról, hogy valaha, illetékes bíróság, az esztergomi érseknek ítélte volna oda e jogot. Az 1216-iki egyezmény nem volt illetékes bíróság által hozott ítélet, s egyébként is, későbbi királyaink által érvényen kívül helyeztetett. Albert király feleségének, Erzsébetnek, megkoronáztatása előtt pedig szintén csak abban történt az esztergomi érsek és a veszprémi püspök közt megállapodás, hogy az érsekség javára szóló bizonyítékok, esetleg később fognak felmutattatni. Ez pedig mindekkoráig nem történt meg, ennélfogva birói ítélet sem hozathatott, s így a királyné-koronázási joghoz az érsekség hozzá sem juthatott.

A koronázási szertartások jegyzőkönyveinek, melyekre annyi hivatkozás történik, nem tulajdonítható a birói ítékezés joghatálya, miután ezekben a koronázásnak csupán szertartásos része iratik elő, a nélkül, hogy ez magára a koronázási jogra vonatkozólag bármikép befolyhatna.

De talán az elévülés czimén háramlott a királyné-koronázás joga az esztergomi érsekségre az által, hogy 1527—1714-ig az esztergomi érsekek e jog gyakorlatában voltak?

Eltekintve attól, hogy e jognak gyakorlása jó-hiszemüleg történt-e, mert az elévülésnek ez egyik első-

rangu feltétele, csupán az idő tekintetéből, mindenekelőtt azt kell megállapítani, hogy eltelt-e valaha egy végben negyven esztendő, a nélkül, hogy a veszprémi püspökök törvényes ok hijján nem jelentek meg a királyné koronázásán, vagy pedig, hogy joguk érvényesítése végett ott fel nem szólaltak.

1527-től, I. Ferdinánd feleségének, Annának megkoronáztatásától, nem kezdhethük számitani az elévülés esztendeit; mert igaz ugyan, hogy ekkor a nyitrai püspök koronázta meg a királynét, de az sem tagadható, hogy Szalaházy veszprémi püspök már 1526-ban postulált egri püspökké lett, s így a koronázást nem is ő neki kellett végeznie.

1563-tól sem veheti kezdetét az elévülés, a mely évben Oláh Miklós a királynét megkoronázta, bár Köves András ekkor mint veszprémi püspök szerepelt. Ugyanis, Veszprém már 1552 június 1-én elfoglaltatott a török által; Köves pedig csak 1553 június 4-én neveztetett ki veszprémi püspökké. A kinevezési, adományozási (collationales) okiratokat azonban 1566 előtt, a mikor Veszprém ismét magyar kézre jutott, s mialatt úgyszólván az egész egyházmegye török iga alatt nyögött, nem vehette kézhez. 1563-ban tehát, a koronázás idején, még nem birt püspöki joghatósággal, e nélkül pedig a királyné koronázását és felkenését nem végezhetette. Ez alkalommal e szerint az esztergomi érsek, nem mivel ehhez joga volt, végezte a szertartást, hanem mint a veszprémi püspök helyettese.

1613-ban Forgách Ferencz esztergomi érsek kente fel II. Mátyás feleségét, Annát; Ergelics veszprémi püspök pedig a házi koronát tette fejére. S miután Ergelics, akár mulasztásból, akár mert nem ismerte püspöksége jogait, sem nem végezte mindkét szertartást, sem pedig jogai

megoltalmazása végett nem tiltakozott, az esztergomi érsek javára 1613-ban kezdetét vette az elévülés.

1622-ben, II. Ferdinánd felesége megkoronáztatásakor hasonlóképen nem ügyelt fel egyháza jogaira Ergelics; ez által az elévülésnek számítandó idő felnövekedett 12 esztendőre. Ehhez számítva azt a 15 évet, a mi a legközelebbi koronázásig, 1638-ig letelt, az elévülés czimére összesen 27 esztendő esik. Ekkor azonban az elévülés ideje ismét megszakítást szenved, mert 1638-ban, III. Ferdinánd nevének megkoronázásakor, Jakusics György veszprémi püspök sem megerősítve, sem felszentelve nem lévén, az esztergomi érsek csak mint az ő helyettesítője végezte a szertartásokat.

1655-ben Széchenyi György veszprémi püspök nem emelvén fel szavát az ellen, hogy a királyné koronázása alkalmával az esztergomi érsek végezte a felkenést, ez utóbbi javára egy új elévülési idő vette kezdetét, mely 1680-ig tartott; tehát 25 esztendeig, a mikor ismét megszakított az által, hogy 1681-ben I. Lipót feleségének koronázásakor Sennyei István veszprémi püspök egészségi állapota miatt nem vehetvén részt a koronázási ünnepélyen, helyette a felkenést az esztergomi érsek, a koronázást pedig a nyitrai püspök végezte.

1714-ben pedig, VI. Károly feleségének, Erzsébetnek megkoronáztatásakor, már felszólalt gr. Volkra János veszprémi püspök az ellen, hogy a veszprémi egyházat megillető ősrégi jog ellenére, a királyné felkenését az esztergomi érsek végezte.

Miután ezek szerint az esztergomi érsek soha sem gyakorolta negyven éven keresztül megszakítás nélkül a királyné felkenését, az elévülés czimén sem illetheti meg őt e szertartás végzésének joga.

A hatodik fejezetben végre szóvá teszi Csapody, hogy Baernkopf, a ki nem tudott az esztergomi érsekség jogának támogatására az oklevelekben elegendő bizonyítékot találni, a koronázási szertartásokra hivatkozik, oly czélból, hogy mindazt, a mi azokban az esztergomi érsekekről a királyné koronázásával kapcsolatban mondatik, mint valami törvényes intézkedést állítsa szemünk elé.

Ezt azonban már csak azon okból sem lehet elfogadni, mert e szertartások leírásába olyan hibák és tévedések csuszta be, a melyeket sehogy sem lehet az országgyűlésen együttesen tanácskozó királynak és országrendeknek betudni. Így pl. 1681-ben a koronázási szertartások előírásában azt olvassuk, hogy a királyné koronázását Sennyei István veszprémi püspök fogja végezni; holott, mint ezt a király, valamint a rendek nagyon jól tudták, Sennyei, mint szélütött, beteg ember, már az országgyűlésen sem jelenhetett meg.

Már ebből is kitűnik, hogy a koronázási szertartásokat nem az országgyűlésen, s nem is a király és az ország rendei állapították meg, hanem már megelőzőleg valami magán-személy, vagy bizottságféle állította össze oly czélból, hogy az egyháziaknak a koronázásban való résztvevését körvonalozza.

Hasonló történt az 1613. évi koronázási szertartás előírásában is, a mely a királyné megkoronázását Jakusics György veszprémi püspökre bizta, holott a király és az országgyűlés nagyon jól tudták, hogy ezt Jakusics, mint meg nem erősített püspök, nem végezheti.

Innen van azután, hogy bár ezek a szertartási jegyzőkönyvek a királyné megkoronázásának jogát egyenesen a veszprémi püspököknek tartják fenn, a veszprémi püspökök, jól tudván, hogy ebbéli joguk királyi kiváltságleveleken sarkallik, soha sem hivatkoznak e jegyzőkönyvekre.

Egyébiránt a koronázási országgyűlések nem foglalkoztak soha az egyháziak által végzendő szertartások előírásával, hanem mindig a római pontificalnak ide vonatkozó s királyaink által is elfogadott szabályait ismerték el mérvadóknak. Ezek szerint pedig mindig ugyanaz keni fel a királyt, vagy a királynét, a ki őket megkoronázza és nem más valaki.

De különben is, arra talán még sem fog senki komolyan gondolni, hogy a koronázási szertartások jegyzőkönyveire és ezek előírásaira, mint olyan birói ítéletre hivatkozzék, a mely hivatva lenne eldönteni a királyné-koronázás joga felett keletkezett vitás kérdést.

Miután tehát a királyné felkenésének joga — így fejezi be Csapody tanulmányát, sem az 1216. évi egyezmény, sem valamely kiváltságlevél, sem pedig az elévülés alapján és czimén nem szállott az esztergomi érsekségre, méltán kétely támadhat bennünk az iránt, hogy a veszprémi püspök törvényes alapon utasított-e a kereset útjára, holott — mint az előzőkben világosan ki lett mutatva — a koronázás és felkenés joga kezdettől fogva a veszprémi egyházat illette; a mint ezt már Rozgonyi Simon püspök is igazolta a királyok és királynék, valamint az esztergomi érsekek által kiállított oklevelekkel. Ennélfogva inkább az esztergomi érseket kellene a kereset benyújtására utalni és felszólítani, mutassa be azokat a bizonyítékokat, a melyek az ő jogait támogatják.

Alig irta meg Csapody értekezését, a midőn Pray György nagyváradai kanonok is hozzászólott a vitás kérdéshez következő munkájában: *Commentatio historica de vetere reginas Hungariae coronandi more, et quid inde juris consequitae videantur? Conscripta ab E. C. M. V. C. P. G. 1792. s. l. 8r. 61.*

Pray azonban csak az első fejezetben foglalkozik egész röviden a királyné-koronázás jogával, míg könyve többi részében a királynék esküjéről, jószágadományozási jogáról s a királynék pecsétjeiről értekezik. A bennünket érdeklő részt ebben foglalhatjuk össze.

A disquisitio szerzője kimutatta, hogy — mint ez IV. Béla királynak 1269. évi okleveléből kitűnik — régente a királynékat ugyanúgy koronázták meg, mint a királyokat. Miután azonban IV. Béla akként nyilatkozik ezen oklevelében, hogy ő a veszprémi püspökség mindazon jogait helyre akarja állítani, a melyeket részint mások vakmerő támadása, részint pedig meg nem engedhető igények veszélyeztettek, s ezen jogok közt a királynénak a szent koronával való megkoronázását is felemlíti, nem lehet kétség az iránt, hogy a király ezzel a veszprémi püspök és az esztergomi érsek közt 1216-ban megkötött egyezséget akarta semmisnek nyilvánítani, mint a mely szerinte a feltevés okából érvénytelen, s ez által a veszprémi püspökséget régi jogaiba visszahelyezni.

Az említett okiratból kitűnik az is, hogy régente királynéink szintén a szent koronával koronáztattak meg. Csak afelett nem ért mindenki egyet, hogy a koronát a királyné vállalára, avagy fejére tették-e. Ámde ezt a kérdést is világosan és határozottan tisztázza V. István feleségének Erzsébetnek egyik oklevele, ezekkel a szavakkal: *die appositionis coronae capiti nostro promissimus etc.* Összevetve e szavakkal IV. Béla oklevelének következő sorait: *celsitudinem reginalem sacro diademate insignire*, minden kétség eloszlik arra nézve, hogy a királynék ugyanazzal a koronával koronáztattak meg, mint a királyok.

A váll érintését nem is lehet koronázásnak mondani, mert ilyen formán, ha a királyné ujját érintenék a szent

koronával, akkor is azt kellene mondani, hogy az ujsa megkoronáztatott.

És ha a szentelt olajjal fel lehet kenni a királynékat, miért ne lehetne a szent koronával is megkoronázni őket? Annál is inkább, mert őseink nem is ismertek más koronával való koronázást.

Igy tárgyalja Pray a kérdésnek bennünket érdeklő részét.

Ez a három munka, különösen pedig a két első, Baernkopfé és Csapodyé, oly különböző szempontokból, oly részletességgel fejtegetik a veszprémi püspöknek vitássá lett koronázási jogát, hogy későbbi íróink, a kik munkáikban e jogról szintén megemlékeznek, újabb kutatások nélkül, alig mondhattak valami újat, valami érdemlegeset. A náluk található némi csekély eltérések, a melyek egyuttal azt is mutatják, hogy a kérdést nem látták még ezek után sem teljesen tisztázottnak és eldöntöttnek, mindazonáltal arra indítanak bennünket, hogy néhány sorban az ő könyveikről is megemlékezzünk.

Ezek közt első helyen említendő Inchoffer, a ki 1797-ben, tehát alig néhány évvel a két vitairat megjelenése után közzétett munkájában¹⁾ azt írja, hogy a királynék, nem lévén az uralkodásban semmi részük, nem a szent koronával, hanem egy másikkal, a melyet külön e czélből készíttetnek maguknak, koronáztatnak meg, de nem az esztergomi érsek, hanem a veszprémi püspök által.

Schwartner²⁾ szerint a veszprémi püspök azon jogát, hogy a királynét megkoronázza, és főleg hogy felkenje, az esztergomi érsek régebben is, valamint újabb időben is,

¹⁾ *Annales ecclesiastici regni Hungariae. Posonii. 1797. III. 330.*

²⁾ *Statistik des Königreichs Ungarn. Ofen, 1809. II. 85.*

megkísérlette elvitatni. Ennek folytán a királyné-koronázás joga akkor a pápa, most pedig a király elé felebeztetett. 1808-ban is, egy régi, de nem ősrégi szokás szerint, a szent koronát az esztergomi érsek tette a királyné vállára, a veszprémi püspök pedig a házi koronát illesztette fejére.

Gustermann Antal Vilmos azt állítja,¹⁾ hogy régente a felkenést is, a koronázást is a veszprémi püspök végezte. Most pedig a felkenést az esztergomi érsek végzi, a szent koronát is ő helyezi a királyné vállára, a házi koronát ellenben a veszprémi püspök teszi a fejére.

Földváry Miklós szerint²⁾ 1527. előtt a királynék nem a házi koronával, hanem a szent koronával koronáztattak meg; a koronázás és felkenés joga pedig a veszprémi püspököt illette meg. Hogy azonban az anyakirályné és a fiatalabb királyné közti versengések megszűnjenek, utóbb csak a házi koronával lettek megkoronázva.

Pusztay Sándor a negyvenes évek elején megjelent munkájában néhány elég merész állítást kockáztat meg.

A királynék — olvassuk könyvében³⁾ — az első két században Gizella királynénak a veszprémi székesegyház kincstárában őrzött koronájával koronáztattak meg. II. Endre azután, midőn az általa oly régóta tervezett keresztes-hadjáratra megindult, e koronát — valószínűleg a pápa engedélyével — a kincstárból kivette és pénzzé tette, miután már előbb úgy intézkedett, hogy a királynék koronázásához ne legyen szükséges külön korona. Ettől az időtől kezdve azután más koronát használtak a király-

¹⁾ Ungarisches Staatsrecht. Wien. 1816. p. 286.

²⁾ Értekezés a magyar királynék koronázásának kezdetéről. Pest, 1830. p. 25.

³⁾ Die Ungarn in ihrem Staats- und Nationalwesen von 889—1842. Leipzig, 1843. I. 404.

nék megkoronázásakor, a melyet nem őriztek az ország kincstárában, hanem minden egyes királyné mint magántulajdonát a házi kincstárban tartotta.

A szent koronának a királyné vállára való helyezése által mintegy kifejezésre jut az az elv, hogy az uralkodás gondjait királyi férjével megosztja és ezek egy részét magára „vállalja.“

Régezte a királyné koronázását a veszprémi püspök végezte. Már ekkor is, pl. II. Endre feleségének Jolesnek megkoronáztatása alkalmával, versengés támadt az esztergomi érsek és a veszprémi püspök közt e jog felett. 1790 és 1792-ben az esztergomi érsek ismét azt hangoztatta, hogy a királyné felkenése őt illeti meg, s ezt a jogot biztosította is magának. Hogy ez megtörténhetett, azt csak úgy lehet megmagyarázni, hogy a veszprémi püspökök közül többen nem fektettek alkalomadtán elegendő súlyt ezen ősrégi joguk érvényesítésére. Az esztergomi érsekeket pedig viszont azok az ajándékok is csábították, hogy a királyné-koronázás jogát maguknak megszerezzék, a melyeket az ujonnan koronázott királynék rendszerint adni szoktak azoknak, a kik a koronázási szertartást végezték.

Bartal György¹⁾ tejesen Baernkopf álláspontjára helyezkedik. Biztosra veszi, hogy Gizella megkoronáztatott, csak a helyet nem tudja, hol. Utána királynéink közül többeket megkoronáztak, így II. Endre, IV. Béla, V. István, III. András, Róbert Károly, Albert, Mátyás királyok feleségeit. A koronázást mindig a veszprémi püspök végezte, a király által erre kijelölt városban. A koronázást és felkenést akkor is, úgy mint ujabban, a veszprémi püspök végezte abban az esetben, ha a királyné a királylyal együtt

¹⁾ Commentariorum ad historiam status jurisque publici Hungariae aevi medii Libri XV. Posonii, 1897. Tom. I. 190.

koronáztatott meg. Ellenkező esetben a felkenést az esztergomi érsek végezte. Királynéinknak mindenkor meg volt a maguk külön koronájuk. I. Ferdinánd óta a szent korona a királynénak csak a jobb vállára illesztetik. A koronázás a királynénak semmiféle jogokat nem biztosított.

Cherrier Miklós szerint,¹⁾ a királyné-koronázás joga, alapíttatásától fogva a veszprémi püspökséget illette meg. Az esztergomi érsek és veszprémi püspök közt a királyné-koronázás joga felett többször kiújuló viszály végre 1792-ben akként rendeztetett, hogy az esztergomi érsek végezte a felkenést, ugyancsak ő helyezze az ország nádorával a királyné vállára a szent koronát, a veszprémi püspök pedig a házi koronát illeszse fejére.

Molnár Aladár tudni véli,²⁾ hogy az 1001. évben Gizella is megkoronáztatott a veszprémi püspök által, s országgyűlésileg, ünnepélyesen iktattatott be királynénak. A beiktatás szertartását nem ismeri, de azt hiszi, hogy ő sem férje koronájával koronáztatott meg. Hogy ő utána minden egyes királyné megkoronáztatott-e — erre nézve a törvény sokáig nem rendelkezvén — bizonytalan. Az kétségtelen, hogy több királynénkat a veszprémi püspök koronázta meg. Az anyakirálynék némi államjogokat gyakorolván — kivált a király kiskorusága idején — Kún Erzsébet ideje óta a királynék megesküdtek az alkotmány megtartására és meg is koronáztattak.

Hegedűs Lajos Kandid szerint,³⁾ a királynék-koronázása hajdan ugyanugy ment végbe, mint a királyoké; később azonban ebben változás történt és ma már sz. István koronája nem a királyné fejére, hanem vállára tétetik. Ki

¹⁾ Enchiridion juris ecclesiastici. Posonii, 1848. I. 199.

²⁾ A magyar alkotmány történeti kifejlődése. Pápa, 1862. I. 58.

³⁾ A magyar közjog alapvonalai. Pest, 1869. 64.

legyen a koronázásra hivatva, egykoron egyháznagyjaink közt nem csekély versengésre szolgáltatott okot. Mig végre a vita olykép intéztetett el, hogy az ország primása a királynét felkenvén, vállát a szent koronával érinti, a házi koronával pedig felséges homlokát a veszprémi püspök, mint a királyné örökös kancellárja disziti fel.

Hajnik Imre¹⁾ abban a véleményben van, hogy a királyné-koronázás az Árpád-kor vége felé már a veszprémi püspökség jogai közé tartozott, régebben azonban ezt is valószínűleg az esztergomi érsek teljesítette.

Pauer János szerint,²⁾ nem szenved kétséget, hogy királynéink közül, ha nem is mindnyájan, a mi némely esetben az idők körülményeiből kimagyarázható, de többen királyi férjükkal együtt megkoronáztattak. A koronázás pedig nyolcz századdal előbb is azon módon történt, mint most.

Kosutány Ignác azt írja,³⁾ hogy a királynék ősi szokás szerint Veszprémben, sz. Mihály egyházában koronáztatnak meg, a veszprémi püspök által. Az ifju királyok feleségei fiatalabb királyné ezimet viselnek s majd férjükkal együtt, majd utóbb koronáztatnak meg, s ha az ifju pár a királyi trónra jutott, a koronázást megismételte. Koronáztatása alkalmával a királyné ugyanolyan esküt tett, mint maga a király.

Cziráky Antal⁴⁾ azt tanítja, hogy legrégibb idő óta megkoronáztatnak királynéink is. És pedig a XV. század végeig a szent koronával. Nem látja szükségét annak, hogy beleártsa magát abba a vitába, a mit szépen és

¹⁾ Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt. Pest, 1872. p. 121.

²⁾ Székes-Fehérvárott koronázott királynők. Székes-Fehérvár, 1872. p. 18.

³⁾ A magyar alkotmány és jogtörténelem. Bpest, 1895. p. 119.

⁴⁾ *Conspectus juris publici regni Hungariae ad annum 1848.* p. 96.

okosan érvelvén Pray, Baernkopf és Csapody indítottak meg arra a kérdésre vonatkozólag, kit illet meg a királyné felkenésének és megkoronázásának joga. Az ügy ugyanis többszöri egyesség és hosszabb gyakorlat után oda fejlődött, hogy a felkenést az ország primása végzi, s a szent koronát is ő érinti a királyné vállához, a házi koronát pedig a veszprémi püspök, mint a királyné örökös kancellárja illeszti fejére.

Körülbelül ugyanigy nyilatkoznak Suhajda¹⁾ és Horváth János²⁾ is.

Többi íróink röviden csak annyit említenek könyveikben e tárgyra vonatkozólag, hogy királynéink ősrégi szokásból, tisztelet jeléül, szintén megkoronáztatnak, még pedig a király-koronázástól valamennyiben eltérő szertartással. Ugyanis a felkenést az esztergomi érsek végzi, ugyan ő érinti jobb vállához a szent koronát is, míg a házi koronát a veszprémi püspök teszi fejére. Így olvassuk ezt Récsi Emil,³⁾ Korbuly Imre,⁴⁾ Konek Sándor,⁵⁾ Szeredy József,⁶⁾ Nagy Ernő,⁷⁾ Kiss István,⁸⁾ stb. könyvében.

¹⁾ Magyarország közjoga. Pest, 1861. p. 39.

²⁾ A magyar királyság közjoga. Bpest, 1894. p. 223.

³⁾ Magyarország közjoga. Bpest, 1871. p. 247.

⁴⁾ Magyarország közjoga. Bpest, 1877. p. 262.

⁵⁾ Egyházjogtan kézi könyve. Bpest, 1881. p. 291.

⁶⁾ Egyházjog. Pécs, 1883. I. p. 494.

⁷⁾ Magyarország közjoga. Bpest, 1887. p. 133.

⁸⁾ Magyar közjog. Bpest, 1885. p. 288.

II.

A királyné-koronázás joga az első századokban. Az 1216-iki római ítélet. IV. Béla 1269-iki kiváltságlevele. Erzsébet királyné 1280. és 1289-iki oklevelei. IV. László 1276-iki kiváltságlevele. Ágnes királyné 1299. és 1300-iki megerősítő levelei. Palóczy György és Rozgonyi Simon 1438-iki megállapodása. II. Ulászló 1502-iki oklevele. A mohácsi vész előtt a szent koronával koronáztatott meg a királyné. A veszprémi püspök a királyné fejére tette a szent koronát.

Veszprém, az ősrégi keresztény szláv erőd, hol egykor sz. Method is tartózkodott, a magyar állam megalakulásakor sz. István király figyelmének, és Gizella királyné kiváló előszeretetének tárgya lett. A szent király az általa megalapított püspökségek egyikét ide helyezte. Neje, Gizella pedig, mint Hartvik püspök legendájából tudjuk „a veszprémi püspökség szentegyházát alapjától kezdve felépíté és az isteni tiszteletre szükséges arannyal, ezüsttel és sokféle köntössel fényesen ellátta.“¹⁾

Okleveleink is többször tulajdonítják a veszprémi egyház megalapítását Gizella királynénak. Így Bertalan veszprémi püspök 1232-ben azt állítja, hogy Gizella királyné „a veszprémi egyház első alapítója“ ezen egyháznak bizonyos földet adományozott.²⁾ 1346-ban pedig Erzsébet

¹⁾ Érdy kiadása, Pest, 1854. p. 15.

²⁾ Wenzel: Árpádkori új okmánytár. XI. 250.

királyné a pápához intézett levelében úgy nyilatkozik, hogy a veszprémi püspökséget magyar királyné alapította.¹⁾

A veszprémi székesegyházat tehát minden valószínűség szerint Gizella királyné építette fel, még pedig hihetőleg azzal a szándékkal, hogy az saját külön királynői kápolnája legyen. Az alapító királyné ide is temetkezett, ugyszintén később Adelhaid is, sz. László felesége.²⁾

Az első magyar királynének a veszprémi egyház iránt való kegyelete átszarmazott az ő utódaira is, és Veszprém mindenkor megmaradt a magyar királynék tulajdonképeni székhelyének, s a királynék a veszprémi székesegyháznak a későbbi századokban is mindig különös kegyurai voltak.³⁾

Annak a bensőbb, szorosabb viszonyoknak, a melyben a magyar királynék a veszprémi egyházhoz kezdettől fogva állottak, egyik kiváló jele volt a veszprémi püspöknek azon kiváltsága is, hogy a királynékat ő kente fel és koronázta meg.

Mikor jutott a veszprémi püspök e kiváltságos joghoz, nem vagyunk képesek megállapítani.

Némelyek⁴⁾ azt hiszik, hogy már Gizellát is a veszprémi püspök koronázta meg. Azonban Hartvik legendájában erre vonatkozólag csak ezeket olvassuk: „sz. István királyi széke társául a felséges római császár Gizella nevű leányát vette feleségül, kit a szent kenettel felkenetvén, a korona viselése által társának nyilatkoztatott.“

¹⁾ Theiner: *Vetera Monumenta historica Hungarum sacram illustrantia*. Romae, 1859. I. p. 712.

²⁾ Pray: *Diatribem in dissertationem historica-criticam de S. Ladislao*. Posonii, 1777. p. 128.

³⁾ Fejér: *Codex Diplomaticus VI/2*. 21. Wenzel: *Árpádkori új okmánytár*. IV. 219.

⁴⁾ Igy pl. Pusztay: *Die Ungarn in ihrem Staats und Nationalwesen*. I. 406. Inchoffer: *Annales ecclesiastici regni Hungariae*. III. 329.

Azután sok ideig mit sem tudunk, mit sem hallunk királynéink megkoronázásáról. Csak a XII. század közepe tájáról van egy emlékünkhöz, a mely szerint Ilona, I. Uros szerb nagy fejedelem leánya, II. Béla felesége, 1131. április 28-án férjével együtt megkoronáztatott Székesfehérvárott.¹⁾

Mig végre a XIII. század elején beszélni hallunk a veszprémi püspök királyné-koronázási jogáról is.

A veszprémi püspökség e kiváltságáról szóló első emlék Rómából, a kereszténység központjából, jutott el hozzánk.

Hogy az itt történtek annál élesebb világításban álljanak előttünk, néhány sorban el kell mondanunk azt a vitát, a mi pár évvel előbb, az esztergomi érsekség kiváltságai felett, az esztergomi és kalocsai érsekek közt kitört.

Attól az időtől kezdve, hogy 1174-ben Bánffy Lukács esztergomi érsek még a pápa felhívására sem akarta III. Bélát megkoronázni, mire azután III. Sándor a kalocsai érseket bizta meg a szertartás végzésével, a kalocsai érsekek nem szüntek meg hangoztatni, hogy őket is megilleti a király-koronázás joga; ámbár úgy III. Sándor és III. Béla, valamint később III. Kelemen és III. Coelestin biztosították az esztergomi érsek ebbeli jogát.

János kalocsai érsek mindezek daczára újból megkísérelte elvitatni az esztergomi érsektől e jogot; mire Jób érsek kérésére III. Incze pápa 1203-ban ujólag megerősítette az esztergomi érsek kizárólagos jogát a király megkoronázását illetőleg. Valamint kimondotta azt is, hogy a királynak, a királynénak és gyermekeiknek, bárhol tartóz-

¹⁾ Wertner Mór: Az Árpádok családi története. Nagy-Becskerek, 1892. p. 298.

kodjanak, az esztergomi érsek van hivatva kiszolgáltatni a szentségeket.¹⁾

Midőn azután János a kalocsai érseki széket az esztergomival cserélte fel, Berthold, II. Endre nejének, Gertrud királynénak öcsese, a kinek sikerült nagy nehezen a kalocsai érsekséget elnyernie, nagyravágyástól ösztönöz-
tetve, és elődjének példájától buzdítva, szintén támadást inté-
zett az esztergomi érsekség jogai és kiváltságai ellen. János
érsek azonban, a ki új méltóságában megváltoztatta néze-
teit, kötelességtudóan védelmére kelt érseksége jogainak,
és III. Incze pápánál kieszközölte, hogy 1209 május 15-én
újból megerősítse az érsekség kiváltságait.

Mindazonáltal Berthold nem nyugodott és a király, a
királyné támogatásával, oda vitte a dolgot, hogy János érsek
hajlandó lett oly értelmű egyesség megkötésére, hogy
az első koronázás az esztergomi érseket, a második pedig
— a mikor pl. a gyermekkirály nagykoruvá levén trónját
elfoglalja, az esztergomi és kalocsai érsekeket közösen
illesse meg. A királynak, királynénak és gyermekeinek
pedig az a főpap szolgáltassa ki a szentségeket, a kit a
király ezzel megbiz.

A Róbert veszprémi püspök által írásba foglalt egyes-
séget ugyancsak ő vitte megerősítés czéljából Rómába.

Az esztergomi káptalan azonban egyháza nagy sérel-
mét látta az egyességben. Ennélfogva követeket küldött
az örök városba, s ezek utján bejelentvén tiltakozását a
pápánál, tőle az egyesség megsemmisítését kérelmezte.

Mire III. Incze pápa 1211 február 12-én az ügy
alapos tanulmányozása után, mély bölcseséggel előre látván

¹⁾ Knauz: Monumenta ecclesiae Strigoniensis. Strigonii, 1874.
I. p. 167.

az ebből származható zavarokat, az eléje terjesztett egység jóváhagyását megtagadta.¹⁾

A belga származású Róbert veszprémi püspök, a ki oly készséggel nyújtott segédkezet az esztergomi érsekség jogainak megnyirbálásához, természetesen nem a legbarátságosabb viszonyban élt János esztergomi érsekkel. Erre mutat az a körülmény is, hogy ő kísérte ki Gertrud királyné meggyilkoltatása után, az ő gyűlölt öcsesét, Bertholdot, az országból. A fentebbi egyezmény létrejötténél vitt szerepe is a mellett szól, hogy Berthold hivei közé tartozott.

Ennek következménye az volt, hogy Berthold ellenfelével, János érsekkel, több mindenféle összeütközése támadt. Különösen pedig megtörténhetett ez attól az időtől kezdve, hogy a királyi székhely a veszprémi egyházmegyéhez tartozó Buda lett, a hol az ország első főpapja s a királyi család lelki pásztora különféle egyházi ténykedéseket végzett, a miben Róbert püspöki joghatóságának sérelmét látta.

A két főpap közötti ellenséges viszony még jobban elmérgesedett akkor, a midőn Róbert állásfoglalását ellene, és Berthold mellett, János érsek azzal viszonzta, hogy elütötte őt széke egyik legbecsesebb kiváltságának gyakorlásától.

II. Endre király 1215-ben nőül vette Courtenay Péter francia herceg leányát Jolántát. Megtörténvén az esküvő, Róbert püspök érvényesíteni kívánta azon jogát, hogy a királyné felkenését és koronázását ő végezze. János érsek azonban keresztül vitte II. Endrénél, hogy a királynét ne Róbert, hanem ő kenje fel és koronázza meg.

¹⁾ Knauz I. 198.

Mivel birta rá az érsek a királyt, hogy a veszprémi püspök jogainak mellözésével reá bizza hitvesének megkoronázását, nem tudjuk. De nagyon valószínű, hogy János érsek arra hivatkozott, miszerint a király-koronázás joga kizárólag az esztergomi érseket illetvén meg, sőt miként ezt a pápai oklevelek is bizonyítják, egyedül az esztergomi érsek lévén a királyi család házi főpapja, s ő szolgáltatván ki nekik a szentségeket is, a királyné koronázását sem végezheti más, mint ő.

A veszprémi püspök nem volt abban a helyzetben, hogy az érsek állításaira oklevéli bizonyítékokkal czáfolhatott volna rá. Legalább semmi nyomára sem akadunk annak, hogy akár ekkor, akár pedig később, irott bizonyítékokat mutatott fel, vagy akár csak hivatkozott ilyenekre, püspöksége ezen legfontosabb kiváltságának védelmezésében. Már pedig kétségtelen, hogy ezt nem mulasztja el, ha egyáltalában tehetségében áll.

Ebből joggal arra következtethetünk, hogy a veszprémi püspökség ezen kiváltsága soha nem is volt írásba foglalva, nem alapult valamely királyi kiváltságlevélen, hanem csupán a gyakorlaton, a mely talán már Gizella megkoronáztatásától vette kezdetét, vagyis egyidejűleg azzal, hogy a magyar királyné alapítója, kegyura lett a veszprémi egyháznak. II. Endre király pedig, bár kétségkívül nem volt ismeretlen előtte a veszprémi püspök e kiváltsága, a mint nem fektetett súlyt előbb arra, hogy az esztergomi érsekség jogai sértetlenül megóvassanak, most a veszprémi püspökség jogának megrövidítésétől sem riadt vissza, annál kevésbé, mert érdekében állott, hogy János érseket magától el ne idegenitse.

Azonban Róbert püspök, ez a meglehetősen erőszakos természetű, erős akaratu főpap, nem hagyta ennyiben a dolgot.

Éppen ebben az időtájban történt, hogy III. Inceze pápa az 1215. év november havára Rómába zsinatot hívott össze. Ez alkalmából Róbert is megjelent az örök városban és első dolga volt a szentszék előtt panaszt emelni az esztergomi érsek ellen, a püspöksége kiváltságain és jogain elkövetett sérelmek miatt. A pápa erre idézőlevelet bocsátott ki az érsek ellen, felhíván őt, hogy az ellene emelt vádak alól tisztázza magát. János érsek annál könnyebben eleget tehetett a felszólításnak, mivel a zsinaton részt veendő, ugyanekkor ő is Rómában tartózkodott.

A viszálykodó felek a kitűzött napon megjelentek a pápa előtt, a ki az ügy megvizsgálását, a két főpap kérésére, Pelag albanói püspökre és Istvánra, a tizenkét apostolról nevezett egyház bibornokára biza.

A bírák előtt Róbert püspök ismét megvádolta szentől-szemben ellenfelét, hogy őt önhatalmulag megfosztotta a királyné-koronázás és felkenés jogától, ugyszintén, hogy püspöki joghatóságát egyéb dolgokban is megsértette. Így pl. a püspöksége területén lévő királyi prépostságoknak és apátságoknak ő adja a szent olajokat, a veszprémi püspök joghatósága alá tartozó budai egyházban felszentelést és bérmálást végez.

János érsek magát Róbert püspök vádjai ellen védelmezvén, hosszas vita indult meg a két főpap között. Végre abban egyeztek meg, hogy felhatalmazzák a bírákat, miszerint ezek a vitás kérdéseket, ha lehetséges békés uton egyenlítsék ki, ha pedig ez nehézségekbe ütköznék, birói ítélettel intézzék el.

Mire a bírák 1216 ápril hó 11-én — a felekkel majdnem egyetértésben — a következő pontokban állapították meg az érsek és a püspök jogait.

Ha a király és királyné koronázása, felkenése egyidejűleg történik, az esztergomi érsek koronázza meg és kenje fel a királyt, a veszprémi püspök pedig a királynét. Ha pedig a királyné egyedül koronáztatik meg, az esztergomi érsek végezze a felkenést, a veszprémi püspök pedig a koronázást. Ha az esztergomi érsek nincs jelen a királyné koronázásán, a veszprémi püspök végezze a felkenést is és a koronázást is.

Az esztergomi érsek a budai egyházban felszentelést akarván végezni, előbb erre a veszprémi püspöktől engedélyt kérjen és csak is a saját clericusait szentelje fel. Ha az érsek Budán chrismát szentel, azok, a kik a veszprémi egyházmegyéhez tartoznak, ne fogadják el tőle a betegek olaját és a kereszteléskor használandó olajat. A budai gyermekeknek csak a veszprémi püspök adhatja fel a bérmálást, valamint a többi szentségeekben is csak ő részesítheti őket.¹⁾

Az ítélet szövegezéséből kiolvashatjuk, hogy a versengő felek egyike sem érezte magát minden tekintetben kielégítve a megállapított pontozatok által. „Unde nos — mondják a bírák ítéletükben — fere de partium voluntate sic duximus statuendum.“ Ezt a koronázási jog ezen kettéosztásánál nem is csodálhatjuk. A veszprémi püspök elégedetlen volt — és méltán — mert eddig egyedül gyakorolt ősi jogát bizonyos körülmények közt az esztergomi érsekkel kellett megosztania. De nem tetszett János érsek-

¹⁾ „Quod si rex et regina simul coronari debeant, et inungi, Strigioniensis coronet et inungat regem et Vesprimiensis reginam; si vero sola regina coronari debeat et inungi, Strigioniensis inungat eam, Vesprimiensis autem coronam imponat eidem; quod si contingat Strigioniensem in coronatione reginae abesse, Vesprimiensis nihilominus inungat et coronet eam.“ Fejér, VII/5. 554. A veszprémi püspökség római oklevéltára. I. 35.

nek sem, hogy a felkenés és koronázás jogát, melyet Jolánta királyné koronázása alkalmával sikerült erőszakos fellépésével a veszprémi püspöktől teljesen elvennie, nem tudta egyuttal a jövőre nézve is székének megtartani.

Róbert püspök mindamellett úgy gondolkozott, hogy bíróilag biztosított jogai még ebben az alakban is megérdemlik, hogy a pápai jóváhagyás erejével körülbástyáztassanak, és az esztergomi érsekek hasonló támadásai ellen ez által is megvédelmeztessenek. Azzal a kéréssel fordult tehát III. Honorius pápához, hogy a királyné koronázása és a joghatósági kérdések tárgyában, a Pelag püspök és István bibornok által hozott végérvényes egyezményt, vagy ítéletet hagyja jóvá. Mire a pápa 1220 deczember 18-án az ítéletet apostoli hatalmánál fogva megerősítette.¹⁾

Ily módon a királyné-koronázási jog kérdésének elintézése megnyerte a legfőbb szentesítést is, mely megadta a római bírák ítéletének azt az erőt, a mely az ítélet által körvonalozott határok közt, állandóságot biztosított úgy a veszprémi püspök, mint az esztergomi érsek jogainak.

Nem fogadhatjuk el tehát Csapodynak erőltetett érvelését, sem a bírói illetékességet, sem pedig ezen ítéletnek érvényen kívül való helyezését illetőleg, bár abban mi is egyetértünk vele, hogy az ítélet, vagy egyezmény, a veszprémi püspököt ősrégi kiváltsága egy részétől megfosztotta, mert kétségtelennek tartjuk, hogy azelőtt mindkét szertartás végzése egyedül őt illette meg.

Azt állítja ugyanis — mint láttuk — Csapody, hogy abból, miszerint a római bírák Róbert püspök abbéli panaszára, hogy János érsek őt a királyné-koronázás és felkenés jogától önhatalmulag megfosztotta, nem jelentették ki

¹⁾ Theiner I. 27. A veszprémi püspökség római oklevéltára I. 51.

ítéletükben, hogy a veszprémi püspököt nem illeti meg mindkét szertartás végzése, nem következik egyéb, mint hogy e jogot ők maguk is elismerték. Mert — ugymond — ha ők azt látták volna, hogy az esztergomi érseket csakugyan megilleti valamelyes jog a királyné koronázásában, nem tartották volna szükségesnek új itélettel kimondani, hogy bizonyos körülmények közt ő végezze a felkenést, hanem egyszerűen mindkét felet meghagyták volna előbbeni jogaik gyakorlatában. Vagyis, az esztergomi érsek csakis ennek az itéletnek az alapján jutott, a veszprémi püspök ősi kiváltsága ellenére, a felkenés jogához.

Már pedig — folytatja Csapody — az ítélet két okból nem érvényes. Először, mert a közjogi kérdésben csak a király, a királyné, vagy az általuk meghatalmazott bírák ítéelhetek volna. Ez pedig nem történt meg. Másodszor pedig, mivel az ítéletet későbbi királyaink úgy ünnepélyes kijelentéseikkel, mint az általuk követett gyakorlattal érvényen kívül helyezték.

Ámde Csapodynak sem az egyik, sem a másik szempontból nincs igaza.

Ha ugyanis a koronázás jogának megítélése és elbírálása egyedül csak a király, vagy az általa meghatalmazott bírák elé tartozott volna, úgy még inkább kellett volna ennek a király-koronázási jog felől állania. Már pedig, mint fentebb is láttuk, valahányszor csak kétség merült fel, vagy vita támadt a király-koronázási jogot illetőleg, ezt nemcsak főpapjaink, hanem királyaink is mindig a szentszék ítélőszéke elé terjesztették. Sőt midőn 1211-ben János esztergomi és Berthold kalocsai érsek suffraganeusaik közbejöttével és hozzájárulásával a király-koronázás joga felett egyességet kötöttek, bár a királynak magának is kiváló része volt az egyesség létrehozatalában, és meg-

erősítés czéljából ő maga terjesztette fel azt a szentszék elé Rómába, miután III. Inceze pápa ennek jóváhagyását kereken megtagadta, soha sem jutott senkinek eszébe az egyességet érvényesnek tartani.

Az 1216-ik évi ítélet érvényessége felől sem kételkedett soha senki az országban. Annyira nem, hogy bár Róbert püspök a római bírák ítélete által kiváltsága bizonyos részétől elüttetett, nemcsak nem emelt kifogást a bírák ítélete ellen, hanem az ítéletet az egyház feje által is megerősítette. De nem emelte fel tiltakozó szavát az ítélet ellen II. Endre király sem, bár erről kétségkívül tudomást szerzett, a kinek pedig Csapody szerint kötelessége lett volna az ítélet ellen, a mely legfőbb kegyuri jogait sértette, tiltakozni. Mindennek oka pedig abban rejlik, hogy a koronázási jogot egyáltalában nem mint közjogi kérdést tárgyalták, hanem oly főpapi ténykedésnek tekintették, a mely felett bírászkodni egyedül csak a római szentszék illetékes. A mi pedig IV. Béla, Kún László, Zsigmond és II. Ulászló királyok, valamint Erzsébet és Ágnes királynék eljárását és okleveleit illeti, a kikre t. i. Csapody hivatkozik, ezekből nem csak nem magyarázható ki az 1216. évi egyezmény érvényen kívül való helyezése, hanem ellenkezőleg, éppen az ő okleveleikből, az ő idejünkben követett gyakorlatból lehet kimutatni, hogy az 1216. évi egyezményt a későbbi századokban is érvényesnek ismerték el, és ugy a veszprémi püspök, mint az esztergomi érsek az itt megszabott határok közt gyakorolták a királyné koronázása körül jogaikat.

Lássuk tehát időrendi sorban azokat az okleveleket és királyné-koronázásokat, a melyeknek emlékei hozzánk a mohácsi vést megelőző korból eljutottak.

Nem sokkal a római ítélet után, 1218-ban, midőn II. Endre király a szentföldi hadjáratból hazatért, utközben eljegyezte elsőszülött fiával, a már ekkor megkoronázott Bélával, a nikeai császárnak, Laskaris Tódornak leányát, Máriát. Megérkezvén a magával hozott menyasszonynyal együtt országába, megtartották az esküvőt és Mária ünnepélyesen királynévá kenetett és koronáztatott.¹⁾ Okunk van hinni, hogy a koronázási szertartást az 1216-iki egyezmény értelmében a veszprémi püspök és az esztergomi érsek közösen végezték, bár erről forrásaink nem szólnak.

Néhány évvel később ismét királyné-koronázásról beszélhetett az ország. A 60 éves II. Endre király 1234 május 14-én Székesfehérvárott egybekelt harmadik feleségével, Este Beatrixszel. Az esketést a mantuai püspök végezte s ezen jelen volt az esztergomi érsek és a veszprémi püspök is.²⁾

Az esztergomi érseki széken ekkor már Róbert, a volt veszprémi püspök ült. Miután ugyanis János érsek az 1223-ik év vége felé elhalálozott, s az utána az ország első főpapi székére emelt Tamás alig néhány hónap mulva szintén meghalt, az újabb választásnál pedig a káptalan szavazatai a csanádi és nyitrai püspökök közt megoszlottak, III. Honorius pápa 1226 márczius 13-án Róbertet a veszprémi püspökségről az esztergomi érsekségre áthelyezte, „meg lévén róla győződve, — mint bullájában kiemeli, — hogy mindenkor a király és az ország felmagasztaltatásáért fog buzgólkodni, és az esztergomi érsekség betöltésére hivatottnak egyedül ő tekinthető.³⁾

¹⁾ Theiner I. 42.

²⁾ Nyáry Albert: Postumus István és az Estei örökség. Modena, 1863. p. 67. Beatrix királyné II. Endre hitvese. Századok 1865. évf. 599. l.

³⁾ A veszprémi püspökség római oklevéltára. I. p. 71.

Utóda Veszprémben Bertalan lett, a kit mint veszprémi prépostot választott meg püspökévé a káptalan.

Beatrix királyné megkoronáztatásáról s annak körülményeiről a pápa egyik leveléből értesülünk, a melyet hogy megérthessünk, el kell beszélnünk a megelőzőleg történt dolgokat is.

II. Endre és két fia, Béla és Kálmán, körülbelül kilencz évvel az aranybulla kiállítása után, 1231-ben összejöttek az ország főpapjaival és főuraival, és az országban uralkodó bajok orvoslására több nagyfontosságú határozatot hoztak. És, hogy az új törvények megtartását biztosítsák, kimondták azt is, hogy ha a király, vagy fiai, az ország szabadságára hozott határozatokat megszegnék, az esztergomi érseknek joga legyen őket az egyház kebeléből kizárni.

A mint azonban a tanácskozásnak vége szakadt, senki sem gondolt többé az újonnan alkotott törvények megtartásával; minek folytán a zavar csak növekedett, a panaszok pedig szaporodtak. Végre a pápa 1232 július havában Pecorari Jakab bíboros püspököt küldötte az országba, hogy békét teremtsen. Így jött létre 1233 augusztus 20-án a bereghi egyezmény, a melyben II. Endre megesküdött az evangéliumra, hogy az egyház szabadságait tiszteletben tartja, az elhatalmasodott zsidókat, izmaelitákat a hivatalokból kizárja, a keresztényeket velük szemben pártfogásába veszi stb. Sőt abba is beleegyezett, hogy ha a magára vállalt kötelezettségeket 1234 április 23-áig nem teljesitené, a bíboros legatus őt és tanácsosait egyházi átokkal sújtsa.

A királynak azonban egyáltalában nem okozott gondot esküjének betartása. Szokott könnyelműségével engedte elmulni a kitűzött határidőt, a nélkül, hogy bármily irányban tanuságot tett volna jóakarataról az egyesség pontjai-

nak teljesítése körül. János boszniai püspök tehát, a kit erre a legatus az országból távozván felhatalmazott, a határidő leteltével kimondta rá az egyházi átkot.

Hogy mikor történt ez, nem tudjuk pontosan meghatározni, miután a pápai levél, a melyből mindezek felől értesülünk, csak a kiközösítés megtörténtét beszéli el. Az bizonyos, hogy a boszniai püspök sem mindjárt ápril 24-én, sem közvetlenül a husvétet követő időben nem mondotta ki a királyra a büntetést, mert maga a pápa is írja, hogy hosszabbideig várt ezzel, „diutius expectatus post terminum.“ Sőt minden valószínűség szerint még május 14-én, az esküvő napján, sem volt a király kiközösítve.

A mikor azután az egyház büntető karja a gondatlan II. Endrére lesújtott, valamennyi főpap között egyedül Róbert esztergomi érsek nem mondotta ki rá a kárhoztató szót. Nem is annyira őt magát okozta a mulasztásokért, mint inkább tisztjeit, alkalmazottait. Ennélfogva nem hirdette ki megyéjében ellene az excommunicatiot, nem kerülte őt mint kiközösítettet, sem az egyházi kegyzsereket nem vonta meg tőle. Sőt midőn a király felszólította őt, hogy ifju nejét koronázza meg, nem törődve az ellene kihirdetett ítélettel, készséggel eleget tett kérelmének.

Midőn IX. Gergely pápa erről értesült, sietett az érseket eljárása miatt megfedni, és julius hó 19-én kelt levelében felszólította őt, hogy késedelem nélkül alkalmazkodjék a kihirdetett büntetéshez, ellenkező esetben pedig négy hó leforgása alatt, magát igazolandó, személyesen jelenjék meg Rómában.¹⁾

Az érsek nem tekintve hajlott korára, készebb volt magát a hosszú ut fáradalmainak kitenni, mint királyát

¹⁾ Theiner: Vetera monumenta Hungariam sacram illustrantia. I. 126. Fejér: III., 2. 388.

nehéz helyzetében meggyőződése ellenére elhagyni. Csakugyan Rómába utazott, és a pápa előtt kifejtette eljárásának indokait. IX. Gergely nem találta ugyan igazolását elfogadhatónak, mindazonáltal felmentette őt azon büntetés alól, melyet eljárásával esetleg magára vont.¹⁾

A pápa leveléből kétségtelen, hogy a királyné megkoronáztatása nem közvetlenül az esküvő után, hanem valamivel később történt, a mikor a boszniai püspök már kihirdette volt II. Endre ellen az excommunicatiot. A koronázási szertartást pedig azért végezte az esztergomi érsek egyedül, ellenére az 1216-ki római megállapodásnak, mert a veszprémi püspök, Bertalan, a ki 1233-ban is mint a bibornok-legatus megbízottja és képviselője szerepelt a bereghi erdőben tartott értekezleten, bizonyára vonakodott az egyházi büntetés kimondása után II. Endrével érintkezni és a koronázási szertartáson részt venni.

II. Endrének 1235 október 14-én bekövetkezett halála után fia, IV. Béla, foglalta el a trónt, a kit három hét múlva Róbert esztergomi érsek másodizben is királylyá koronázott. Minden valószínűség szerint ugyanekkor újból megkoronáztatott Bertalan veszprémi püspök által Mária királyné is.

Midőn Bertalan az 1244. év elején meghalt, a veszprémi káptalan Zeland prépostot választotta püspökévé. A káptalan azonban azt a hibát követte el, hogy a királyi jóváhagyást sem a választás előtt, sem utána ki nem kérte. A király ebben jogainak sérelmét látván, a választás ellen a szentszékhez folyamodot, Zelandot püspöknek el nem ismerte, a püspökséggel pedig akként éreztette haragját,

¹⁾ A pápa erről 1235 augusztus 24-én Perugiában oklevelet állít ki s ebben említi, hogy Róbert érsek a kiközösítés ideje alatt megkoronázta a királynét. Theiner I. 134. Fejér III. 2. 450.

hogy annak jövedelmeit részint másokra ruházta át, részint pedig elnézte, hogy mások lefoglalják.

Zeland halála után a király érzelmei is megváltoztak a veszprémi püspökség iránt, sőt elkövetkezett az idő, a mikor a mult bűneit is szeretne volna kiengesztelni.

Történt ugyanis, hogy az 1269. év nyarán meghalt a királynak kedvencz fia, Béla herczeg. Ez a csapás szíven sebezte az atyát. Az isteni gondviselés ujját látta a halálesetben, a mely megmutatta neki, hogy a világnak minden boldogsága mulandó. Most, élte alkonyán, megtörve a bánattól, vesztességében szerencsétlennek érezve magát, egyéb tettei, mulasztásai közt eszébe jutott az is, hogy mennyi mindenféle jogtalanságot követett el a veszprémi egyház ellen. S a mikor hibáit beismerte, megszállotta lelkét a vágy, jóvátenni az elkövetett sérelmeket.

Ezen szándékát 1269 október 3-án kettős pecsétje alatt kiadott oklevelében foganatosította.

„Kijelentjük, — olvassuk az oklevélben — hogy a veszprémi egyház összes jogait, a melyekről csak tudjuk, hogy világi haszonvéttel, és királyi hatalommal lettek lefoglalva, ugymint a budai egyház által élvezett tizedeket, sz. Jakabnak a hőforrások melletti egyházát, az itt lévő kápolnákat, sz. Gellért kelenföldi egyházát, a dörgicsei tizedeket, ugyszintén a segesdi plébániát, miután Pelag albanói püspöknek és Istvánnak a tizenkét apostolról nevezett egyház bibornokának írásaiból, a melyeket ők, mint az esztergomi érsek és a veszprémi püspök közötti perben a szentszék által kirendelt bírák adtak ki, meggyőződünk afelől, hogy a veszprémi egyháznak van alárendelve, a veszprémi egyház birtokába visszabocsátjuk, neki örök joggal visszaadjuk, visszaengedjük és Pál püspök kezeihezszolgáltatjuk, királyi kegyelmünkkel fogadván, hogy

amennyiben módunkban áll, azon leszünk, hogy sz. Mihálynak, a kinek segítségét halálunk óráján tapasztalni kívánjuk, egyházát, mindezek sértetlen birtokában megtartsuk.

Mindezek után — folytatja a király — őszinte, kegyeletes buzgalomból, nemcsak a többször említett tisztelendő veszprémi egyház azon jogait, a melyek bármiféle erőszakos támadások folytán megszűntek, vagy meg nem engedett ürügyek (praesumptionibus) alapján meggyengültek volna, kívánjuk helyre állítani, hanem a szokott királyi bőkezűségből eredőket is állandóvá tenni óhajtjuk. Ennélfogva rendeljük, sőt a mint már a multban rendeltetett és ősidőktől fogva gyakoroltatott, jelen intézkedésünkkel örök érvényűleg, kedvelt nőnk Mária királyné és valamennyi az egyház üdvét szivén viselő főuraink egyező akarásával, kegyes jóváhagyásunkkal ellátjuk, megerősítjük és megmásíthatlanul megállapítjuk, hogy a mint a veszprémi egyház, országunk egyéb egyházai felett, ama különös kiváltságra érdemesített, hogy a királyné ő felségét a szent koronával megkoronázza, épp úgy, a királyné udvari kancellárságához kötött, tényleg, s ez ideig háborítlanul élvezett s a királyné jövedelmeiből fizetendő évi 500 márka díjazást mint ezen fényes tisztséghez illő és jól megérdemelt fizetést, birja és mindenkor élvezze. Szigoruan meghagyván atyai átkunk fenyegetésével királyi házunk minden örökösének, a kik utánunk következni fognak, hogy sem ők, sem pedig a királynékat Isten jóvoltából követő utódok, visszavonni vagy bármikép meggyengíteni ne merészeljék, a mit az ősök jól megfontolt kegyessége megállapított és a mit királyi felségünk adományozott, a fent nevezett egyház szent czéljaira.“¹⁾

¹⁾ „Ad haec sane sinceræ devotionis ex fervore quo non solum saepedictæ venerabilis ecclesiæ Vesprimiensis jura, quibuslibet occu-

Emlékezhetünk rá, hogy nem csak Csapody hivatkozik IV. Béla ezen oklevelére, mint olyanra, a melylyel a király az 1216-iki római ítéletet érvényen kívül helyezte, hanem Pray is határozottan azt állítja, hogy a király ezen indokból s ezen szavakkal: „quod ex praesumptione esset illicita“ meg akarta az ítéletet minden hatályától fosztani és a veszprémi egyházat régi jogaiba visszahelyezni.

A ki azonban az oklevelet figyelemmel átolvassa, tekintetbe veszi a körülményeket, viszonyokat, a melyek közt az létre jött, a király lelki állapotát, szándékát, nem fog igazat adni Csapody és Pray felfogásának.

A király kinyilatkoztatja ugyan az oklevélben, hogy a veszprémi egyház azon jogait, a melyek *bármiféle erőszakos támadások folytán megszüntek, vagy meg nem engedett ürügyek alapján meggyengültek volna*, helyreállítani kívánja, de ez távolról sem vonatkozik a királyné-koronázás jogára,

pantium ausibus collapsa, vel praesumptionibus illicitis terminata (temerata?) cupimus restaurare, sed et habita soliditate regalis munificentiae derivata ab eadem volumus stabilire, ordinamus, imo potius ordinatum ac conservatum temporibus ex antiquis praesenti nostra sanctione duratura perenniter, dominae Mariae charissimae consortis nostrae, cum voluntate consona, omniumque baronum nostrorum, zelo fidei ecclesiarum commodum affectantium, benevolo cum assensu firmamus, vallamus, et irrefragabiliter roboramus, ut sicut ipsa Vesprimiensis ecclesia prae caeteris regni nostri ecclesiis singularis privilegii praerogativa meruit obtinere reginalem celsitudinem sacro diademate insignire, sic et ipsarum aulae cancellaria annexa sibi realiter et possessa haecenus inconcusse cum quingentarum marcarum salario de reginalibus solvendo redditibus annuatim, ob tam solemnis officii consentaneam et benemeritam repensionem gaudere debeat et perpetuo gratulari. Inhibentes firmiter, sub paternae maledictionis interminatione omnibus nostrae regalis propaginis heredibus pro tempore felicibus successivis, ne vel ipsi, reginarumve Deo propitio successiva posteritas revocare conetur, vel aliquo modo infirmare, quod matura priorum benignitas contulit, et nostra serenitas stabilivit sacrosanctis usibus ecclesiae praenotatae.“ Fejér, IV. 3. 495.

hanem igenis arra, hogy ő a B. Szűz budahegyi egyházát a domonkosok kérelmére a nyulszigeti apáczáknak adta, hogy sz. Gellért kelenföldi egyházát még uralkodása kezdetén a czisztercieknek engedte át, hogy sz. Jakabnak a hőforrások melletti egyházát némely királyi káplán, az ő hozzájárulásával, exemtus plebániává akarta tenni stb. daczára annak, hogy mindezek a veszprémi püspökséget illették — a mint ezt oklevelében elismeri.

Ha a király az 1216-ki ítélettel teremtett jogállapotot megszüntetni s az egész római ítéletet hatályon kívül helyezni akarta volna, bizonyára nem hallgatja el ezen szándékát, hanem ennek kifejezést is ad. Ezt annál is inkább megtehetette volna, sőt meg kellett volna tennie, mert az ítélet, oklevelének megszerkesztésekor, kezében volt, előtte állott, sőt annak bizonyos intézkedéseire oklevelében hivatkozik is.

Ha tehát valóban úgy állott volna a dolog, hogy a király a római birákat kizárólag csak egyházi természetű ügyekre nézve ismerte volna el illetékeseknek, ítéletüket érvényesnek, ha — mondjuk így — a közjogi kérdésben, a királyné-koronázási jogot illetőleg, a mi pedig az ítéletnek fontosabb részét képezi, a római szentszék megbizásából hozott határozatot megmásítani kívánta volna, azt bizonyára világos, határozott, mindenki által könnyen érthető szavakban tette volna. Már pedig ilyenminek a királyi oklevélben még homályos nyomára sem akadunk.

A király igenis tesz különbséget az általa érintett ügyek közt, de távolról sem abban az értelemben, hogy ezek egyházi, a többiek közjogi természetűek, sem pedig oly formán, hogy a római ítélet bizonyos pontjait elfogadja és jóváhagyja, másokat pedig nem; hanem az oklevélben

olvasható ezen szavakkal: „nemcsak a bármiféle támadások folytán megszűnt, vagy meg nem engedett ürügyek alapján meggyengített jogokat állítjuk vissza a veszprémi egyháznak, a minők a felsorolt egyházak ügyei, hanem a szokott királyi bőkezűségből eredőket is — ilyenek a királyné-koronázás joga, a királyné kancellársága s a vele egybekötött évi 500 márka — a melyeket ekkor háborítlanul élvezett, állandósítani, örök időkre kihatólag biztosítani kívánjuk“.

Sőt tovább megyünk. Ha a király csakugyan érvényen kívül akarta helyezni a római ítéletnek a királyné-koronázás jogára vonatkozó részét, és ezt oklevelében nyíltan kifejezni elmulasztotta volna is, legalább annyit mégis meg kellett volna említenie, hogy a koronázás joga a jövőben így és ekként gyakoroltassék.

Ehelyett mit olvasunk az oklevélben? „Hogy a miként a veszprémi egyház országunk egyéb egyházai felett, ama különös kiváltságra érdemesített, hogy a királyné ő felségét a szent koronával megkoronázza,“ épp úgy a a kancellársággal egybekötött évi 500 márkát is nyugodtan élvezze. A király tehát egyetlen szóval sem említi, hogy ki végezze a felkenést, sem arra nincs szava, hogy régebben miként gyakorolta a veszprémi püspök ezen jogát; hanem egyszerűen csak a koronázást biztosítja egyszer s mindenkorra a veszprémi püspökségnek, éppen úgy mint az 1216-ki római ítélet.

Mi tehát, éppen ellenkezőleg Csapody és Pray nézetével, azt látjuk IV. Béla okleveléből, hogy a király az 1216. évi római ítéletet nemcsak a segesdi plébániát illetőleg, hanem egyéb pontjaiban is érvényesnek ismerte el, és a királyné-koronázás és felkenés jogát úgy a hogy abban találta, a jövőre nézve ő is szentesítette.

IV. Béla 1270 május 3-án, éppen hét hónappal ez oklevél kiállítását követően meghalt, életének hatvanegyedik évében.

Május közepe táján megkoronáztatott fia és utódja, V. István, nejével a kun származású Erzsébettel együtt, Székesfehérvárott. A kettős koronázás alkalmával a királyt Fülöp esztergomi érsek, a királynét pedig minden valószínűség szerint, mert a szertartást leírva sehol sem találjuk, Pál veszprémi püspök kente fel és koronázta meg.

V. István alig uralkodott két esztendeig; már 1272 augusztus 6-án befejezte életét. Követte őt a trónon kis-korú fia IV. László, a kivel még 1269-ben eljegyeztett Anjou Károly nápolyi király leánya, Izabella.

A gyermek Izabellát atyja 1270-ben Magyarországra küldötte; de hogy az egybekelés az ifjú jegyesek közt mikor történt meg, nem tudjuk megállapítani. Igaz ugyan, hogy a pápa egyik levelében már 1270-ben László nejének nevezi őt, sőt IV. László is, gyermekkorában irt okleveleiben mint legkedvesebb feleségéről tesz róla említést, mindezekből azonban az egybekelés megtörténte teljes határozottsággal nem következtethetünk.

Szabó Károly valószínűnek tartja, hogy IV. László Izabellával 1277 végén, a Rudolf császárral Hainburgban történt összejövétel után kötötte meg a házasságot, a mikor magát nagykorúnak nyilvánította és az ország kormányát kezébe vette. Hihetőleg ez időtájt történt az is, hogy a királyné, a ki magát 1276 november 27-éig kelt okleveleiben még Izabellának nevezi, nevét a magyaros Erzsébetre változtatta át.¹⁾

¹⁾ Szabó Károly: Kun László. Magyar történelmi életrajzok. Bpest, 1886. p. 90. Węrtner: Az Árpádok családi története. p. 537.

Egybekelésénél valamivel pontosabban megtudjuk állapítani Erzsébetnek magyar királynévá történt megkoronáztatását. A királyné ugyanis egy 1280-ban kelt oklevelében elmondja, ki koronázta meg őt.

Az érdekes okiratnak ezen része így hangzik: „Habár mindazoknak, a kik a mi kegyelmünkben biznak, méltóságunknál fogva javára lenni akarunk és tartozunk, mindazonáltal különös kegyelmünket kívánjuk fordítani azokra, a mint ez kötelességünk is, a kiknek hálára méltó érdemei és tündöklő hűségük bennünket erre intenek és buzdítanak. Innen van, hogy — a mint ezt ezennel köztudomásra hozzuk — midőn mi a megboldogult veszprémi püspöknek, tisztelendő Pál atyának kezei által Magyarország királynéjává kenettünk és Isten kegyelméből a királynői koronával ékesítettünk — Veszprémben van ugyanis a királyné székhelye, s püspökeinek kiváltsága, nagybecsü joga, Magyarország királynéját felkenni és megkoronázni — azt az erős fogadalmat tettük, hogy más magyar királynék példájára és szokása szerint, a veszprémi egyházat birtokadományban fogjuk részesíteni, mint ezen egyház különös kegyura, hozzánk, s általában az ország királynéihoz tartozván a patronatusi jog. Ezen fogadalmunkat teljesítendő, a veszprémi egyháznak Somogy megyében Berény helységben birtokot adományozunk¹⁾ stb.“

Az oklevél tanusága szerint tehát Erzsébet királynét a Szécsiek nemzetségéből származó Pál püspök koronázta

¹⁾ „Quod cum nos de manu venerabilis patris domini Pauli, bonae memoriae quondam episcopi ecclesiae Vesprimiensis, cujus praesules pro tempore constituti, ex prerogativa ejusdem ecclesiae et eximia libertate, reginas Hungariae inungunt et coronant; in qua quidem ecclesia est sedes reginalis, in reginam Hungariae inunctae fuisse, et Deo propitio suscepisse, pariter reginale diadema“ etc. Wenzel: IV. 219.

meg, a ki 1262—1275-ig kormányozta a veszprémi egyházmegyét.

Miután IV. László 1272 szeptember 3-án koronáztatott Székesfehérvárott királylyá, Pál püspök pedig már 1275-ben elhalt, Erzsébet királyné koronáztatásának 1272—1275 közt kellett megtörténnie.

Okát tudjuk adni annak is, hogy miért végezte a koronázás alkalmával mindkét szertartást a veszprémi püspök, tudniillik a felkenést is, és a koronázást is.

A királyné ugyanis vagy 1272 szeptember 3-án, a királylyal egyidejűleg, koronáztatott meg, vagy pedig Fülöp esztergomi érseknek 1272 december havában bekövetkezett halála után, a mikor Kán Miklós erdélyi prépost erőszakkal elfoglalván az érseki széket, az ennek következtében beállott zavarok miatt egészen 1279-ig nem állott a pápa által megerősített és felszentelt főpap az érsekség élén. Az 1216-ki ítélet mindkét esetben a veszprémi püspöknek tartotta fenn a királyné felkenését és koronázását.

Ezt nem szabad szem elől tévesztenünk, ha nem akarjuk magunkat tévutra vezetni engedni az oklevél által. Mert igaz ugyan, hogy itt a leghatározottabb alakban az mondatik, hogy Magyarország királynéjának felkenése és koronázása a veszprémi püspököt illeti meg, de másrészt nem szabad e kijelentésnek kelleténél több fontosságot sem tulajdonítanunk.

Erzsébet királynénak semmi esetre sem volt az a szándéka, hogy az 1216-ki római ítéletet ezuttal felülbírálja, annak intézkedéseit megmásítsa s a veszprémi püspök javára az esztergomi érseket a királyné koronázásából teljesen kizárja. Ez kitűnik az oklevélnek egész tartalmából, fogalmazásából.

De még abban az esetben is, ha ez a szándék iratta volna e szavakat a királyné kancellárjával, magának a kijelentésnek nem lett volna ehhez elegendő joghatálya, hanem valamelyes királyi intézkedésnek is kellett volna e mellett történnie; habár az azon korbéli felfogás Róma hozzájárulása nélkül még ezt sem tartotta volna elegendőnek. Ha pedig nem volt ez a királyné célja, akkor az ő szavai nem is érinthették magát a jogot. A minthogy nem is érintették.

Az Erzsébet királyné kancelláriájában megszerkesztett okirat nem akart többet mondani annál, mint a mi akkor benn élt az emberek emlékezetében, a köztudatban. Hogy a királynét a veszprémi egyházhoz különös kötelekek fűzik. Hogy itt van az ő székhelye. Hogy ennek az egyháznak ő a kegyura. A veszprémi püspöknek pedig az a kiváltsága, hogy őt felkeni és megkoronázza. Így történt ez az ő koronáztatásakor. Így akkor, a mikor V. István és neje Erzsébet megkoronáztattak. És minden valószínűség szerint akkor is, a mikor IV. Bélát s nejét Máriát megkoronázták. Hogy miért történt így, azt sem a királyné, sem az okirat fogalmazója nem kutatta, ez őket nem érdekelte.

Erzsébet királyné különben még egyszer elmondja a veszprémi püspök kiváltsága felől ugyanezen szavakat.

Ugyanis, a mikor 1289-ben az ország rendei IV. Lászlóval a fővényi országgyűlésen kibékültek s a király ott feleségével Erzsébettel is kiengesztelődött, a királyné személyesen lement Somogy megyébe s ott az elfoglalt királynéi földeket a bitorlóktól visszavette. Ekkor a királyné megemlékezővén azokról a szolgálatokról és jótéteményekről, a melyekben akkor, a mikor őt férje a nyulszigeti zárdába záratta, a veszprémi káptalan az ő nyomoruságán enyhíteni

iparkodott, megújította és megerősítette a káptalan részére a somogyvármegyei Berény határában fekvő királynéi földekről szóló 1280-ki adományát. S az ezen alkalommal kiállított oklevélben újból hangoztatja a királyné, hogy a veszprémi egyház püspökei kenik fel és koronázzák meg Magyarország királynéit, a minthogy őt is a megboldogult Pál püspök koronázta volt meg.¹⁾

Néhány évvel Erzsébet királyné megkoronáztatása után, az 1276-ik esztendőben kegyetlen csapás, sulyos veszteség érte a veszprémi egyházat. Az év dereka táján Csák Péter nádor hadaival Veszprémre tört s a templomokat, iskolákat, lakóházakat barbár kegyetlenséggel kirabolták, felgyújtották, a kanonokok és hozzátartozóik közül hatvannyolczat hóhéri kegyetlenséggel lemészároltak, többeket pedig magukkal hurezoltak. Egyszóval iszonyu pusztítást vitt végbe a városban az elvetemült gonoszság. Rommá lett minden, a mit a buzgóság, a kegyelet, a tudományszeretet nagy áldozatokkal megteremtett. A káptalani iskola, könyvtár, kincstár, a sok drágaság, emléktárgy mind, mind megsemmisült. Valóban — olvassuk egy királyi oklevélben — emberemlékezet óta nem történt hasonló gonoszság az országban.²⁾

A mint IV. László a gonosztettről értesült, igyekezett az okozott károkat jóvátenni. Jóságokat, jövedelmeket és kiváltságokat adományozott a veszprémi egyháznak. Így jutott a püspökség és káptalan a zalamegyei Merenyéhez,³⁾

¹⁾ „— Vesprimiensem nostram ecclesiam reginalem, cujus praesules pro tempore constituti reginas Hungariae inungunt et coronant, et nos reginale dyadema de manu venerabilis patris domini Pauli quondam episcopi ejusdem ecclesiae recognoscimus recepisse.“ Wenzel IV. 341.

²⁾ Fejér IX. 7. 695.

³⁾ U. ott. VII. 2. 46.

a foki vám egy részéhez¹⁾ és a Maroson Szalánkeménbe szállított só jövedelméhez²⁾ stb. Ugyszintén visszaállította a veszprémi püspökségnek egyik tekintélyes jövedelmi forrását is, a melytől a püspök az utóbbi időben elesett.

Láttuk, hogy IV. Béla király 1269-ben újból megerősítette a veszprémi püspök királyné-koronázási jogát, valamint a királyné kancellárságának tisztét is, a vele járó évi 500 márka jövedelemmel együtt.

A királyné kancelláriájának első nyomát II. Endre második feleségének, Jolánta királynénak udvarában találjuk, a kinek kancellárja 1224-ben a veszprémi prépost volt. IV. Béla nejének Mária királynénak idejétől azután már meglehetősen pontosan ismerjük a királynéi kancellárok névsorát.

Igy 1246—1248-ig Fülöp dömösi prépost, utóbb zágrábi püspök, 1248—1259-ig Ákos fehérvári kanonok, később prépost, volt a királyné kancellárja; csak 1263—1270-ig állott a kancellária élén Pál veszprémi püspök.

E szerint tehát csak részben felelt meg az igazságnak IV. Béla azon kijelentése, hogy a kancellársághoz kötött 500 márka évi díjazást a veszprémi püspök akkorig tényleg és háborítatlanul élvezte, miután ezt csupán Pál püspök idejéről lehetett elmondani.

De nem volt képes a királyi jóakarát „a püspök fényes tisztségéhez illőnek és jól megérdemeltnek nevezett“ fizetését a jövőre nézve sem biztosítani a püspökség számára, bármily szigoruan lelkére kötötte is utódainak és örököseinek, hogy ezen adományt visszavenni, vagy elvonni ne merészeljenek. Mert már 1270 és 1271-ben Fülöp váczy püspök tölti be V. István nejének Erzsébetnek,

¹⁾ Fejér V. 2. 347.

²⁾ U. ott IX. 7. 692.

majd 1273—1277-ig Izabellának, jobban mondva Erzsébetnek, IV. László feleségének udvarában a kancellár tisztjét.¹⁾ A mi kétségkívül azon okból történt, mivel Erzsébet királyné, a kinek már ifjabb királyné korában szervezett kancelláriája volt, trónralépte után sem akart megválni hű és kipróbált emberétől, Fülöp vácsi püspöktől, a ki már 1262-től működött mint kancellár udvarában. Sőt nem lett a veszprémi püspök a királyné kancellárja V. István halála után sem, a mikor IV. László és vele Izabella királyné foglalták el a trónt; hanem az új királyné kancellárja most ismét az V. István özvegyének Erzsébetnek szolgálatából átjövő Fülöp lett és maradt egészen 1277-ig. Amit ismét azzal magyarázhatunk meg, hogy Erzsébet anyakirályné V. István halála után fia IV. László mellett kormányzóvá levén, keresztül vitte, hogy a fiatal királyné udvarában olyan egyén töltse be a kancellár fontos tisztét, a kiben ő teljesen megbizhatott. Erre pedig legalkalmasabbnak találta a saját hűségese kancellárját, Fülöp vácsi püspököt; minthogy őt, mint özvegy királynét úgy sem illette meg többé ily magasabb egyházi méltóságban lévő kancellár. Másrészt pedig az özvegy királyné a Szécsiek nemzetségéből származó Pál veszprémi püspököt 1272-ben a kiskorú IV. László király kancellárjává tette meg, mely fontos, hatalmas állását, természetes hogy nem kívánhatta egyháza jogainak érvényesítése czéljából, a kevésbé jelentős királynéi kancellársággal felcserélni.

Téved ennél fogva IV. László király alább közlendő oklevelének megszerkesztője, a ki azt írja, hogy némely püspöke hanyagsága következtében vesztette el a vesz-

¹⁾ Fejérfpatakj : A királyi kancellária az Árpádok korában. Bpest, 1885. p. 122. 139.

prémi egyház a királynéi kancellárságot és az 500 márka fizetést.

Pál veszprémi püspök, annak a néhány hónapnak a leszámításával, a mely időre 1273-ban sikerült Kán Miklós erdélyi nagyprépostnak a kancellárságot tőle elragadnia, megmaradt IV. László király kancelláriájának az élen egészen 1275-ben bekövetkezett haláláig.

Utódja a veszprémi püspöki székben Németujvári Henrik bán harmadik fia Péter lett, a ki mindjárt püspöksége első évében lépéseket tesz a királynál, hogy a királyné kancellárságát és az évi 500 márkát egyházának visszaszerezze.

Az oklevél, a melyben IV. László király 1276-ban a püspök ezen kérését teljesíti, és erre vonatkozó intézkedését ünnepélyes formában kiadja, a királyné kancellárságát illetőleg egy fontos és érdekes kijelentést tesz.

A király előre bocsátja, hogy a tisztelet és a tiszttség egy és ugyanazon gyökérből hajtanak ki. Ennélfogva, ha valamelyik az idők viszontagságai közt elszakad a másiktól, ennek szükségszerű következménye kell, hogy az legyen, miszerint ez a dolog természeténél és az eredeti összetartozandóságnál fogva előbbi épségébe visszahelyeztessék. Mert nem csak az írott törvény, hanem maga a méltányosság is azt kívánja, hogy minden dolog térjen vissza eredeti rendeltetéséhez.

Ezek után a király mindeneknek tudomására kívánja adni, hogy a veszprémi püspököt egyháza alapításától fogva megilleti az a kiváltság, hogy Magyarország királynéját megkoronázza; a mely kiváltságra vonatkozó oklevelet maga a király és tanácsosai a főrendek is több ízben látták és figyelemmel átolvasták. Ezen jogát a püspök nemcsak a múltban, hanem a legujabb időben is

háborítlanul gyakorolta. Ezen tisztséggel — folytatja a királyi oklevél — jutalom fejében, tényleg és végleg egybe volt kötve a királyné kancellársága, mely évi 500 márka díjazással járt, a mi azonban némely püspök hanyagsága következtében, bizonyos időn keresztül, a veszprémi püspökségre nézve veszendőbe ment. A király tehát, kiindulva abból, hogy senkinek sem szabad más vesztesége árán gyarapodnia, sem nem lehet engedni valakinek gyülöletes hanyagsága által más szorgalmát elhomályosítani, lelkiismeretét megnyugtatni kívánván, a királyné kancellárságát az 500 márkányi fizetéssel együtt, a mit a győri harminczadból, vagy a királyné egyéb jövedelmeiből kell évenként kifizetni, Péter veszprémi püspök sok jeles, érdemes szolgálatai és érdemei megjutalmazása fejében, nevezett püspöknek, vagy inkább a püspökségnek, sz. Mihály arkangyal egyházának, a melynek Magyarország dicső királynéi különös módon kegyurai, kedvelt neje Izabella királyné s az összes főurak tanácsával és beleegyezésével visszaadja, hogy azt a veszprémi egyház örök időkhig minden akadály nélkül élvezze.¹⁾

A mint a királyi oklevél szavaiból láthatjuk, a királyné-koronázás jogát és a kancellárságot már a XIII.

¹⁾ „Proinde ad universorum notitiam tenore praesentium volumus pervenire, quod a tempore primae foundationis venerabilis Vesprimiensis ecclesiae, episcopus loci ejusdem ex privilegio ipsi ecclesiae super hoc indulto, quod etiam privilegium nobis, nostris proceribus assidentibus, exhibitum, vicibus pluribus intelleximus ejus serie studiose perlecta, habuit, et debuit, reginas Hungariae diademate coronare, quod non solum praeteritis temporibus, verum etiam praesentibus semper obtinuit, et obtinet, et debuit, hactenus inconcusse. Ob cujus remunerationem officii, eidem episcopatu realiter perpetuo annexa exstitit cum quingentarum marcarum stipendio annuo cancellaria regionalis que per quorundam ejusdem ecclesiae episcoporum negligentiam fuerit per aliquot temporum intervalla a Vesprimiensi ecclesia disvetudine inumbrata“ etc. Fejér, V. 2. 337.

században a legszorosabb módon összetartozandónak tartották, még pedig abban a meggyőződésben, hogy a kancellárságot és a vele járó 500 márkát a veszprémi püspök mintegy jutalmul élvezi a királyné megkoronázása fejében. A mit kétségkívül akként kell értenünk, hogy a királynénak csak utóbb szervezett kancelláriája élére azon ezélből állítottott, valamely általunk meg nem határozható időben, egyik királyunk intézkedése folytán, egyszersmindenkora a veszprémi püspök, mert természetszerűnek látszott, hogy azon egyház püspöke, a melynek a királyné alapítója és különös patronusa, azon főpap, a ki kezdettől fogva mint a királyné házi főpapja a királyné koronázását is végezte, éppen ezen többrendbeli szoros, bizalmi kapcsolatnál fogva, ezen fontos méltóságot is betöltse a királyné udvarában.

A kancelláriai méltóságban azonban, nemcsak azért mert ez állás oly kívánatosnak tartatott, hogy nem egyszer más egyházak főpapjai is sikerrel versengtek birásaért, hanem talán mivel a királynéknak sem volt mindig éppen a veszprémi püspök a legkedveltebb emberük, a kit udvaruk e fontos hivatalában látni kívántak volna, a királyi oklevelek és biztosítások daczára is gyakran más egyházi embereket találunk.

Hogy csak néhányat említsünk, maga Péter püspök is csak 1277-ben, Fülöp váczy püspök halála után, került tényleg a királyné kancelláriája élére. De a IV. László uralkodása alatt napirenden lévő zavarok már a következő évben, 1278-ban, megfosztották őt e tisztétől és csak miután 1278—1280-ig László váczy prépost, 1280—1284-ig Tamás váczy püspök, majd 1284-ben ismét László prépost vezette a királynéi kancellárságot, sikerült Péter püspöknek újból a kancellária élére jutnia. Az ő halála után pedig először

ismét László váczy prépostot, s csak miután ez 1288-ban váczy püspökké lett, találjuk Benedek veszprémi püspököt a kancellári méltóságban.¹⁾

IV. Lászlót 1290 július 10-én kedvelt kúnjai kegyetlenül meggyilkolták. Utána az ország főemberei az Árpád-háznak most már egyedül élő férfisarját, III. Endrét emelték a trónra, s öt július 23-án Székesfehérvárott megkoronázták.

A király még az 1290. év folyamán nőül vette Zemovit kujaviai herceg leányát Fenennát.

Több irónknál említést találunk Fenenna királyné megkoronáztatásáról is.²⁾ Sőt Schier tudni véli, hogy a királyi pár menyegzője és koronázása egy időben történt, még pedig IV. László halála után tizennyolcz napra.³⁾

Ámde midőn alig két hétre IV. László meggyilkoltatása után III. Endre július 23-án királylyá koronáztatott, még nem volt nős. Az esküvő Fenennával minden valószínűség szerint csak az év vége felé tartatott meg⁴⁾ és hihetőleg ez idő tájban ment végbe a királyné koronázása is.

Hogy ezt ki végezte, Lodomér esztergomi érsek-e, vagy Benedek veszprémi püspök, avagy közösen, a felkenést és koronázást, miután a királynét egyedül koronázták meg — megosztva egymás közt, nem tudjuk kimutatni. Fenenna királyné — bár erre nagyon jó alkalom kínálkozott neki, nem szól megkoronáztatása felől.

Ugyanis, Andronicus mester, veszprémi prépost, 1291-ben megjelent káptalana képviselőjében a királyné előtt és felmutatván Erzsébet királynénak Berény birtokára

¹⁾ Fejérpataky i. m. 141.

²⁾ Wertner: Az Árpádok családi története, p. 574. Katona: Historia Critica. VI. 1030.

³⁾ Reginae Hungariae primae stirpis. Viennae, 1776. p. 239.

⁴⁾ Pauler: A magyar nemzet története. Bpest, 1893. II. 539.

vonatkozó 1280. és 1289-iki adományleveleit, arra kérte őt, hogy ezeket újból hagyja jóvá és erősítse meg. Mire a királyné mind a két oklevelet, tehát az azokban foglalt s a királyné-koronázási jogra vonatkozó kijelentéseket is szórul szóra átírja és újból megerősíti, a nélkül azonban, hogy saját viszonyáról a veszprémi egyházhhoz valami közelebbit mondana.¹⁾

Fenenna királyné 1295 őszén elhalálozván, III. Endre másodszer is megházasodott, nőül vevén Albert osztrák hercegnek Ágnes nevű leányát.

Ágnes királyné három alkalommal is megemlékezik koronáztatásáról.

A királyné t. i. némely roszakaratu világi ember rábeszélésére a csepelszigeti tizedet, mely a veszprémi püspököt illette meg, tisztjei által a maga számára lefoglaltatta. Később azonban, megemlékezvén arról, hogy egykor mindenkinek meg kell jelennie Krisztus ítélőszéke előtt, hogy elvegye érdeme szerint jutalmát, vagy büntetését, továbbá, felvilágosittatván főleg a kalocsai érsek és a csanádi püspök által aziránt, hogy a tized a szegényeknek szánt adó lévén, melyet Isten mindenekfelett való hatalmának jeléül magának tartott fenn, ennek lefoglalása által tilalmas dolgot mivelt, a veszprémi egyháznak, melynek különben is legfőbb kegyura, Benedek püspök kérésére, a ki őt magyar királynévá felkente és megkoronázta, a tizedeket a veszprémi püspök birtokába visszabocsátotta.²⁾

¹⁾ Wenzel X. 40.

²⁾ „Nos ecclesiae Vesprimiensis cujus specialis sumus patrona, in qua est sedes reginalis, dispendiis, et animae nostrae periculo cupientes salubriter obviare, ad instantiam et petitionem ejusdem venerabilis patris domini B. episcopi, per cujus manus in reginam Hungariae inunctae fuimus, et Deo propitio reginale suscepimus diadema etc.“ Fejér VI. 2. 20. Hazai Okmánytár VI. 353.

Ágnes királyné erről kétszer állított ki oklevelet; először 1299 ápril 28-án, másodszer pedig 1300 augusztus 16-án.¹⁾ Azonban az első oklevélnek, a mely egyébiránt csaknem szószerint megegyezik a másodikkal, keltezésénél hiba történt. Az oklevél ugyanis ugy az eredetiben,²⁾ mint a Hazai Okmánytár másolatában így van keltezve: „Anno Domini M. CC. Nonagesimo.“ Fejér észrevette a hibát, hogy t. i. Ágnes 1290-ben nem lehetett királyné, hisz ekkor még ápril 28-án IV. László is életben volt; ő tehát a levél keltét 1296-ra tette. Azonban ez a találmomra való eljárás sem volt szerencsés. Mert az oklevélben Ágnesnek atyja, Albert, már római királynak mondatik, amivé pedig csak 1298 július 27-én választatott meg. Az oklevél e szerint csakis 1299 ápril 28-áról kelhetett, a hiba pedig ugy keletkezett, hogy az okmány leírója a Nonagesimo szóval éppen a sor végére jutván, a nonot elfelejtette egy új sorba átvinni.³⁾

Az oklevélnek 1300 augusztus 16-iki átiratát szintén Fejérnél olvassuk.

Végre a királyné harmadszor is megemlékezik koronázásáról, ezuttal azonban csak ugy általánosságban.

Akkor történt ez, a mikor 1300-ban Péter veszprémi éneklő-kanonok azzal a kéréssel mutatta be a Fenenna királyné átiratában, Erzsébet királyné által kiállított s Berény adományozására vonatkozó 1280. és 1289-ik évi okiratokat, hogy azokat a királyné újból erősítse meg. Ágnes királyné annál készségesebben teljesítette e kérelmet, mert — mint az oklevél megerősítő soraiban olvassuk — megkoronáztatása alkalmával különben is azt az ígéretet

¹⁾ Fejér, VII. 2. 200.

²⁾ Országos Levéltár D. O. Nr. 2213.

³⁾ A hibát már Pór is észrevette Habsburgi Ágnes magyar királyné czimü dolgozatában. Katholikus Szemle II. évf. 224.

tette, hogy a veszprémi egyházat, más királynék példájára, ő is adományban fogja részesíteni.

A királyné ezen oklevelét csak egy, az esztergomi primási világi levéltárban őrzött másolatból ismerjük.¹⁾ Ugyancsak itt találjuk az 1300 augusztus 16-iki átiratnak egy mását is. Különös véletlen folytán a másoló mindkét oklevélben rosszul olvasta a datumot.

A Péter veszprémi éneklő-kanonok kérésére kiállított átirat másolata így van keltezve: „Datum per manus discreti viri magistri Pauli praepositi Colocensis, vicecancellarii nostri fidelis. Anno Domini 1310. Kalendas Novembris.“ Az 1300 augusztus 16-iki átirat másolatában pedig ez a datum áll: „Datum per manus discreti viri magistri Pauli praepositi Colocensis, aulae nostrae vicecancellarii, fidelis nostri. Anno Domini 1317. Kalendas Septembris.“

Az első pillanatra látszik, hogy ez a keltezés lehetetlen. Hisz Ágnes királyné férjének III. Endrének 1301-ben bekövetkezett halála után nem sokára elhagyta az országot, és Pál kalocsai prépost is csak 1300—1301-ig szerepelt Ágnes udvarában mint alkanczellár.²⁾

Tulajdonképen mindkét oklevél 1300-ban kelt; az első október 24-én, a második pedig augusztus 16-án. A másoló azonban, daczára annak hogy a másolatok 1714 június 30-án a magyar udvari kancellária levéltárában hivatalos uton készültek, e helyett:

Anno Domini 1300 10 Kalendas Novembris, és e helyett:

Anno Domini 1300 17 Kalendas Septembris tévesen ezeket írta:

Anno Domini 1310 Kalendas Novembris.

és „ „ 1317 Kalendas Septembris.

¹⁾ Lad. A. Fasc. 4. Nr. 34.

²⁾ Fejérvataky i. m. 149.

A mi Ágnes királyné házasságát illeti, ennek idejére nézve írónk nem értenek egyet. Pauler szerint a lakodalmat 1296 február elején tartották meg.¹⁾ Wertner azt hiszi, hogy az eljegyzés 1296 február 6-án, az esküvő pedig az 1297. év nyarán történt meg.²⁾ Pór pedig úgy vélekedik, hogy III. Endre ugyan még az 1296. év farsangján eljegyezte magának Ágnest, a gyenge leányt azonban csak az 1297. év Mindszentje után vitte magával Magyarországra.³⁾

Ha igaza van Pórnak, ugy a koronázás is csak az 1297. év őszén ment végbe. És csakugyan, egyéb körülmények is arra vallanak, hogy a koronázási ünnepélyt az 1297. év vége felé tartották meg.

A koronázási szertartást Ágnes királyné oklevelének tanúsága szerint, a Rad-nemzetségből származó Benedek veszprémi püspök (1288—1311.) végezte és pedig ugy a koronázást magát, mint a felkenést.

Miután nemcsak annak semmi nyomára nem akadunk, hogy az 1216-iki ítélet pontjait királyaink, avagy a szentszék érvényen kívül helyezték, vagy megváltoztatták volna, hanem ellenkezőleg ugy láttuk mindig, hogy egyrészt a gyakorlatban is ehhez alkalmazkodtak, másrészt pedig királyaink is többször megerősítették a veszprémi püspöknek ezen ítéletben biztosított koronázási jogát, abból, hogy az esztergomi érsek Ágnes királyné koronázásán egyáltalában nem vett részt, arra kell következtetnünk, hogy vagy nem volt az érseki szék betöltve, vagy pedig akadályozva volt az érsek a megjelenésben.

Már pedig Lodomér esztergomi érsekről tudjuk, hogy 1297 deczember havának végén a budai hévfürdőekben

¹⁾ A magyar nemzet története. II. 574.

²⁾ Az Árpádok családi története. 577.

³⁾ I. h.

tartózkodott betegen, január utolsó napjaiban pedig már hihetőleg nem élt.¹⁾ Ha már most tekintetbe vesszük még azt is, hogy a királyné már február 12-én Bécsbe utazott királyi férjével, ugyszólván bizonyosra vehetjük, hogy a koronázásnak az 1297. év legutolsó havának végén, avagy az 1298. év január havában kellett megtartatnia.

Hogy az 1216-iki római ítélet nemcsak nem ment feledésbe Ágnes királyné idejében, hanem annak épségbentartására éppen ekkor kellő súlyt helyeztek, mutatja azon körülmény is, hogy a veszprémi káptalan kérésére a tihanyi konvent 1300 június 1-jén az 1216. évi ítélet pontjait, III. Honorius pápa megerősítő bullájával együtt, szórul szóra átirta. A káptalan azzal indokolta kérelmét, hogy az eredetit nem lévén bátorságos a zavargó időben ide s oda vinni, szükség van egy hű másolatra.²⁾

Az Árpádház utolsó férfitagjának kihaltával két pártra szakadt a nemzet. Az egyik a szabadválasztás hangoztatásával maga akart intézkedni az ország trónjának betöltése felől, a másik pedig a pápa által támogatott Róbert Károlyt akarta királyul elismertetni.

A pártok küzdelmei, mérkőzései közben egymást érték a koronázási szertartások. A mint hire ment III. Endre halálának, Róbert Károly hívei azonnal Esztergomba siettek, a hol őt Bicskey Gergely érsek, miután a szent korona nem volt kezüknél, egy külön e czélból készült koronával megkoronázta. A másik párt pedig a cseh király tizenkét éves fiát Venczelt hozván az országba, őt 1301 augusztus 27-én a szent koronával Székesfehérvárott koronázta meg. Később lemondván Venczel Magyarország

¹⁾ Knauz: Monumenta ecclesiae Strigoniensis. II. p. 432.

²⁾ Fejér, VII. 5. 553.

birtokáról, pártja Ottó bajor herceget karolta fel, a kit Benedek veszprémi püspök, Antal esanádi püspökkel együtt, 1305 december 6-án meg is koronázott.

A vetélytársak házasságot is kötnek a folytonos fegyverzaj között. Róbert Károly 1306 táján nőül veszi Máriát, Kázmér beutheni és tescheni herceg leányát; majd Ottó is megesküszik Glogauban Henrik herceg Ágnes nevű leányával, a ki holta napjáig magyar királynénak nevezi magát.

Róbert Károly 1309 június 15-én újból, s végre 1310 augusztus 20-án a visszaszerzett szent koronával harmadszor is megkoronáztatott.

Királyné-koronázásról azonban ezekben az években nem hallunk. Az első ily értesítést 1318-ból nyerjük, Péternek, a ciszterciáták königszaali apátjának krónikájában, a hol sajnos, egész szárazon csak azt találjuk feljegyezve, hogy Róbert Károly 1318-ban nőül vette Beatrixet, János cseh király nővérét s a királyné hazánkba jövéen, itt szent Márton püspök nyolczadában (november 12—18.) megkoronáztatik.¹⁾

Róbert Károly, csakhamar elveszítvén második nejét, harmadszor is megnősül, 1320 július 6-án Budán egybekelvén Erzsébettel, a lengyel király leányával. Az esküvő után a királyi pár Székesfehérvárra utazott, a hol a királynét ünnepélyesen megkoronázták.²⁾

Sem az első, sem a második ünnepélyről nem tudjuk, ki, vagy kik végezték a koronázási szertartásokat.

Magát a koronázási jogot érintőleg pedig e korban csak annyi történik, hogy András erdélyi és Miklós győri püspökök 1330 február 14-én Győrött átírják IV. Béla királynak

¹⁾ Századok 1893. évf. 508.

²⁾ Dlugoss: Historia Polonica. Lipsiae, 1711. I. p. 975.

1269-iki oklevelét, a hol a veszprémi püspök e jogáról is szó van. Az átírás indokairól és körülményeiről azonban szintén nem tudunk semmit. Sőt az átírásról is csak egy kivonatos másolatból értesülünk,³⁾ miután az eredetit sem Veszprémben, sem az országos levéltárban nem sikerült feltalálnunk.

Róbert Károly életét 1342 július 16-án 54 éves korában kioltotta a szervezetén rágódó betegség. Utódját, Lajost, az ország rendei 1342 július 21-én Székesfehérvárott királylyá koronázták. Lajos ekkor még nem volt nős, bár már négy évvel előbb eljegyeztetett Károly morva őrgróf leányával, Margittal, a ki, hogy a magyar szokásokba annál jobban beletanuljon, ez időtől fogva Visegrádon nyerte neveltetését. A leány azonban még ekkor is annyira fejletlen volt, hogy az esküvőt csak később, körülbelül 1344-ben lehetett megtartani.

Sem az egybekelési, sem a koronázási ünnepség felől nem jutott el hozzánk értesítés. De hogy a koronázási ünnepély nem maradhatott el, s hogy azt a veszprémi püspöknek kellett végeznie, eziránt nem hagy fenn semmi kétséget Nagy Lajosnak egy levele, a melyet 1344-ben intézett VI. Kelemen pápához, midőn a pápa Galhard csanádi püspököt az ő tudta nélkül a veszprémi székre helyezte át. Nagy Lajos nem akart ezen intézkedésbe belenyugodni, s arra kérte VI. Kelement, helyezze át Galhardot valamelyik olasz püspökségre. Kérélmét a többi közt azzal is támogatta, hogy Galhard nem bírja a magyar nyelvet; már pedig ezt a veszprémi püspök, a ki a királynénak kancellárja, lelki és világi ügyeiben legfőbb

³⁾ Esztergomi egyházmegyei könyvtár. Batthyányi-kéziratok Eppat. II. c/2.

tanácsadója, s a ki ősrégi kiváltsága alapján a királynét is megkoronázza, nem nélkülözheti.¹⁾

Valószínűleg megkoronáztatott a veszprémi püspök által Nagy Lajosnak második felesége Erzsébet, Kotromanic István bosnyák bán leánya is, a kit 1353 június 20-án vett nőül, bár erre nézve sem mondhatunk bizonyosat.

Nagy Lajost, a ki oly biztos kézzel készítette elő Magyarország világraszóló hatalmát, nem áldotta meg az isteni gondviselés fiutóddal. Ennélfogva koronáinak örököse, leánya, a 11 éves Mária lett, a kit az ország nagyjai, miután Nagy Lajos tetemeit 1382 szeptember 16-án Székesfehérvárott, az általa épített sz. Katalin kápolnában nyugalomra helyezték, másnap, szeptember 17-én közakarrattal királyuknak megválasztottak és megkoronáztak. És miután Máriát úgy tekintették, mintha atyjának fiutódja lett volna, ugyanoly szertartások közt kenték fel és koronázták meg, mint a hogy a királyokat szokták; ennélfogva a koronázási szertartásokat is nem a veszprémi püspök, hanem az esztergomi érsek végezte.²⁾

A női uralomnak azonban nem kedvezett sem az általános politikai felfogás, sem pedig a Nagy Lajos halála után kitört elégtelenség. Az uralkodással járó nehézségek leküzdése még egy erős férfi akaratát és belátását is próbára tették volna. Csakhamar odáig fejlődtek a viszonyok, hogy midőn Erzsébet anyakirályné és Mária a Szlavóniában dúló zavarok lecsendesítése végett Budáról Gyakovárra utaztak, az elégtellenek egy csapata rájuk tört, a kíséretet lemészárolta, őket pedig Novigradba zárta, a hol azután Erzsébetet 1387 január elején leánya szemeláttára megfojtották. A szörnyű tett

¹⁾ Theiner I. p. 712.

²⁾ Márki Sándor: Mária Magyarország királynéja. Bpest. 1885. p. 37.

hirére az országnagyok összegyűltek Budán, hogy az ország sorsa felett tanácskozzanak, s itt Zsigmondot, Mária férjét, királylyá választották, nem Mária ellenére, hanem Mária mellé, mint társuralkodót. A koronázást pedig, mint legidősebb főpap, Benedek veszprémi püspök végezte, mint-hogy az esztergomi érseki szék Demeter bibornok-érseknek 1387 elején történt elhalálózása óta üresedésben volt, Lajos kalocsai érsek pedig Kis Károly egyik főparthive lévén, nem volt jelen, szintugy Alsáni Bálint pécsi bibornok püspök sem.

Miután Mária királynő 1395 május 17-én váratlanul elhunyt, Zsigmond 1405 november havában új házasságra lépett Cillei Hermann gróf leányával, Borbálával. A menyegző után a királynét Székesfehérvárra kísérték és itt december 6-án Magyarország királynéjává megkoronázták. A koronázást azonban nem a veszprémi püspök, hanem Kanizsai János esztergomi érsek végezte, a minek oka az volt, hogy a veszprémi püspöki szék ekkor a pápa kinevezéséből olyan egyénnel volt betöltve, a kit Zsigmond nem ismert el.

IX. Bonifác pápa ugyanis arra hivatkozva, hogy Mihály püspök életében utódjának kinevezését magának tartotta fenn, 1403 márczius 9-én György boszniai püspököt áthelyezte Veszprémbe. Zsigmond király azonban Györgynek már a boszniai püspökségre való kinevezését is kifogásolta, annál kevésbé akarta őt most a veszprémi püspökségben látni. Nem engedte meg tehát, hogy a püspökség kormányát és javadalmát átvegye, úgy hogy György püspök kénytelen volt Rómában a pápai udvarnál letelepedni. Később még jobban kiélesedtek az ellentétek a szentszék és a magyar király között, míg végre Zsigmond minden összeköttetést megszakított Rómával, a

veszprémi püspökséget pedig megüresedettnek nyilvánítván, annak várait és javait egyik világi hívének, Szécsi Miklós-nak kezeibe adta. S miután a királyné koronázása éppen erre az időre esett, természetes, hogy azt nem Veszprém püspöke, hanem az esztergomi érsek végezte.¹⁾

IX. Bonifác utódai, ugymint: VII. Ineze (1404—1406.), XII. Gergely (1406—1409.), V. Sándor (1409—1410.), XXIII. János, (1410—1415.) és V. Márton (1417—1431.) pápák, ámbár Zsigmonddal kibékültek, nem voltak rábirhatók, hogy Györgyöt a veszprémi püspökségről elmozdítsák. Viszont Zsigmond is megmaradt a mellett, hogy György a veszprémi egyházmegye törvényes főpapja nem lehet, és a püspökséget majd Albeni Jánosnak, majd Sándornak, végül pedig 1417 augusztus 15-én Rozgonyi Péternek adományozta. A pápa azonban hét éven át Rozgonyitól is megtagadta a megerősítést és csak 1424 augusztus 5-én nevezte ki őt a veszprémi püspökségre. Majd 1428 augusztus 30-án ismét egy másik Rozgonyi, Simon, a dömösi prépostságból jut a veszprémi püspöki székhöz.²⁾

Mindkét Rozgonyi érdemeket szerzett magának a veszprémi püspökség jogainak megóvása körül.

Péter 1425-ben kieszközli Zsigmond királynál IV. László 1276-iki oklevelének megerősítését, s ennek folytán újból biztosítja székének a királyné kancellárságát és az ezzel járó 500 márka évi fizetést.³⁾

Simon pedig 1437-ben a veszprémi püspök királyné-koronázási jogának megvédelmezésére tesz sikeres lépéseket.

Midőn Zsigmond 1437 december 9-én, életének 70. évében meghalt, a magyar urak Zsigmondnak tett ígéretükhöz

¹⁾ A veszprémi püspökség római oklevéltára. II. LVI. Fraknói: A magyar kir. kegyuri jog. Bpest, 1895. p. 520.

²⁾ Fraknói i. h. 521.

³⁾ Fejér, X. 6. 673.

híven, december 18-án királyukká választották vejét, Albert osztrák herceget.

A nehéz időben sem Zsigmond, sem a magyarok nem akarták az ország kormányát női kézbe adni. Erzsébet, Zsigmond leánya és Albert neje tehát nem egyenrangú kormánytársa lett férjének, hanem csak az ország királynéjává fogadtatott azzal a választással, a melyben őt az ország rendei férjével együtt Magyarország trónjára emelték. Vagyis, Albert nem mint a korona örökösnejének férje, hanem mint az országnak törvényesen megválasztott királya jutott a hatalom birtokába.

Ámde Erzsébet sokkal nagyravagyóbb lélek volt, hogysen ebbe az alárendelt helyzetbe belenyugodott volna. Ő az ország örökösének tekintette magát, s nem akarta beérni a királyné hatalom nélküli méltóságával.

Ebből nagy közjogi vita keletkezett, még pedig a koronázási kérdésből kifolyólag. Ha ugyanis Erzsébet, mint társuralkodó, mint királynő — a milyen volt Mária — szerepel, akkor őt az esztergomi érseknek kellett volna megkoronáznia. Erre az álláspontra helyezkedett az ország primása Palóczy György is, arra hivatkozván, hogy Mária királynőt is az esztergomi érsek koronázta meg; sőt ezenfelül még Borbálát is. Rozgonyi Simon veszprémi püspök ellenben Erzsébetben csak a király hitvesét akarta látni; ennek megkoronázása pedig széke ősrégi jogai alapján őt illette meg.

Sikerült is Rozgonyinak felfogását diadalra juttatnia, úgy hogy Erzsébet is, valamint Palóczy is kénytelenek voltak engedni. És így 1438 január 1-jén Székesfehérvárott Albert királyt Palóczy György esztergomi érsek, Erzsébet királynét pedig Rozgonyi Simon veszprémi püspök koronázta meg.¹⁾

¹⁾ Szilágyi: A magyar nemzet története. Bpest, 1895. III. p. 612.

Palóczy azonban szükségesnek látta még a koronázást megelőzőleg kinyilatkoztatni, hogy a veszprémi püspök fellépése őt készületlenül találta, s éppen ez okból fentartja magának a jogot, hogy érseki székének ezen mellőzését esetleg a jövőben megorvosolhassa. Mire nézve Rozgonyi hozzájárulásával 1437 december 31-én a következő oklevelet állította ki.

Mi, György, Isten kegyelméből esztergomi érsek, Esztergom örökös főispánja, primás, az apostoli szentszék született követe, adjuk tudtára mindenkinek, a kit illet, hogy midőn tetszett Istennek Zsigmondot, felséges urunkat és királyunkat, római császárt, Magyar-, Csehország stb. királyát, kiszólitani az élők sorából és az ország főpapjai, főurai és nemesei, lakosai nagy számmal gyültek össze e helyen, hogy felséges urunkat Albertet, Ausztria hercegeét, az ország megválasztott királyát megkoronázzák, az ország egyéb gondjai között, a tisztelendő veszprémi püspök ur, Rozgonyi Simon, a királyné koronázását és felkenését illetőleg felszóltat ellenünk és egyházunk ellen, azt állítván, hogy egyházának régi jogai és kiváltság-levelei alapján, a melyek közül néhányat ugyanakkor, a mi és más főpapok és főurak jelenlétében be is mutatott, Magyarország királynéjának megkoronázása és felkenése ő reá tartozik. És habár ezt néhány olyan oklevél felmutatásával is támogatni igyekezett, a melyeket elődeink, az esztergomi érsekek állítottak ki, mindazonáltal kiindulva abból, hogy elődeink, az esztergomi érsekek, mint erről a ma még életben lévő emberek is tudnak, többeket, különösen Máriát és Borbálát, Zsigmond feleségeit, az ország királynéivá koronázták és felkenték, miután nem tudtuk, sőt nem is sejtettük, hogy a veszprémi püspök ur közt és köztünk, a királyné koronázása miatt nehézség merülhetne fel, vagy versengés

támadhatna és ennél fogva nem voltunk abban a helyzetben sem, hogy azokat a kiváltság-leveleket, a melyek az övével ellentétben és azoknál hathatósabban tanuskodnak a mi egyházunk jogai mellett, előkereshettük és előadhattuk volna, miután mi az esztergomi egyháznak, az említett püspök ur pedig a veszprémi egyháznak jogait, eskünkhöz hiven megvédelmezni tartozunk, a béke és az igaz barátság kedvéért, több előkelő férfi, ugymint az ország főpapjainak és nagyjainak közbenjárására, nehogy a mi versengésünkből a koronázás halasztást szenvedjen, a miből esetleg sok és nagy veszedelem keletkezhetett volna, abban egyeztünk meg a veszprémi püspök urral és abban állapodtunk meg, kikötvén azonban, hogy ebből az esztergomi egyházra semmiféle hátrányos következmény ne származhassék, miszerint felséges asszonyunkat, a nevezett osztrák hercegnék s választott magyar királynak Albertnek nejét, Erzsébetet, ő kenje fel és koronázza meg. Kikötjük azonban, hogy ha mi később, a mikor ezt könnyebben megtehetjük, az övéinél erősebb bizonyítékokat fogunk találni és felmutatni a mi egyházunk kiváltságai mellett, meglátván és megvizsgálván ezeket a veszprémi püspök ur, saját jogainak és kiváltságainak érvényesítésétől azonnal álljon el. Ellenkező esetben pedig, ha az ő bizonyítékai lesznek nyomósabbak és erősebbek, sem mi, sem utódaink nem fogják a jövőben soha akadályozhatni a püspök urat, vagy az ő utódait, a koronázásban. Mindezek megtartására úgy mi, mint a veszprémi püspök ur, jelen oklevelünkkel, melyet mindketten pecsétünkkel erősítettünk meg, kötelezzük magunkat.¹⁾

Ezen okirat nemcsak Palóczy érsek köteles óvatosságát teszi nyilvánvalóvá, érseksége jogainak megoltal-

¹⁾ Fejér, X. 7. p. 879. XI. 29.

mazása körül, hanem a mellett is tanuskodik, hogy a veszprémi püspök az érsekkel szemben minden kétséget kizáró módon igazolni tudta székének azon jogát, hogy a királynét, miután a koronázás egy időben történt a királlyal, ne csak ő koronázza meg, hanem ő is kenje fel. Palóczy pedig ezzel szemben mindössze csak arra hivatkozhatott, hogy legutóbb, két esetben is, az ő elődje végezte a királyné-koronázást.

Milyen bizonyítékokkal állott elő Rozgonyi, nem tudjuk. A mint nem ismerjük az esztergomi érsek azon okleveleit sem, a melyekre Rozgonyi, saját egyháza jogai védelmére, hivatkozott. Azt azonban biztosra vesszük, hogy a felmutatott oklevelek közt ott szerepelt az 1216-iki római ítélet szövege is, a mely szerint történt a királyné megkoronázása és felkenése, ugy most, mint a későbbi időben.

Albert király korai halála után a nemzet megoszlott a kiskoru V. László és I. Ulászló lengyel király között.

Királyné-koronázásról ekkor szó sem lehetett; miután a házasság Albert özvegye és I. Ulászló közt létre nem jöhetvén, Ulászló nőtlen maradt, s mint ilyen esett el 1444-ben a várnai csatában. Majd V. Lászlót is elragadta a halál, egész fiatalon, alig 18 éves korában, mielőtt jegyesével, Magdolnával, a francia király leányával egybekelhetett volna.

Az utódjául megválasztott Hunyadi Mátyás, miután a szent koronát Frigyes császártól visszaszerezte, 1464 márczius 25-ére az ország rendeit Székesfehérvárra hivta össze, hogy ott magát és feleségét Katalint, Podjebrad cseh király leányát megkoronáztassa. Az isteni gondviselés azonban máskép intézkedett. Mielőtt a koronázás megtörténhetett volna, Katalin királyné, szerencsétlen szülés következtében életét vesztette.

Mátyás király második házassága csak évek mulva, 1476 végén következett be, a mikor Budavárában nagy ünnepek közt nőül vette a nápolyi király leányát, Beatrixet.

A király 1476 december 12-én a Székesfehérvár melletti sikon fogadta fényes kíséretével Magyarországba érkező jegyesét. December 14-én előbb a király, utána pedig Beatrix, Mátyás anyja és számos udvarhölgy által kísérve a templomba vonult, s itt a kar felső részén, a főoltár közelében foglaltak helyet. A királyné környezetében volt a bosnyák király is, gazdag, drága kövekkel diszitett ruhájában.

Az Agnus Dei eléneklése után a királynét az oltár elé vezették, a hol a mennyezet alatt felsőruháját levetvén, jobb karját és hátát fedetlenül hagyó aranyköntöst és bő piros palástot öltöttek reá. Ekkor a király is az oltárhoz ment, itt a királynéval együtt térdre borultak s a pontificaló főpap által a szokásos szertartások közt megáldattak. Letevén a királyné a szokásos esküt, jobb karja szentelt olajjal és balzsammal megkenetett. Végül a nádor megkérdezte a királyt, akarja-e, hogy a királyné megkoronáztassék? S midőn a király erre igenlő választ adott, a nádor és a többi mágnás a királyné fejére tette a koronát, a kürtök megszólaltak, a király néhányat lovaggá ütött, s a szertartás véget érven, mindnyájan termeikbe tértek vissza.

A koronázási szertartást a koronázáson jelenlévő bajor követ írta le fejedelme számára¹⁾ s az ő jelentéséből ismerjük a részleteket mi is.

A követ két ízben tesz említést a veszprémi püspökről. Először azt mondja felőle, hogy ő végezte a szent misét,

¹⁾ Schwandtner: *Scriptores rerum Hungaricarum. Vindobonae, 1746. I. 523.*

a mely alatt a koronázás végbement. Másodsor pedig, hogy ő áldotta meg a többi egyházzal együtt, a szokásos szertartások közt a királyi párt. Hallgatással mellőzi azonban azt, hogy ki végezte a felkenést; s a koronát is — szerinte — a nádor s a többi főur tette Beatrix fejére.

Ámbár tehát a veszprémi püspök ténykedéseinek pontos leírására a követ nem fektetett nagy súlyt, annyit mégis megtudunk tőle, hogy a koronázási szertartások végzésénél ő volt az első személy, s a szent misén felül kétségkívül ő végezte a felkenést, valamint a koronát is ő tette fel a nádorral a királyné fejére.

Az esztergomi érseket pedig, a kinek, miután a királyné egymagában koronáztatott meg, az 1216. évi ítélet alapján joga lett volna a királyné felkenéséhez, egyszerűen azon okból nem látjuk az ünnepélyen szerepelni, mert Beckensloer János érsek már az 1476. év elején hűtlenül elhagyta érseki székét, és Mátyás király ellenségéhez, Frigyes császárhoz szökött.

Mátyás királynak 1490-ben bekövetkezett halála után II. Ulászló cseh király emeltetett Magyarország trónjára, a ki több évi politikai tervezgetés után 1502-ben nőül vette de Candalle Annát, Máriának, XII. Lajos francia király nővérének unokáját. A házasság per procura már Franciaországban megkötöttet, és Anna királyné Bloisból június 21-én nagy kísérettel megindult Magyarország felé.

Szeptember 27-én érkeztek meg Székesfehérvárra, a hol a király ünnepélyesen fogadta hitvesét; 4000 lovas közt, nagy néptömeggel vonultak be együtt a városba, a hol a Boldogasszonyról nevezett templomban hálát adván Istennek a szerencsés megérkezésért, szállásaikra tértek.

A királyné kíséretében volt a francia királynénak egyik fegyverhírnöke is, a ki nemcsak az utazásról küldött

jelentést urnőjének, hanem a koronázási szertartást, valamint a házassági ünnepélyt is részletesen leírta.

A királyné koronázása felől a következőket olvassuk az ő tudósításaiban.

Szeptember 28-án, szerdán, érkezett meg egy magyar erődből, Visegrádról, a hol rendszerint őriztetik, a korona, a melylyel a királyok koronáztatnak. A korona egyáltaljában nem értéke miatt őriztetik, mert régi módon van készítve, hanem mivel Incze (sic) pápa által, isteni ki nyilatkoztatás folytán küldetett az első keresztény magyar királynak, sz. Istvánnak. És mert egy időben a császár ragadta erőszakkal magához, a kitől azután nagy összeg pénzen kellett visszavásárolni. Most is 500 fegyveres, és hazájuk szokása szerint gazdagon öltözött ember kísérte ide.

Csütörtökön, szeptember 29-én, az esztergomi biboros érsek nyolcz püspök segédkezése mellett végezte a szent misét. Az egyházi ruhák és pásztorbotok mind gazdag és értékes drágakövekkel, gyöngyökkel voltak ékesítve. Az oltáron pedig a szent királyoknak, püspököknek és vértanuknak vagy hatvan szobra volt látható, és számos ereklyetartó, a mit hosszas lenne mind leírni.

Mielőtt a mise kezdődött volna, a király az oratoriumba ment, a hol letévén királyi koronáját, látni lehetett fürtökben leomló fekete haját. Előtte lépdelt a nádor — Geréb Péter, a ki a királyi jogart, és Ujlaky Lőrincz boszniai herceg, a ki az országalmát vitte a kettős kereszttel. Megkezdődvén a szent mise, a király jobb kezébe vevén a jogart, baljába az országalmát, az oltár széléhez ment, a hol az esketésnek kellett végbemennie. Utána jött a királyné, Zsigmond herceg, a király testvére, és a Guerchei herceg, XII. Lajos francia király követe által vezetve. Az esketési szertartás végével a királyné előbbi helyére tért vissza.

Később két püspök jött a szentélybe, a kik a királynét ismét az oltárhoz vezették, a hol haja kibontatván felkenetett és megkoronáztatott. A biboros érsek erőteljes hangon azt a kérdést intézte a jelenlevő hercegek, bárók és főurakhoz, hogy nincs-e valakinek közölök kifogása a koronázás ellen? Mire ezek mindannyian fenszóval kiáltották: „coronetur“ — koronáztassék meg; kívánjuk és követeljük, hogy ő királynénk, felséges asszonyunk legyen. Majd mélységes csend váltotta fel a kiáltozást, mire agazdagon ékesített korona szép fejére tétetett, a királyi jogar jobb kezébe, a kettős keresztel ellátott országalma pedig baljába adatott.¹⁾

Ez megtörténvén, a királyné visszavezettetett székéhez. A korona, a jogar és az alma viselése nagyon illett neki. Mert bár a magyarok s a többiek is, előttük ismeretlen szépségnek tartották őt francia öltözetében, szépsége a koronázás folytán még növekedett. Az egész idő alatt a mondott urak és hölgyek teljesítették a királyi pár körül a szolgálatot, ugy az Isten házában, mint egyebütt; és pedig a király körül Ujlaky Lőrincz herceg és a nádor, a királyné körül pedig Tamás gróf (talán Szécsy Tamás) és Báthory.

Agnus Dei után Zsigmond herceg és a Guerchei herceg az oltárhoz vezették a királynét, a hol magához vette Teremtőjét. Az isteni tisztelet befejeztével a már említett sorrendben távoztak, azzal a különbséggel, hogy a királyné kibontott hajjal, fején a koronával ment lakására, a királyi jogar és az ország almája pedig a királyi pár előtt vitetett.²⁾

¹⁾ „Ce dit jour luy fut mis la couronne moult riche sur le chief, qui estoit beau, ung septre en la main destre, le monde en la main senestre, ayant une croix polée telz et de la facon quae pouvez veoir ey après etc“.

²⁾ A francia szövegü jelentés egész terjedelmében olvasható a Történelmi Tár XXIII. kötet 106. Böven ismerteti és idézi Wenzel: II. Ulászló magyar és cseh király házaselete. Századok 1877. évf. 755.

A királyné koronázását tehát ez alkalommal nem a veszprémi püspök, hanem az ország bibornok-primása, az esztergomi érsek, Bakócz Tamás végezte. Ennek magyarázatát abban leljük, hogy a pápa György püspöknek a váradi püspökségre való áthelyezése után, 1502 april 18-án, Frangepán Gergely zágráb-egyházmegyei szerepelt emelte a veszprémi püspöki székre; és ámbár ugyanekkor felhatalmazta őt, hogy bármely katolikus püspök által felszenteltethesse magát, Frangepán még a koronázás napján, szeptember 29-én sem volt püspökké szentelve.¹⁾ Sőt a következő év elején a püspökségről is lemondott.

Nehogy azonban abból, hogy most az esztergomi érsek végezte az összes koronázási szertartásokat, a veszprémi egyház valami rövidséget szenvedjen, Frangepán kieszközölte a királynál, hogy egyházának jogai minden félreértést eleve kizáró módon újból biztosittassanak. A király tehát 1502 december 18-án a következő oklevelet állította ki részére.

Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország királya stb. ezennel adjuk tudtára mindenkinek, hogy midőn az isteni Gondviselés intézkedése folytán ő felségét, a Foixi királyi családból származó de Candalle Annát a római anyaszentegyház szertartásai szerint feleségül vettük és városunkban, Székesfehérvárott, ahol meghívásunkra számos fejedelmi követ, az összes főpapok, bárók, nemesek és főurak, nemkülönben a vármegyék kiküldöttei megjelentek, az ország régi szokása szerint megkoronáztattuk, habár a koronázást elődeinknek, Magyarország jámbor királyainak kedvezményéből, a kik magát az egyházat, valamint annak főpapjait és püspökeit is bőségesen ellátták, a mi hivünknek,

¹⁾ Vatikáni Levéltár. Regesta Lateranen. Vól. 1128. Fol. 1.

tisztelendő Frangepán Gergely úrnak, választott és megerősített veszprémi püspöknek kellett volna végeznie, miután azonban nevezett püspök úr az idő rövidege miatt és országunk érdekében kifejtett elfoglaltsága következtében, még sem az összes egyházi rendeket nem vette fel, sem pedig püspökké nem szenteltetett, mi a püspök úrnak ezen elégtelensége miatt, erre az alkalomra, a királyné-koronázás tisztét Krisztusban tisztelendő atyánkra, Tamásra, a római szentegyház bitoros áldozárára, esztergomi érsekre, fő- és titkos kancellárunkra ruháztuk, és a királynét általa megkoronáztattuk.

Nehogy azonban a veszprémi egyház és nevezett püspök úr abból kifolyólag, hogy a királyné-koronázást tisztéhez képest nem végezte, elessék ősrégi jogától és kiváltságától, a melyeket a veszprémi püspökség még elődeinktől, Magyarország legelső királyaitól nyert, s nehogy ennek folytán jogaiban és kiváltságaiban kisebbséget szenvedjen, ezennel elismerjük, hogy a királynét egyedül csak a fentebb elmondott okból nem koronázta meg a veszprémi püspök úr, és nem is akarjuk, hogy ez az ő, vagy egyháza jogainak és kiváltságainak rovására történt legyen. Ellenkezőleg, miután mi az ország összes egyházainak igazi, kétségbevonhatlan kegyurai vagyunk, a püspök urat, valamint összes utódait nemesak meghagyjuk ezen jogok és kiváltságok birtokában, hanem egyrészt szent Mihály arkangyal iránt való kiváló tiszteletünk jeléül, másrészt pedig Gergely püspök úr kiváló érdemeitől és erényeitől indítván, királyi hatalmunk teljéből, és kedvelt nőnk, Anna királyné ő fenségének akaratával és beleegyezésével, valamint az ország főurainak hozzájárulásával, a királyné-koronázás kiváltságát újból a veszprémi egyházra, annak jelenlegi és jövőendő főpapjaira ruházzuk,

kinyilatkoztatván, hogy a mint előbb, úgy a jövőben is, tekintet nélkül arra, hogy a mi időnkben Anna királynét, az elsorolt okokból, nem Gergely veszprémi püspök úr, hanem az esztergomi bibornok úr koronázta meg, a veszprémi egyház püspökei az ország királynéinak megkoronáztatása idején, egyházuk ezen jogával és kiváltságával mindenkor éljenek.¹⁾

Ezzel mindenben egyező oklevelet adott ki maga Anna királyné is valamivel később, 1503 február 11-én.²⁾

Az utolsó királyné-koronázási ünnepély, a mohácsi vész előtt, 1521 december hó 11-én ment végbe Székesfehérvárott, II. Lajos király nejének, Mária királynénak megkoronáztatása alkalmával.

Az ünnepély lefolyásáról semmiféle részletesebb tudósítás nem jutott el hozzánk. A velencei követ pl. mindössze azt jelentette a Signoriának, hogy „ma reggel a királyné ő felsége, nagy pompa és ünnepély közt felkenetett és megkoronáztatott.“³⁾ Csak Fessler írja teljes határozottsággal, hogy Mária királyné felkenését és megkoronázását Várday Pál veszprémi püspök végezte.⁴⁾

Azonban erre már Róka⁵⁾ megjegyzi, hogy ha, mint a pápa egyik oklevelében olvassuk, Várday 1524-ben is csak kinevezett veszprémi püspök volt, akkor 1521-ben nem végezhetette, mint fel nem szentelt és meg nem erősített veszprémi püspök, a koronázási szertartást.

És csakugyan, a pápa még jóval később, 1528-ban is mint sz. Zsigmondról nevezett prépostról szól Várdayról,

¹⁾ Pray: Specimen hierarchiae Hungaricae. Posonii, 1776. I. p. 289. Török János: Magyarország primása. Pest, 1859. II. 84.

²⁾ Pray i. h.

³⁾ Diarii di Marino Sanuto. Venezia, 1892. Tom. XXXII. p. 281.

⁴⁾ Die Geschichten der Ungern. Leipzig, 1823. VI. p. 69.

⁵⁾ Vitae Vesprimiensium praesulum. Posonii, 1779. p. 3. 14.

és a mikor ugyanezen év február 4-én esztergomi érsekké nevezi ki őt, egyuttal felhatalmazza arra is, hogy bármely katolikus püspöktől felszenteltethesse magát.¹⁾

Már pedig, ha Várday 1521-ben nem volt még püspökké szentelve, nem is végezhetette Mária királyné felkenését és koronázását; s így Fesslernek értesítését, mint teljesen alaptalant, el kell vetnünk. Az egész koronázásról csak annyit tudunk bizonyosan, hogy ezt sem a veszprémi püspök nem végezte, sem pedig az esztergomi érsek, miután Bakócz Tamás ekkor már nem volt életben, utódja pedig még nem volt kinevezve.

Az eddig bemutatott adatok alapján, azt hisszük, eléggé tisztázva áll előttünk a veszprémi püspök királyné-koronázási joga, úgy a hogy ezt a mohácsi vést megelőzőleg gyakorolta. A királyi oklevelek, a királyné nyilatkozatai és a gyakorlat egybehangzóan a mellett szólnak, hogy 1216—1526-ig, vagyis több mint három évszázadon keresztül változatlanul megmaradt a Rómában megállapított pontozatok keretében a veszprémi püspök királyné-koronázási joga. Vagyis, ha a királyné nem királyi férjével együtt koronáztatott meg, és az esztergomi érsek nem volt abban a helyzetben, hogy az ünnepélyen megjelenhetett, vagy részt vehetett volna, akkor mind a két szertartást, a felkenést és a koronázást is a veszprémi püspök végezte; ugyszintén akkor is, ha a királyt és királynét egy időben koronázták meg. Ellenkező esetben pedig csak a koronázás joga illette meg őt, míg a felkenés az esztergomi érsekhez tartozott.

Hátra van még, hogy megállapítsuk, hogyan történt ebben az időben a királyné koronázása? Vajjon a szent

¹⁾ Vatikáni Levéltár. Regesta Bullar. Clement. VII. Vol. 1320. Fol. 130.

koronával koronázta-e meg őt a veszprémi püspök, avagy egy másikkal, pl. a királyné ugynevezett házi koronájával? S vajjon a szent koronát a királyné fejére tette-e a veszprémi püspök, vagy csak a vállát érintette vele?

Révay Péter erre nézve azt tanítja, hogy úgy a legrégibb kiváltságlevelekből, valamint hazánk törvényeiből is kiviláglik, miszerint nem a szent koronával koronázták meg királynéinkat, hanem míg az esztergomi érsek a szent koronát a királynak fejére illesztette, addig a királynénak csak jobb vállához érintette azt. Ugyancsak szerinte Zsigmond feleségének, Máriának fejére is csak kivételesen tették fejére a szent koronát;¹⁾ a mire már Timon azt a megjegyzést teszi, hogy Révay nem ír így, ha ismeri Beatrix és Fenenna királynék megkoronáztatását.²⁾

Igaza van Timonnak; Révay a kérdésnek mind a két részét illetőleg téved. Tévedését azonban némileg menteni is tudjuk.

Ugyanis három oklevelet is ismerünk, a melyekben olyan kifejezésekre találunk, a melyeket ha szószerint veszünk, el kell ismernünk, hogy a mellett szólanak, miszerint királynéink nem a szent koronával koronáztattak meg.

Ezek az oklevelek már nem ismeretlenek előttünk. Az egyik Erzsébet királynénak, IV. László feleségének, Berény földjére vonatkozó 1280-ki adománylevele; a másik ugyancsak az ő 1289-ki okirata, a melyben ezen adományát megújítja; a harmadik pedig Ágnes királynénak, III. Endre nejének 1299. ápril 28-án kelt oklevele, a melylyel a csepelszigeti tizedet a veszprémi püspök birtokába visszabocsátja. Mind a három helyen a következő szavakat olvassuk: „suscepimus reginale diadema“ — vagyis szó-

¹⁾ Commentarius de sacra regni corona. Posonii, 1749. p. 93.

²⁾ Epitome chronologica. Cassoviae, 1736 p. 53.

szerint „felvettük a királynéi koronát.“ A miből csakugyan azt lehetne érteni, hogy a királyné saját külön koronájával koronáztatott meg. Hogy azonban e szavakat nem betűszerint kell fordítani, hanem tulajdonképeni értelmük ez: „királynévá megkoronáztattunk,“ azt nemcsak egy királyi kiváltságlevéllel, hanem magával a gyakorlattal is bizonyíthatjuk.

Megerősítvén IV. Béla 1269-ben a veszprémi püspök királyné-koronázási jogát, világosan mondja, hogy a püspök külön kiváltság alapján nyerte azt a jogot, hogy a királynét a szent koronával megkoronázza, „reginalem celsitudinem sacro diademate insignire.“

És csakugyan, királyaink hitvesei mindenkor a szent koronával avattattak az ország királynéivá.

Igy Beatrix királyné 1476 december 12-én végbe ment koronázásának szemtanuja, a bajor követ feljegyzi, hogy a királyné felkenése után a nádor azt kérdezte a királytól: vajjon rá tegyék-e Beatrixre a királyi koronát, „an diadema regium vellet reginae imponi?“ S midőn Mátyás igenlő feleletet adott, a királynét megkoronázták.

Hasonlót olvasunk abban a jelentésben, a mit Anna királynénak 1502-iki megkoronáztatásáról küldött Bretagnei Anna francia királynénak, az ő hűségese fegyverhírnöke. Ekkor is kérdést intézett az ország biboros főpapja a főurakhoz, vajjon nincs-e valakinek kifogása a koronázás ellen? S a mikor ezek hangosan kiáltozták, hogy koronáztassék meg, a gazdagon ékesített korona, a melyről a hírnök még azt is leírja, hogy előtte való nap hozatott el Visegrádról, s hogy isteni kinyilatkoztatás folytán kapta az első magyar király, sz. István, a római pápától, a királyné fejére tétetett, s a királyi jogar jobb kezébe, az ország almája pedig baljába adatott.

Nagyon természetes, hogy királynéink megkoronázta-
tásuk után nem viselték állandóan a szent koronát, hanem
az ugynevezett házi koronát, a melyet udvari ünnepélyek,
vagy fogadások stb. alkalmával ékességül és méltóságuk
jelvényeül tettek fejükre. És pedig abban az esetben, a
mikor a királynét együtt koronázták meg a királylyal,
már a templomban, mindjárt a szent koronával való meg-
koronáztatás után a királyné fejére illesztették a házi koro-
nát. Csak ha a királyné külön koronáztatott meg, vonult
ki még a templomból is a szent koronával a fején, a mint
ezt Anna királynéről olvassuk.

Ily formán, ha a királynét és a királyt együtt koro-
názták meg, a királyné fején már a templomban mind a
két korona látható volt, ugymint a szent korona is és
házi koronája is. A dologba be nem avatott nézőközönség-
ből tehát könnyen arra a gondolatra juthatott valaki,
hogy a királynét mind a két koronával megkoronázták.
A mi hogy valóban megtörtént, tanu rá egy a XV.
század közepén készült emlékirat.

Nagyobb világosság okáért, egyet-mást el kell mon-
danunk annak a kornak a történetéből.

Elbeszéltük fentebb, miféle versengés előzte meg
Zsigmond leányának és örökösének, Erzsébetnek, meg-
koronázását 1437 végén Palóczy György esztergomi érsek
és Rozgonyi Simon veszprémi püspök részéről, s hogy a
két főpap közt micsoda megállapodás jött létre, a koroná-
zási jogot illetőleg.

A dolog ezzel rendbe is jött és a koronázást 1438
ujév napján megtartották. Azonban az ifju király váratlan
elhunyta csakhamar ismét nehéz helyzetbe hozta az országot.

A megözvegyült királyné áldott állapotban volt. El-
hunyt férje kevéssel halála előtt ugy végrendelkezett, hogy

ha neje fiut szül, ez Magyarországot, Csehországot és Ausztriát örökölje, nagybátyja, Frigyes osztrák herceg legyen gyámja, és Pozsonyban neveltessék.

Albert király e végintézkedése, mely annak a felfogásnak volt eredménye, hogy a magyar király gyermeke egyszermind a korona természetes örököse, Magyarországra nézve kötelező erővel nem birt. Erzsébet mindazáltal ragaszkodott férjének ezen végrendeletéhez, daczára annak, hogy az 1439. év tavaszán megtartott országgyűlés őt az ország természetes urnőjének ismerte el, mint a kit „az ország főképen a születésjog czimén, köztudomás szerint megillet“. Ő ugyan átvette a kormányt, s gyakorolta az uralkodókat megillető jogokat, okleveleiben magát „az ország jogos örökösének“ mondotta, mindamellet ugy volt meggyőződve, hogy ha Isten fiugyermekkel áldja meg, az ő hatalma, joga megszűnik, s mindez átszáll fiára. E czélból mindent elkövetett, hogy az ország rendei a trón betöltésére nézve mindaddig ne intézkedjenek, míg ő gyermekét világra nem hozza.¹⁾

Az országrendek az 1440. év első napjaiban Budán országgyűlést tartottak, hogy az ország sorsáról tanácskozzanak. A vélemények két részre oszlottak. Voltak, a kik az özvegy királyné álláspontjára helyezkedtek. A többség azonban nem akarta elismerni sem a királyné, sem az esetleg születendő gyermek jogát a trónra, hanem abban a meggyőződésben volt, hogy az országgyűlés az utód megválasztása iránt korlátlan szabadsággal rendelkezhetik. És miután a török ellen való küzdelem bizonyos erőgyarapodást is kívánatossá tett, a rendek figyelmüket Ulászlóra, Lengyelország királyára fordították.

¹⁾ Teleki József: Hunyadiak kora Magyarországon. Pest, 1852. I. 157. — Szilágyi: A magyar nemzet története. IV. p. 10.

Egyike azoknak, a kik leginkább fáradoztak Ulászló megválasztása mellett, a veszprémi püspök, Rozgonyi Simon volt.

Ő, mint láttuk, már Erzsébet megkoronázása alkalomával is ellentétbe helyezkedett a királynéval és pártjával. Erzsébet viszont azzal állt rajta boszút, hogy a Palóczy halálával megüresedett esztergomi érsekséget az ő mellőzésével Széchy Dénesnek adományozta. Bonfin beszéli, hogy Erzsébet, midőn az érseki szék betöltése szóba került, úgy nyilatkozott volna, miszerint Rozgonyi, míg ő ül a trónon, ne számítson az érsekségre. Mire a mellőzött büszke főpap, midőn ez tudomására jutott, azzal válaszolt, hogy az ő életében sem fog Erzsébet Magyarországon uralkodni.¹⁾ Mindkettő szavának állt.

Az 1440-ki országgyűlésen a rendek végleg megállapodtak abban, hogy Ulászlót királyul fogadják s ehhez Erzsébet is hozzájárulását adta. Mielőtt azonban a választást ünnepélyesen megejthették volna, bizonyos feltételeket terjesztettek elfogadás végett Ulászló elé: hogy az özvegy királynét vegye nőül, hogy az ország jogainak tiszteletben tartását esküvel fogadja stb.

Mialatt erre nézve az ország követei Ulászlóval tárgyaltak, Erzsébet megbánta hozzájárulását s azzal a tervvel foglalkozott, hogy ha fia gyermeke születik, ennek számára fogja a magyar trónt megszerezni.

Hogy e tervét keresztül vihesse, mindenekelőtt a magyar szent koronát kellett hatalmába kerítenie.

A királyné e tervezetése közben elindult Pozsony felé. Komáromnál megállapodván, innen Kottanner Ilonát, egy nem magyar származású s magyarul is csak nagyon

¹⁾ Bonfin: *Rerum Hungaricarum decades*. Lipsiae, 1771, p. 432.

keveset értő nőt, a ki mint a kis Erzsébet hercegnő dajkája élt környezetében s a kit bizalmas meghittjévé tett, Visegrádra küldötte. Ez 1440 február 20-án éjjel a szent koronát abból a kamrából, a hol őriztetett, ellopja, s a királyné után Komáromba viszi, a hol Erzsébet már február 22-én világra hozta gyermekét, V. Lászlót.

Kottanner Ilona később a korona titokban való elszállításának történetét, összefüggésben az 1439—1440. évi eseményekkel, hűségesen leírta, s e kiválóan becses feljegyzései eljutottak hozzánk is.¹⁾

Kéziratában van egy pont, a melyből kitünik, hogy ő is meg volt győződve a felől, hogy a királynét két koronával is megkoronázták. A mint ugyanis elbeszéli a korona elszállítását Visegrádról, így folytatja: „s azután vették a szent koronát és egy kis ládikába tették; abban volt a másik korona is, a mivel a nemes királynét szintén megkoronázták Magyarországon.“²⁾

Hogy királynéinknak már kezdetől fogva megvolt a maguk külön házi koronájuk, arra nézve nem egy adatunk van.

Igy Gizella királynéről tudjuk, hogy külön koronával birt. Midőn ugyanis II. Endre 1217-ben fogadalmát teljesítendő a szent földre sereget vezetett, s a tengerpart felé utaztában Veszprémben megpihent, a pénznek nagy szükiben lévén, a hadjárat költségeire — bizonyos utólagos kárpótlás fejében — a veszprémi egyház legdrágább kincseit

¹⁾ Kiadta Endlicher István e czim alatt: Aus den Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin. Leipzig, 1846. 8r. 102. l. Kottanner Ilona emlékiratának kútfői méltatását lásd Kerékgyártótól Irodalomtörténeti Közlemények I. évf. 373. l.

²⁾ „darnach nomen sie die heiligen Kron und saczen die in ain klaine kisten, do stuend die ander Kron auch inn, damit man die edelen Kuniginn auch gekront het zu Ungern.“

magával vitte. Ezek közt volt — mint ezt a király maga beismeri — Gizella királynének egykori, a legtisztább aranyból készült, s a drágaköveket nem számítva, mintegy 12 márka súlyu koronája is.¹⁾

A szerencsétlen véget ért Gertrudról, II. Endre feleségéről pedig azt olvassuk, hogy arany koronáját, mit ünnepélyes alkalmakkor viselni szokott, a boroszlói templomnak ajándékozta, s itt ebből az ő kívánságára kelyhet készítettek.²⁾

Minden valószínűség szerint ily házi koronáról szól Kottanner Iona is, a melyet a szent koronával való megkoronáztatás után, már magában a templomban láthatott urnője fején, s innen keletkezhett azon balhiedelme, hogy Erzsébetet ezzel is megkoronázták.

A mi a felvetett másik kérdést illeti, hogy t. i. a mohácsi vész előtti korban a királyné fejére, vagy vállára tette-e a veszprémi püspök a szent koronát, erre még könnyebb megfelelnünk.

Erzsébet királyné, V. István felesége, 1272-ben Majs nádor kérésére visszaadván ennek a Mária királyné által elfoglalt tolna- és somogy megyei birtokait, erről oklevelet állít ki, s ebben világosan így szól: „azon a napon, a mikor a korona fejünkre tétetett, megesküdtünk a nemesség jogainak megtartására.“³⁾

Továbbá, Beatrix megkoronáztatásának szemtanuja, a bajor követ is feljegyezte, hogy a királyi koronát a királyné fejére tették — „in caput reginae coronam imponunt.“

¹⁾ Fejér VII. 1. 209.

²⁾ Dlugoss: *Historia Polonica*. Lipsiae. 1711. I. p. 615. Curaeus: *Neue vermehrte Schlesische Chronica*. Jena s. a. II. p. 12.

³⁾ „cum die appositionis coronae capiti nostro, promissimus juramento“ etc. Fejér V. 1. 237.

Nemkülönben a francia királyné fegyverhírnöke is azt jelentette Anna királyné koronázási ünnepélyéről ur-nőjének, hogy a szent korona a királyné fejére tétetett.

E három, egymástól oly távol álló korból származó, hitelt érdemlő bizonyíték, úgy hisszük, untig elég annak igazolására, hogy a veszprémi püspök a mohácsi vést megelőzőleg a szent koronát a királynénak nem vállára, hanem fejére illesztette.

III.

Királyné-koronázások a mohácsi vész után, az osztrák uralkodóház idejében. Volkra Ottó János veszprémi püspök 1714-iki felterjesztése a királyhoz. Keresztély Ágost hercegprimás észrevételei. Volkra óvástétele az 1714. évi országgyűlésen. Bajzáth József püspök felterjesztése a királyhoz 1790-ben. Batthyányi József primás válasza és emlékirata. Bajzáth újabb megkeresése a kancelláriához 1792-ben. A kancellária javaslata. I. Ferencz 1792. évi legfelsőbb elhatározása.

A szerencsétlen mohácsi ütközet után, II. Lajos halálának rémhirére, az ország, a mint egy kissé felocsudott a rettenetes csapás okozta kábultságából, a királyválasztás eszméjével kezdett foglalkozni.

A nemzet legnagyobb része mélységes ellenszenvvel fordult el minden idegen jelöléstől, a haza megmentését egyedül csak a saját erejétől remélvén. Mindezek Szapolyai János szepesi gróf és erdélyi vajda körül csoportosultak, a kit személyes tulajdonai és összeköttetései egyaránt képesítettek az ország trónjára.

A másik, igen kicsiny tábor, eleinte inkább csak Mária özvegy királyné egy pár hívéből és Szapolyai néhány ellenségéből verődött össze, s ezek is csak később mertek nyiltan állást foglalni Mária testvére, Ferdinánd főherceg jelöltsége mellett.

A mohácsi ütközetet túlélő főpapok közül Várday Pál egri püspök Szapolyai, Szalaházy Tamás veszprémi és Brodaries István szerémi püspökök Ferdinánd emberei voltak.

A két párt között — mint ezt előre lehetett látni — a békés kiegyezés reménye teljesen megsemmisülvén, mindkét részről királyválasztó országgyűlés hirdettetett. Szapolyai hívei 1526 november 10-én Székesfehérvárott jöttek össze s itt öt Magyarország királyává megválasztották, másnap pedig az ősi koronázó templomban a hagyományos szertartások közt megkoronázták. A Visegrádról elhozott szent koronát, minthogy az esztergomi érsekség üresedésben volt, mint legidősebb főpap, Podmaniczky István nyitrai püspök tette a király fejére. Az új király nem sokkal a koronázás után, november közepén, Várdayt esztergomi érsekké nevezte ki.

A Mária királyné zászlaja alá szegődött párt viszont december 16-án Pozsonyban Ferdinándot kiáltotta ki az ország királyává.

Nem telt bele azonban egy esztendő, és János királyt nemcsak szerencséje, de leghívőbb emberei is eszerben hagyták. Ferdinánd 1527 augusztus 20-án kiszorítja őt hadaival Budáról, sőt kitűnő vezére Salm Miklós gróf Tokajnál is győzelmet arat seregei felett.

E győzelmi hírek hatása alatt az október 6-ára Budára összehívott országgyűlés is elismerte Ferdinándot Magyarország törvényes királyának. Mire Ferdinánd október végén, nejével Annával és testvérével Máriával, a koronázásra Székesfehérvárra utazott.

Ferdinánd megkoronáztatása november 3-án, Annáé pedig másnap, november 4-én ment végbe.

Az ünnepélyen résztvettek ugyszólván mindazok a főurak, a kik előbb János király táborában voltak. A

többi közt itt látjuk a János által esztergomi érsekké kinevezett Várdayt is, a ki már szeptember 3-án hűséget esküdött Ferdinándnak.

A királyné koronázását azonban sem Várday, sem a már régebben Ferdinánd zászlója alatt álló Szalaházy veszprémi püspök nem végezte.

Várdayról már fentebb említettük, hogy a pápa még 1528-ban is mint sz. Zsigmondról nevezett prépostról szól róla, s midőn őt február 4-én esztergomi érsekké kinevezi, egyttal felhatalmazza arra is, hogy bármely katolikus püspök által felszenteltethesse magát. Ha tehát Várday nem volt még felszentelve, ugy a királynét sem kenhette fel és koronázhatta meg.

De nem végezhetette a koronázási szertartást Szalaházy Tamás veszprémi püspök sem. Az ok nála is az volt, a mi Várdaynál.

Ferdinánd ugyan még 1527 szeptember 14-én Budáról irt egyik levelében arra kéri a pápát, hogy erősítse meg Szalaházyt a veszprémi püspökségben, miután alig egy-kettő maradt életben a magyar felszentelt püspökök közül.¹⁾ Azonban a szentszék nem teljesítette Ferdinánd e kérését. Sőt VII. Kelemen pápa egyáltalában nem is látszott tudomást venni Szalaházy veszprémi püspökségéről. Mert a midőn a pápa 1528 február 4-én Szalaházyt az egri püspökségre emeli, még ekkor is mindig csak áldozárnak és beregszászi plébánosnak nevezi őt.²⁾

Ily körülmények között tehát ugy a király, mint a királyné koronázását most is a legidősebb magyar főpap, a nyitrai püspök, Podmaniczky István végezte.

¹⁾ Vatikáni Levéltár. Lettere di Principi Vol. IV. Fol. 215.

²⁾ U. ott. Regest. Bullar. Clem. VII. Vol. 1320. Fol. 123.

A királyné megkoronázása, a mint ezt a jelenlévő Ursinus Velius királyi történetíró elmondja, ugyanazon fénynyel és ünnepségek közt folyt le, mint királyi férjéé, azzal az eltéréssel mégis, hogy nem a szent korona, hanem egy másik tétetett a fejére; továbbá a kard sem öveztetett fel reá, nem vette magára a királyi palástot sem, nem is áldozott meg, mint Ferdinánd, sem pedig a sz. Péterről és sz. Istvánról nevezett templomokat nem kereste fel.¹⁾

Hogy miért használtak ezuttal mást, és nem a szent koronát, a magyar királyné megkoronázásakor, arra csak találgatva felelhetünk. Talán mert az osztrák uralkodóház szokásai és hagyományai úgy kívánták, hogy az uralkodó más koronával avattassék fel, mint hitvese. Vagy talán, mert I. Ferdinánd a Magyarországon uralkodó felfogással, a mely szerint a szent koronával való megkoronáztatás nem annyira egyházi cselekmény, mint inkább valóságos királylyá avatás, s a királyi hatalommal való tényleges felruházás, nem tartotta összeegyeztethetőnek, hogy a királyné is a szent koronával koronáztassék meg, a mikor az ő megkoronázása államjogi jelentőséggel nem bír.

A magyar szivekben azonban már oly mélyen gyökerelt a nemzet e szent ereklyéje iránt való kegyelet, s annyira ragaszkodott az ország a szent koronával való koronázáshoz, hogy még a királyné-koronázást sem tartotta megejthetőnek a szent korona nélkül. Ennélfogva már a legközelebbi alkalommal felvétellett a Habsburgok által is a koronázási szertartásba, a szent koronát a királynénak ha nem is a fejére, legalább jobb vállára illeszteni, annak jelképezéseül, hogy a mint a koronázás által az

¹⁾ Ursinus Velius: De bello Pannonico. Vindobonae, 1762. p. 188. Le van irva még a koronázási szertartás: Ingressio coronatioque regis Ferdinandi. Kiadva Kovachich: Solennia inauguralia principum. Pestini, 1790. p. 5.

ország királynéjává avattatik, ugy az uralkodás nehéz gondjait is tartozik királyi férjével megosztani.

Még mielőtt ez megtörtént volna, ment végbe Székesfehérvárott az utolsó királyné-koronázás, az utolsó nemzeti király, Szapolyai János feleségének magyar királynévá való felavatásakor.

János király már 1531-ben foglalkozott azzal a gondolattal, hogy nőül veszi Zsigmond lengyel király és Bona királyné leányát, Izabellát. A szülők azonban mindaddig vonakodtak a házassághoz beleegyezésüket adni, míg Ferdinánd János királyságát el nem ismeri. A mint tehát ez a váradi békében megtörtént, mi sem állotta többé útját a régi terv megvalósulásának és Izabella az országba jövén, 1539 február 16-án, mások szerint 22-én, Székesfehérvárott ünnepélyesen megkoronáztatott.

A szent korona ez időtájt különféle viszontagságokon ment keresztül.

A nemzet ezen ereklyéjét Perényi Péter koronaőr ugy János, mint Ferdinánd megkoronáztatása után visszavitte Visegrádra. Midőn azután 1529-ben Szulejmán török császár hadaival ismét az országba tört, Perényi magához vevén a szent koronát, Sárospatak felé menekült. Itt azonban a János király pártján lévő Szerencse János által elfogatott, s a koronával együtt Bánffy János által Szulejmán kezébe adatott. Szulejmán egy ideig magánál tartotta a szent koronát, de azután a nála hódoló János királynak engedte azt át. Így tehát a szent korona Izabella megkoronázásakor János birtokában volt, halála után pedig mindaddig özvegyénél maradt, míg Izabella azt, a közte és Ferdinánd között 1551-ben kötött békeszerződés értelmében, Ferdinándnak át nem adta.¹⁾

¹⁾ Ipolyi: A magyar szent korona. Bpest. 1886. p. 105.

Nincs semmi kétségünk az iránt, hogy János király, a ki udvartartását a régi királyok példájára rendezte be, a ki még a régi királyi könyveket is folytatta, s a ki minden téren a nemzeti királyság hagyományaihoz ragaszkodott, felesége megkoronázásában sem tért el a régi szokástól, és a szent koronát elvitette Székesfehérvárra.

Azonban, hogy ki végezte a koronázást és mily szertartások között, erre nézve semmi közelebbit nem mondhatunk, mert az egykoru források az ünnepély lefolyásáról csak éppen hogy megemlékeznek.

Istvánfy csak annyit ír erre vonatkozólag, hogy Izabella a kellő módon megkoronáztatott.¹⁾ Verancsiehnál is csak annyit olvasunk, hogy: „Izabellát az magyarok nagy pompasággal vinek Székesfehérvárra, ott megkoronázzák az királyné-asszonyságra.“²⁾ Szerémi György, János király udvari káplánja is csupán felemlíti a koronázás megtörténtét.³⁾ „Másnap a király és királyné a templomba mentek, itt misét hallgattak, s a királyné megkoronáztatott“, olvassuk Zermegh-nél.⁴⁾ Ugyanily szűkszavu értesítést nyujt Bethlen is.⁵⁾

Vinzerer Gáspár, a kit a bajor herczeg követül küldött a magyar király esküvőjére, urának tett jelentésében leírja utját a koronázás színhelyére Székesfehérvárra, de magáról a koronázási szertartásról mit sem találunk

¹⁾ Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV. Viennae, 1758. p. 139.

²⁾ Verancsieh összes munkái. Magyar történelmi emlékek II. osztály. III. köt. 44. l.

³⁾ Szerémi György: Emlékirata Magyarország romlásáról. U. ott I. p. 345.

⁴⁾ Zermegh: Rerum gestarum inter Ferdinandum et Johannem. Schwandtner: Scriptorum II. p. 413.

⁵⁾ Bethlen Wolfgang: Historia de rebus Transylvanicis. Cibinii 1782. I. p. 288.

e jelentésben.¹⁾ Midőn a pápai nunczius márczius 9-én kihallgatáson volt Ferdinándnál, a király említette neki, hogy negyedikéről kelt levelet kapott gróf Salmtól, a ki őt János nászán képviselte, s ebben azt írja Salm, hogy a királyné Székesfehérvárott megkoronáztatott s ez ünnepélyen ő is több főnemessel jelen volt.²⁾

Megkísérlettük gróf Salm e jelentését az udvari levéltár Hungaricái, valamint Polonicái, ugyszintén a császári ház családi levéltárának correspondentiai között, valamint az udvari kamarai levéltár irományai közt is megkeresni; miután azonban ebbeli igyekezetünket nem koronázta siker, Izabella megkoronáztatásának körülményei továbbra is homályban maradnak előttünk.

I. Ferdinánd 1563-ban érkezettnek látta az időt, hogy tekintettel elaggott korára és folytonos betegeskedésére, elsőszülött fiát, Miksa főherceget, a kit már római és cseh királylyá megkoronáztak, Magyarország királyává is megkoronáztassa. E célból augusztus hó 20-ára Pozsonyba országgyűlést hívott össze, a hol Miksa szeptember 8-án megkoronáztatott.

Másnap, szeptember 9-én, Miksa neje, Mária, V. Károly császár leánya, lett ünnepélyesen megkoronázva.

A koronázási ünnepélynek több rövidebb-hosszabb leírása jutott el hozzánk.

A jelenlevő Liszthy János királyi titkár szerint a királynét a király az oltár legfelső lépcsőjéhez vezette, s itt kente fel és koronázta meg őt az esztergomi érsek, de nem a szent koronával, hanem a királyné saját külön drága koronájával; a szent korona csak vállára helyeztetett,

¹⁾ Quellen und Erörterungen zur Bayerischen und Deutschen Geschichte. München, 1857. IV. p. 514.

²⁾ Nuntiaturberichte aus Deutschland. I. Albtheil. IV. p. 350.

annak jelképezéseül, hogy az országglás terhét férjével megosztani tartozik.¹⁾

A szintén szemtanu Forgách Ferencz nagyváradi püspök, ezzel ellentétben, azt beszéli emlékirataiban, hogy Máriát — régi kiváltsága alapján — a veszprémi püspök koronázta meg, a királyné saját házi koronájával. A szent koronával — szerinte — annak jelzéseül érintetett a királyné válla, hogy az ország ügyeinek intézésében semmiféle jog nem illeti meg őt.²⁾

Nagyjában egyezik Forgách előadásával Kőrmöczbánya követének leírása a koronázási szertartásról, csak-hogy ennél jóval pontosabb és részletesebb.

Midőn I. Ferdinánd szétküldötte az 1563. évi pozsonyi országgyűlésre a meghívó leveleket, Kőrmöczbánya városa a maga részéről Petzolt György városi jegyzőt és Tilsch Lénárd tanítót küldötte követül Pozsonyba. Tilsch visszatértekor részletes jelentést terjesztett a kőrmöczi tanács elé, a melyben leírta a királyi pár koronázását is. A szeptember 9-iki ünnepélyről ezeket találjuk jelentésében.

Szeptember 9-én kora reggel a plébánia-templomban megkoronáztatott Miksa neje magyar királynévá. Ismét az ősz Ferdinánd volt, ki első jelent meg a templomban, s csak utána jött Miksa nejével és nagyszámu kísérettel; nejét a trónhoz kíséré, mely az előtte való napon számára készítettett, ő maga pedig atyja mellé ült, egy némileg alacsonyabb királyi székbe.

A zászlók, kardok, kormánypálcaza és aranyalma elővitele ez alkalommal elmaradt, csak Báthory Endre vitt egy Miksa által készítettett, s az ő magán tulajdonát

¹⁾ Bél: Adparatus ad historiam Hungariae. Posonii, 1735. p. 314.

²⁾ Magyarország históriája. Magyar történelmi emlékek. II. osztály. Irók. XVI. p. 256.

képező uj, pompás koronát, utána pedig Batthyányi Ferencz a királyné előtt vitte a magyar koronát. Mindkét mágnást ezuttal is emberei czipelték (az első köszvénye, a második agg kora miatt nem lévén képes járni.)

A koronázási szertartás ezuttal sokkal gyorsabban folyt le, s a veszprémi püspök, nem pedig az esztergomi érsek kente fel és koronázta a királynét. A magyar koronát vállára helyezték s a körül álló püspökök addig tartották itt, míg a veszprémi püspök a Miksa uj koronáját a királyné fejére nem tette vala.

Midőn a királyné visszatért székéhez, a magyar koronát előtte vitték, s azután jobb kéz felől letétezték, az uj koronát pedig fején tartotta addig, míg a Tedeumot énekelték. A koronázási szertartás alatt a királyné trónját udvarhölgyei állották körül, kiket Magyarország legelőkelőbb hölgyei közül választott. Az egyházi szertartás végén legelső távozott a templomból a császár, s Miksa csak utána indult meg a királynéval s összes kíséretével.¹⁾

Tilschnek ezen becses feljegyzései két fontos dologról világosítanak fel bennünket.

Az egyik, hogy a királyné felkenését, bár a királyné nem egy és ugyanazon napon koronáztatott meg a királylyal, mégis a veszprémi püspök végezte. A miből arra következtethetünk, hogy Miksa udvarának felfogása szerint csak akkor illeté meg a királyné felkenése az esztergomi érseket, ha a királyné egészen külön koronáztatott meg, mint pl. az oly esetben, ha a király másodizben nősült.

A másik pedig, a mi figyelmünket felkelti, azon körülmény, hogy a szent koronát a püspökök — mint a körmöczi követ írja — vagyis az esztergomi érsek a többi

¹⁾ Századok, 1877. évf. 44. l.

főpap segédkezése mellett, ekkor első ízben, a királyné vállára illesztik. Hogy ezt Forgách is és Liszthy is más-képp magyarázzák, az nem lényeges. De fontos az, hogy ugyanczen idő alatt a tulajdonképeni koronázást valamennyi szemtanu szerint a veszprémi püspök végzi a házi koronával. Mert ebből meg lehet magyarázni, hogy miért nem illeszti a szent koronát is a veszprémi püspök a királyné vállára? Azért t. i. mert a szent koronát éppen az alatt az idő alatt érintették a királyné vállához, a mikor ő az új koronát a királyné fejére feltette.

Ime, így jutott az esztergomi érsek ahhoz a joghoz, hogy a királyné-koronázás alkalmával a szent koronát a királyné vállához érintse. Mert ettől fogva a Miksa neje koronázásakor megállapított szertartás szolgált zsinórmértékül — némi csekély változtatással — a többi királyné koronázásakor is.

Lássuk ezeket a koronázásokat egyenkint.

I. Miksa 1576 október 12-én Regensburgban elhalálozván, utódja 24 éves fia, Rudolf lett, a kinek kedélyvilága nem sok idő múlva annyira elborult, hogy család-alapításra nem gondolhatott.

Rudolfot II. Mátyás követte a trónon, a kit 1608 november 19-én Pozsonyban Magyarország királyává koronáztak. Neje Anna, Ferdinánd főherceg leánya, szintén Pozsonyban koronáztatott meg öt évvel később, 1613 márczius 25-én.

A koronázási szertartást a következőképen végezték. Miután az esztergomi érsek a királynét felkente, a veszprémi püspök, fején az infulával, a királyné elé ment és a pontificaleben előirt ima kíséretében fejére tette a házi koronát. Ekkor a nádor az esztergomi érsek kezébe adta az

ország szent koronáját, a mit az érsek a királyné jobb vállára tett.¹⁾

Az ötvennégy éves korában nősülő II. Mátyás házasságát nem áldván meg Isten gyermekkel, az ország rendei 1618 május 16-án II. Ferdinándot választották meg királyukká, s július 1-jén meg is koronázták.

II. Ferdinánd első neje Mária Anna, Vilmos bajor herceg leánya, meghalt, mielőtt férje királylyá választott volna. II. Ferdinánd az 1622. év elején másodsor is megnősült, egybekelvén Gonzaga Eleonórával, a mantuai herceg hugával. A király az esküvő után szerette volna nejét mielőbb megkoronáztatni, s ápril 3-ára országgyűlésre hívta Sopronba a magyar rendeket. Az országgyűlés azonban nem gyűlhetett össze a korai határidőre, s így II. Ferdinánd kénytelen volt május elejére halasztani a megnyitást.

A rendek közt többen voltak olyanok, a kik Bethlen által sugalmazva, nem akarták a koronázást végrehajtani. A többség mindazonáltal ezzel is sietett hűségének és ragaszkodásának kifejezést adni, s a koronázás július 26-án megtörtént.²⁾ A koronázást, úgy mint 1613-ban, Pázmány Péter esztergomi érsek és Ergelics Ferencz veszprémi püspök közösen végezték.³⁾

II. Ferdinándot hasonnevű fia, III. Ferdinánd követte a trónon, a kit még atyja életében, 1625 december 8-án Sopronban megkoronáztak.

¹⁾ Ordo coronationis Annae Matthiae II. regis conjugis. Kovachich: Solennia inauguralia Principum. p. 67. Schwandtner: Scriptores rerum Hungaricarum II. 818. Reway: Commentarius de sacra regni Hungariae corona. p. 95.

²⁾ Frankl: Pázmány Péter és kora. Pest, 1869. II. 33.

³⁾ „Imperatrix per episcopum Vesprimiensem in clauastro monachorum Soproniensium solenniter est coronata“, olvassuk Illésházy Gáspár országgyűlési küldöttének naplójában. Másolata: Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának kéziratai közt. Fol. Lat. 521.

III. Ferdinánd már 1629-ben nőül vette Mária Annát, III. Fülöp spanyol király leányát. Miután pedig atyjának 1637 február 15-én történt halálakor felesége még mindig nem volt megkoronázva, 1637 szeptember 21-ére Pozsonyba országgyűlést hirdetett. Itt azonban a katolikus és protestans rendek közt, különféle vallási sérelmek felett, oly elkeseredett viták fejlődtek ki, hogy a király tanácsában már-már komolyan kezdtek aggódni, hogy a királyné koronázása elmarad. Végre a szenvedélyek annyira lecsillapultak, hogy a királynét 1638 február 14-én megkoronázhatták. A felkenést Lósy Imre esztergomi érsek végezte, s ugyancsak ő érintette a királyné jobb vállához a szent koronát is; míg a házi koronát Jakusics György veszprémi püspök tette a királyné fejére.¹⁾

Miután az 1647 június 16-án megkoronázott IV. Ferdinánd 1654 július 9-én, alig 21 éves korában elhalt, mélyen sujtott atyja, III. Ferdinánd, most már a papi pályára szánt Lipót fiát még életében szerette volna magyar királylyá megkoronáztatni. Ez az 1655-iki országgyűlésen történt meg, a hol június 27-én vele együtt Mária Eleonora, III. Ferdinánd harmadik felesége is — második neje Mária Leopoldina meghalt, mielőtt megkoronáztatott volna — Magyarország királynéjává megkoronáztatott.

A koronázási szertartás ezuttal is előre meghatározott és előíratott, még pedig a következő módon.

Belépvén ő felségeik a templomba, a királyt a kalocsai érsek és egri püspök, a királynét pedig a nyitrai püspök, a ki egyuttal magyar kancellár és a veszprémi püspök fogadják és kísérik tovább. Mise előtt, a szent

¹⁾ Brevis relatio actus coronationis Mariae in reginam Hungariae 1638. Kovachich: Solemnia inauguralia p. 96.

leczke elolvasása után, a király fején a szent koronával és kezében a királyi pálezával az oltárhoz lép, és az esztergomi érsek előtt kifejezi azon kívánságát, hogy a királynét koronázza meg. Ekkor a királynét a nyitrai és veszprémi püspökök az oltárhoz vezetik, a ki itt térdre borul és megcsókolja az esztergomi érsek keresztjét, vagy stóláját. Elénekeltetvén a mindenszentek litániája, a primás szent olajjal megkeni a királyné jobb vállát és karjait, a miután a püspökök az oltár mögé kísérik, hogy itt a szent olajat testéről letörüljék és felszárítsák. Miután a királyné visszatért az oltárhoz, a veszprémi püspök a pontificáléban előirt ima kíséretében fejére teszi a házi koronát. A nádor pedig a primás kezébe adja az ország szent koronáját, a ki ezt a királyné jobb vállához érinti. Visszahelyeztetvén a szent korona előbbi helyére, a veszprémi püspök távozik a királyné elől, s a primás adja jobb kezébe a kormánypáleztát, baljába pedig az ország almáját; majd trónjához vezetetik, itt helyet foglal és elkezdik a „Téged Isten dicséerünk“-öt énekelni. A királyné koronáját, valahányszor annak szüksége elő áll, a veszprémi püspök veszi le s teszi fel ismét fejére. Az áldozáshoz a nyitrai és veszprémi püspökök vezetik a királynét, az áldoztatást pedig a primás végzi.¹⁾

I. Lipót atyjának 1657 ápril 2-án történt elhalálózása után lépett a trónra. Ő is, mint atyja, háromszor nősült. Először 1666-ban, feleségül vevén unokahugát, Margit Teréziát, Anna spanyol királyné leányát. Ennek halála után pedig, 1673 október 15-én, Claudia Felicitás tiroli főhercegnővel kelt egybe. Azonban sem az egyik, sem a

¹⁾ Ordo coronationis seren. imperatricis Eleonoraе Posonii, die 6. junii 1655 feliciter coronatae. Primási egyházi levéltár A. V. Nr. 217. Kiadta: Kovachich: Solennia inauguralia 102.

másik nem lett Magyarország királynéjává megkoronázva, minthogy ebben az időszakban nem tartatott hazánkban országgyűlés. Csak mikor már harmadik feleségével, Eleonora Magdolnával, pfalz-neuburgi hercegnővel is megesküdött (ettől született két fia, József és Károly), gondolt végre I. Lipót arra, hogy országgyűlést hívjon össze s ezen nejét megkoronáztassa.

Ez Sopronban 1681 december 9-én oly formán ment végbe, hogy az öreg és beteges Szelepcsényi György primás helyett az ünnepélyes szent misét ugyan a kalocsai érsek végezte, mindazonáltal a primás kente fel a királynét, valamint a szent koronát is ő érintette jobb vállához. A házi koronát azonban nem, mint a koronázási szertartásban ez előíratott,¹⁾ Sennyei István veszprémi püspök, a kit betegsége akadályozott a megjelenésben, hanem a nyitrai püspök, egyuttal királyi kancellár, tette a királyné fejére.²⁾

I. József még nem töltötte be 27. életévét, a mikor atyjának, I. Lipótnak, 1705 május 5-én bekövetkezett halála után elfoglalta a trónt. Még 1699-ben nőül vette Amália hannoverai hercegnőt, a ki nem lett megkoronázva. A legszebb férfikorában lévő alig 33 éves uralkodót pedig már 1711 ápril 17-én elragadta a halál, a nélkül, hogy figyermeket hagyott volna hátra maga után.

Trónjának örököse öcsese, Károly spanyol király lett, a ki azonban csak hónapok mulva érkezhett meg Spanyolországból.

Hazánk törvényei szerint a nádort illetve volna meg erre az időre a kormány vezetése. Azonban, nehogy a

¹⁾ Országos Levéltár. Országgyűlési iratok. 1681. Nr. 9.

²⁾ Narratio historica de coronatione Eleonorae 1681. Kovachich: Solennia inauguralia p. 124. Kazy: Historia regni Hungariae. Tyrnaviae, 1737. III. 259.

késedelemből veszély származzék, az ország urai I. Lipót özvegyének, Eleonorának, a ki megkoronázott magyar királyné volt, ajánlották fel a regensséget.

III. Károly, a ki még 1708-ban egybekelt Erzsébet Krisztina braunschweigi hercegnővel, átvevén a kormányt, 1712 május 22-én Pozsonyban Magyarország királyává koronáztatott. Miután pedig neje is megjött Spanyolországból, a király őt is megkoronáztatni óhajtván, 1714 szeptember 8-ára Pozsonyba országgyűlést hirdetett.

A veszprémi püspöki széket ez idő szerint, 1711-től, gróf Volkra Ottó János foglalta el. A mint Volkra az országgyűlés összehívásáról értesül, a királyné megkoronázása ügyében, július 26-án, hosszabb felterjesztést intéz a királyhoz.

Abból indul ki, hogy nem hiúságtól vagy nagyra-vágyástól ösztökélve, hanem egyedül csak azon vágytól sarkalva, hogy esküjéhez hiven megóvja egyházának ősrégi jogait minden sérelemtől, fordul a felséghez, nehogy a királynénak küszöbön álló megkoronázása alkalmából, a veszprémi egyháznak, alapíttatásakor nyert és biztosított kiváltsága rovására, történjék valami.

A királynét ugyanis már három ízben koronázta meg és kente fel az esztergomi érsek, holott a koronázás tiszte kancellárját, a veszprémi püspököt illeti meg.

Ez kitünik IV. László és Zsigmond királyok okirataiból is. Kivált László okirata mutatja, hogy e jog, a multban úgy mint a jelenben, mindig megillette a veszprémi püspököt. A király ezt oly annyira szent és fontos dolognak tartotta, hogy midőn e jogra, némely püspök hanyagsága folytán, a feledés homálya borult, mindaddig nem volt lelkiismeretének nyugodalma, míg a kancellárság és koronázás e jogát, bizonyos évi díjjal egybekötve, a

püspökségnek vissza nem szerezte. Ennek következtében, s Fenenna, Erzsébet, Ágnes, Izabella és Borbála királynék hozzájárulásával, zavartalanul megmaradtak a püspökök e kiváltság gyakorlatában a későbbi századokban is.

Midőn azután ugyszólván az egész ország, s különösen a veszprémi püspökség a török rabigájába esett, s annyira elpusztult, hogy sem káptalannal, sem levéltárral, sem pedig sekrestyével, a hol ezt őrizte volna, nem birt, s így a püspök nem volt abban a helyzetben, hogy jogait illetőleg magának felvilágosítást szerezhetett volna, nem tudni mily alapon, az esztergomi érsekek beleártották magukat a királyné-koronázásba. Pedig, hogy ez a jog a veszprémi püspököt illette meg, kitetszik abból is, hogy bár az esztergomi érsekek beleavatkoztak a királyné koronázásába, soha magát a koronázást nem végezték, hanem a királyné fejére mindig a veszprémi püspök tette a koronát, a pontificaleban előirt szavak kíséretében; a mint ez a magyar udvari kancellariában őrzött koronázási iratokban olvasható. Már ez is mutatja, hogy az esztergomi érseket a királyné koronázásában semmiféle jog nem illeti meg. Ha ugyanis a római pontificale előírása szerint a koronázási szertartás legfontosabb részét, a korona feltételét, a veszprémi püspök végzi, miért ne végezze a kevésbé jelentőseket is ő? A veszprémi püspök olyképpen tartoznék végezni teendőit, a mint ezt a római pontificale előírja, ugymint: a mise közben a koronázást, a felkenést és a többi ténykedést; és csakugyan a veszprémi püspökök, a fent említett királynék okiratainak tanubizonysága szerint, így is végezték mindezeket.

Ha azok az oklevelek, a melyeket az isteni gondviselés intézkedése folytán nem a levéltárak útján szerzett meg, hanem merő véletlenből egy földmives és egy nemes

ember juttatott kezeihez, a hirneves Ergelics és Jakusics szemei elé kerültek volna, bizonyára már ők is gondoskodtak volna jogaik érvényesítéséről. Hogy pedig Sennyei István, a kit a szélhűdés megfosztott minden tevékenységétől, a legutóbb végbe ment koronázás alkalmával nem gondolt eléggé egyháza kiváltságaira, az inkább részvétet kelt az emberben, de éppenséggel nem alkalmas arra, hogy a veszprémi püspök oly régi és sajátos jogán csorbát ejtsen; a mikor már László király is azt hangoztatta, hogy valakinek hanyagsága nem foszthat meg mást szorgalmának gyümölcsétől.

Miután tehát a felhozott oklevelek szerint, a veszprémi püspökök, egyházuk alapításától kezdve egészen a török hódítás idejéig, a királyné-koronázási jognak mindig gyakorlatában voltak, s miután a török szolgaság éveinek elmúltával a püspökség minden joga visszaállítandó, s mert a rabszolgaság ideje alatt ellenük elkövetett cselekedetekből nem háromolhat reájuk hátrány, főként azután, hogy I. Lipót király ünnepélyesen megfogadta, hogy a magyar egyházat régi jogaiba visszahelyezi, s mivel azoknak is visszaadandók jogaik, a kik esetleg ezek felől tudomással nem bírtak, miután maga a nem tudás, nem lehet senkire nézve sem hátrányos jogvédelem alapja, midőn újabb adatok felmerültével még a birói ítélet is megsemmisíthető, és minthogy a püspök semmi szin alatt még szerződésből kifolyólag sem mivelhet olyat, a mi egyházának hátrányára szolgálhatna, oly módon, hogy ennek következtében egyháza valamely jogától elessék, sem pedig akként, hogy az utód az előd eljárásából, avagy magára vállalt kötelezettségéből kifolyólag, valamiben rövidséget szenvedjen, a mi pedig a szóban lévő ügyben mind megtörténnék.

Azért tehát azon alázatos kérelemmel járul a felség színe elé, hogy Zsigmond császárnak és László királynak dicső nyomdokaiba lépven, a veszprémi egyházat s annak püspökeit a királyné-koronázás ősrégi, az ország alapításától birt jogának birtokába nem részben, hanem a római pontificale előírása szerint a maga egészében visszahelyezni kegyeskedjék; hogy valamint az esztergomi érsekek nem akarják a veszprémi püspökségtől elvitatni a kancellárságot, ugy ezen egyház főpapjai az ezzel egybekapcsolt királyné-koronázási jogot is békében gyakorolhassák. Sz. Mihály arkangyal, a veszprémi egyház védőszentje, kétségkívül hathatós közbenjárásával fogja leesdeni ő felsége hosszú uralmára, békében és háboruban egyaránt, Istennek bőséges áldását és valamint Gizella királyné, fogadalmat tevén a veszprémi egyház javadalmazására, Istentől Imre fiát nyerte, ugy ő felségét is meg fogja áldani az oly hón óhajtott fiutóddal, a minek teljesüléseért ugy ő, valamint egész egyházmegyéje, nem szünik meg kérni a Mindenhatót.

Volkra ez utóbbi sorokban III. Károly király szívének legkedvesebb kívánságát érinti, a mennyiben 1708-ban kötött házasságát Isten mindekkorig nem áldotta meg fiugyermekkel. A király pedig még mindig nem, sőt még jóval később sem mondott le a reményről, hogy fiörököse legyen.

Állításainak támogatására Volkra a következő okiratmásokat csatolta felterjesztéséhez.

1. Erzsébet királyné okleveleit Berény adományozására vonatkozólag 1280- és 1289-ből, a melyben a királyné eltérőleg a most használt elnevezéstől, férjét nem IV., hanem III. Lászlónak mondja.

2. Fenenna királyné átiratát 1291-ből.

3. Erzsébet királyné átiratát 1310-ből és egy másik oklevelét 1317-ből. (Tudjuk már, hogy mindkettő hibás keltezés 1300 helyett.)

4. IV. László 1276-ki kiváltságlevelét Zsigmondnak 1425-ből származó átiratában.¹⁾

A veszprémi püspök felterjesztését a felség leküldötte Keresztély Ágost hercegprimáshoz, azzal a felhívással, hogy tegye meg rá észrevételeit.

Ebből az alkalomból több rendbeli dolgozat készült a primási irodában. Az első, jogtörténeti szempontból veszi bírálat alá a veszprémi püspök által mellékelt oklevéli bizonyítékokat. Teszi pedig ezt oly megjegyzések kíséretében, a melyek bizony elég szomorú világitásba helyezik a primás környezetében dolgozó emberek tudását és jártaságát, a hazai történelem terén.

E szerint az első sorban felhozott okiratot Erzsébet királyné, III. László felesége állította ki 1280-ban, majd 1289-ben ismét, Berény adományozására vonatkozólag. Ámde — ugymond — III. László már 1201-ben nincs életben, tehát 1280-ban özvegye sem lehetett az élők között, és ha élt volna is, az ekkor uralkodó király joghatósága alatt kellett volna állania.

A második oklevél Fenenna királynéjé 1291-ből, a kiről Ágnes királyné azt mondja, hogy férjének, Endrének, második felesége volt. Csakhogy II. Endre már 1235-ben elhalálozott, s így az ő neje nem lehetett. III. Endre pedig csak három esztendőn át uralkodott, a mely idő alatt nem valószínű hogy kétszer nősült volna. Végre, miután III. Endre kiváltságlevelei nincsenek érvényben, még kevésbbé lehetnek az ő feleségei.

¹⁾ Primási Világi Levéltár. Lad. A. Fasc. 4. Nr. 34.

Ágnes királynénak az 1310. és 1317. évekből származó oklevelei szintén nem vehetők tekintetbe, a már elsorolt okokból; a melyekhez még az is járul, hogy 1310-ben, Venczel és Ottó után már Róbert Károly ült a trónon, a ki alatt, hogy Ágnes még mindig ily módon intézkedhetett volna, nem hihető.

IV. Lászlónak Zsigmond átiratában közölt okirata 1276-ból, a király uralkodásának ötödik évéből van keltezve. Azonban IV. Lászlót a kúnok 1290-ben ölték meg. Miután pedig összesen 14 esztendeig ült a trónon, az 1276. év uralmának nem ötödik, hanem első éve volt. Sőt a Decretumban közölt névsor szerint IV. Béla 1275-ben halt meg, s miután utódja István három esztendeig uralkodott, László 1276-ban még nem is ülhetett a trónon.

A mi pedig az 1425-ki átíratot illeti, erről elég legyen annyi, hogy az ily megerősítő átírat nem pótolhatja a megerősítendőnek hiányait, sem annak gyanus voltát meg nem szüntetheti.

Egyébiránt valamennyi királynéi oklevélben azt olvasuk, hogy a királyné kettős pecsétje alatt bocsájtatott ki, holott ennek használatáról sem tudnak törvényeink semmit sem.

Ugyszintén a veszprémi püspök ellen szól az is, hogy mindezen oklevelek egyuttal a királynéi kancellárságot is említik; a veszprémi püspökről pedig sehol sem olvashatni, hogy ezen tisztet viselték volna, ellenkezőleg, mindig más egyházak főpapjai szerepelnek e minőségben.

Nem szabad emellett arról sem megfeledkezni, hogy Erzsébet első és Ágnes utolsó oklevele közt, 1280—1317-ig teljes harminczhét év folyt le, a mely idő alatt a legjobban körülbástyázott kiváltságot is képes lett volna megszüntetni az a körülmény, hogy az illető nem élt kivált-

ságával; az ellenkező gyakorlatnak tehát annál inkább ezt kellett eredményeznie.

És ha a veszprémi püspök már akkor, hogy e kiváltságlevelek számára kiadattak, nem tudta magának megszerezni azt a lehetőséget, hogy ezen kiváltságnak valóságos birtokába, gyakorlatába jusson, hogyan remélheti ezt most, annyi száz év letünte után, ilyen elavult, gyanus, ennyire hiányos kiváltságlevelek alapján.¹⁾

Egy másik, ezzel egyidejűleg készült dolgozat, főleg a magyar törvénykönyv alapján igyekezett bonczkés alá venni a kérdést és kimutatni, hogy a királyné megkoronázásának és felkenésének joga az esztergomi érseket illeti meg.

Azt a tételt állítja fel, hogy királynéink, a mint nem uralkodnak, úgy kiváltságot sem adományozhatnak. Mert a Hármaskönyv I. részének 3. czime szerint az adományozásnak teljes joga és hatalma az ország szent koronájának joghatóságára, tehát a királyra és nem a királynéra ruházott. Ennélfogva Erzsébet királyné semmiféle kiváltságot nem adományozhatott; és ha mindjárt az adományozási oklevél nem másolatban, hanem magában az eredetiben mutattatnék is be, joggal hamisítottnak kellene azt tartanunk. Annál inkább, mert Erzsébet királyné az 1289-ki oklevélben magát III. László feleségének mondja, daczára annak, hogy ekkor nem III. hanem IV. az ugynevezett Kún László uralkodott, a ki Bonfin tanusága szerint nagyobb vonzalommal viseltetett a kún hölgyek, mint törvényes hitvese iránt, a kivel nem is bánt királyi méltóságához illően. Hogyan adományozhatott volna tehát vala-

¹⁾ Reflexiones historico-juridicae super privilegiis per dominum episcopum Vesprimiensem allegatis. Primási Világi Levéltár. Lad. A. Fasc. 4. Nr. 35.

mely kiváltságot az olyan királyné, a kinek férje még a tartozó tiszteletet sem adta meg, avagy hogyan erősíthetett volna meg egy korábban nyert kiváltságot, a mikor éppen az 1289. évi oklevélben ő maga is beismeri, hogy királyi férje őt fogságban őriztette. És ha az ország törvényei értelmében a királyné nem bir az adományozás jogával, akkor nem birhat az ily adomány megerősítésének jogával sem.

Elteltekintve mindezekről, a felmutatott oklevelekben tulajdonképpen nem is foglaltatik kiváltság-adományozás, mert a királyné csak azt ismeri el bennük, hogy őt az akkori veszprémi püspök kente fel és koronázta meg.

Habár Mária királynét, Zsigmond nejét, nem mint a király hitvesét, hanem mint uralkodó királyt koronázták is meg, mindazáltal, a mint ez a Hármaskönyv II. részének 14. czimében olvasható, az általa kiadott kiváltságlevelek nem tekintettek érvényeseknek. Annál kevésbé tarthat erre számot, vagy birhat a megerősítés erejével, Erzsébet királyné oklevele.

Ha Erzsébet idejében a veszprémi püspök volt a királyné kancellárja, miért szerepel e minőségben az 1280-iki oklevélben a váczai prépost? Ebből is látszik, hogy az oklevél hamisítva van.

A mi pedig Ágnes és Fenenna királynék átiratait illeti, ezekre azt lehet megjegyezni, hogy ha a Hármaskönyv II. részének 14. czime szerint III. Endre kiváltságlevelei nem birtak érvénnyel, akkor nejének okiratai sem dicsekedhetnek ezzel. Különbösen is, 1310 és 1317-ben nem III. Endre, hanem Róbert Károly ült a trónon. Sőt a magyar történetírók nem is ismerik ezt a Fenenna királynét, hanem igenis tudnak egy Fenvennáról (sic), a ki Pistorius genealogiája szerint

a cujoviai herceg leánya és V. István magyar király felesége volt.¹⁾

IV. Lászlónak Zsigmond által megerősített okirata a király uralkodásának ötödik esztendejében kelt. Miután azonban IV. Béla 1275-ben halt meg, utána pedig V. István három évig ült a trónon, világos, hogy az okirat hamisítva van.

De kitünik ezen oklevél hamisított volta abból is, hogy a veszprémi püspök 500 márka évi díj fejében kötelezve volt a királynét megkoronázni; ez a díjazás azonban — mint az oklevél állítja — már László előtt beszünttetett, mintha a püspök nem tartozott volna többé a koronázást végezni. Miután pedig a kötelezettség nem kiváltság, mivel amazzal bizonyos kényszer, emezzel pedig előny jár, és mivel az előnyök inkább kiterjesztendők, a hátrányok pedig inkább megszorítandók, ennél fogva, manapság sem élvezvén a veszprémi püspök az évi 500 ezüst márka fizetését, nem áll fenn a hivatkozott kiváltság-level alapján sem azon kötelezettsége, hogy a királynét felkenje és megkoronázza, hanem ez a jog, a folytonos és zavartalan gyakorlatból eredő előny alapján, az esztergomi érseket, főkancellárt s az ország primását illeti meg. Mert — feltéve és meg nem engedve, hogy a mondott évi díj fejében csakugyan végezte egykoron a királyné koronázását a veszprémi püspök, beszünttetetvén a fizetés, a folytonos gyakorlat következtében, a királyné-koronázás kiváltsága és joga az esztergomi érsekre szállott, a kinél állandóan és végleg meg is maradt.

A mint abból, hogy a királyt bizonyos körülmények közt egyik vagy másik püspök koronázta meg, mint pl.

¹⁾ Pistorius munkájában csakugyan ez áll. Kiadta : Schwandtner : *Scriptores III.* p. 175.

ez Ulászlónál történt, a mikor a koronázást a zágrábi püspök végezte, nem következik az, hogy ez által az illető püspök nyerte meg a király-koronázás jogát, éppen úgy, ha végezte volna is valaha a királyné koronázását a veszprémi püspök, a koronázás joga ezzel még nem szállott volna reá. Thurócziban olvassuk, hogy Ottó bajor herceget a veszprémi püspök koronázta meg és még sem lett ezzel törvényes uralkodó; a mint I. Endrét is csak három püspök koronázta meg.

Ha pedig IV. László kiváltságlevelét nem lehet elfogadni és hitelesnek elismerni, úgy erejét veszti Zsigmond megerősítő irata is, mert az alap megsemmisültével a föléje emelt épületnek is romba kell dőlnie.

Végül még azt is fel lehet hozni a veszprémi püspök joga ellen, hogy ő az esztergomi érsek engedélye nélkül Pozsonyban, a koronázási városban, minthogy az az érseki egyházmegye területén fekszik, semmiféle főpapi ténykedést, ennél fogva koronázást sem végezhet.¹⁾

Ennek a két meglehetősen gyengén összerótt jogtörténeti fejtegetésnek az alapján szerkesztette meg azután a primás 1714 augusztus 13-iki felterjesztését a királyhoz.

Mindenekelőtt köszönetet mond a felségnek azon legkegyelmesebb intézkedéseért, hogy a veszprémi püspök kérvényét leküldötte hozzá. Minekutána őt is eskü kötelezi arra, hogy az esztergomi egyház jogait megvédelmezze és azokat régi érvényükben megőrizze, a veszprémi püspök feliratára eképpen válaszol.

¹⁾ Rationes legales motiva et fundamenta ex decretis historiisque regni Hungariae deprompta, quibus manifestum evadit coronationem et unctionem reginae Hungariae, ad dignitatem et auctoritatem archiepiscopatus Strigoniensis spectare. Primási Világi Levéltár. Lad. A. Fasc. 4. Nr. 35/b.

Mindazon oklevelek, a melyekből a veszprémi püspök az ő képzelt jogát meríti, részben hamisítványok, részben pedig vagy olyanok, a melyek már elévültek és több százados gyakorlat folytán érvényen kívül helyeztetek, vagy pedig olyanok, a melyeket soha senki ki nem hirdetett, el nem ismert, senki Zsigmondon kívül, a miről alább lesz szó, meg nem erősített, sőt olyanok is vannak köztük, a melyeken még a keltezés ideje sincs kitéve.

Hogy az ilyen törvénybe ütköző irományoknak a magyar jog mennyi hitelt enged, tudja mindenki. De eltekintve ettől, igaz ugyan, hogy ez oklevelek szerint a veszprémi püspökök három királynét koronáztak meg és kentek fel, úgymint Erzsébetet, Fenennát és Ágnest, de arról már hallgatnak, hogy nem volt-e éppen ebben az időben üresedésben az esztergomi érsekség, avagy nem volt-e ugyanebben az időben az érsek beteg, vagy hogy nem az ő beleegyezésével végezte-e a veszprémi püspök a koronázási szertartást? Sem pedig azt nem említik, hogy melyik királyunk adományozta e kiváltságot a veszprémi püspökségnek.

Hogy Zsigmond császár és magyar király sem ismerte el a veszprémi püspök ezen jogát, azt szükségtelen bizonyítani, mert különben nem koronáztatta volna meg és nem kenette volna fel nejét, Borbálát, az esztergomi érsek által.

De nincs is arra példa, hogy háromszáz éven keresztül a veszprémi püspök valaha más szertartás közt koronázta volna meg a királynét, mint ezt a magyar szertartáskönyv előírja, és máig gyakorlatban van; akként tudniillik, hogy a szent-misést végző esztergomi érseknek a veszprémi püspök segédkezik, azután pedig a királyné fejére teszi a házi koronát. A szent koronát pedig, miután előbb a királyné vállát felkenete, az esztergomi érsek átveszi a

nádortól és a királynénak nem fejére, hanem jobb vállára illeszti. Ez a szertartás eltér ugyan attól, a melyet a római pontificale előir, minthogy abban nem olvasható, hogy a koronázást két főpapnak kellene végeznie; miután azonban már háromszázados gyakorlat szól emellett, legjobb lesz a jövőben is ehhez ragaszkodni, annál is inkább, mert ezt a szertartást minden valószínűség szerint vagy királyaink állapították meg, vagy pedig az esztergomi érsek és a veszprémi püspök közt létrejött egyesség hozta létre. Feltéve tehát, hogy a veszprémi püspök által bemutatott oklevelek teljesen hitelesek, és elegendőképpen bizonyítják a veszprémi püspök azon jogát, hogy a királyné felkenését és koronázását ő végezze, még ebben az esetben is, az ily utóbb létrejött egyezmény következtében mindezen okiratoknak hatályukat kellett veszíteniök.

Ehhez járul még, hogy a veszprémi püspök nemcsak az oly ünnepélyes szertartást, mint a koronázás, hanem sokkal csekélyebb jelentőségű főpapi ténykedéseket sem végezhet az esztergomi érsek joghatósága alatt álló egyházban, ennek engedélye és felhatalmazása nélkül.

Hasztalan hivatkozik a veszprémi püspök arra, hogy a veszprémi egyház, ugyszintén káptalana és sekrestyéje is a török dúlás martalékává levén, kiváltságlevelei megsemmisültek; mert hisz ugyanez a gyászos sors érte az esztergomi egyházat is, sőt Esztergom korábban esett a barbár ellenség kezébe, mint Veszprém.

Ellenkezőleg, számos bizonyíték szól amellett, hogy a pápai bulla értelmében csak is az esztergomi érseket illeti meg a jog, a királynét felkenni és az ország szent koronájával megkoronázni. Nem tekintve ugyanis azt, hogy Máriát, Nagy Lajos leányát és Zsigmond nejét, nemkülönben Borbálát is, hitelt érdemlő irások és a történelem

tanusága szerint az esztergomi érsek koronázta meg, az a körülmény, hogy Zsigmond halála után leányát, Erzsébetet, Albert feleségét, 1438 január 1-jén a veszprémi püspök koronázta meg, az esztergomi érsek jogát nemesak hogy nem gyengítette, hanem még inkább megerősítette, a mennyiben a veszprémi püspök csak akkor fogott a koronázáshoz, a mikor erre Palóczy György esztergomi érsektől az engedélyt megkapta.

Az osztrák uralkodóházból származó magyar királyok is mind az esztergomi érsek által koronáztatták meg nejeiket. Így tett II. Mátyás, II. Ferdinánd, a nélkül, hogy a jelen levő veszprémi püspöknek ez ellen szava lett volna. III. Ferdinánd feleségét szintén Lósy Imre primás koronázta meg; és ma is él, adjon is az Ég neki minél hosszabb életet, ő felsége Eleonóra királyné, a kit hasonlóképp Szelepcsényi György primás kent fel Sopronban Magyarország királynéjává.

Ha pedig még ennél is több bizonyítékra lenne szükség, ott van az 1629. évi nagyszombati tartományi zsinat, mely szintén igazolja, hogy nemesak a király, hanem a királyné megkoronázásának joga is az esztergomi érseket illeti meg.

Hasonló véleményben volt 1652-ben az ország történelmében oly kiváló jártassággal bíró esztergomi káptalan is, a mikor az egyházvizsgálat alkalmával főpásztoruk jogai felől kikérdeztetvén, mindnyájan úgy nyilatkoztak, hogy az esztergomi érsek kiváltságai közé tartozik a királyné megkoronázása is.

Ezeket lehet felhozni egyháza jogainak védelmére, s a veszprémi püspök állításainak ezáfolására.

Végezetül arra kéri teljes alázattal ő felségét, hogy megismervén az előadottakból a veszprémi püspök által bemutatott okiratok törvényellenes voltát, érvénytelenségét,

méltóztassék azokat elavultaknak, elévülteknek, semmisenek nyilvánítani, s ezekkel szemben az esztergomi érsekiségnek, a felséges magyar királyok által adományozott, a római pápák által megerősített, s emberi emlékezetet meghaladó időn át békében, zavartalanul élvezett jogát oltalmába venni, őt a legközelebbi koronázás alkalmával ezen kegyeletes szertartás végzésével megvigasztalni, a veszprémi püspököt pedig hallgatásra kötelezni.¹⁾

A hercegprimás felterjesztése és az abban előadott indokok az udvar előtt nagyobb súlylál birtak, mint Volkra érvelése és kérelme. Ennélfogva a koronázási szertartás jegyzőkönyvébe a következők iktattattak be: „az ünnepélyes nagymisét az esztergomi érsek mondja, a ki a királyné-koronázást is végzi, bár a veszprémi püspök erre, több régi kiváltságlevélre hivatkozván, igényt emelt. Mint-hogy azonban az esztergomi érsek emlékezetet meghaladó idő óta végzik e szertartást, maradjon meg most is az érseknél e jog, a veszprémi püspök pedig igényével a rendes kereset utjára utaltatik.“²⁾

Ehhez képest ment végbe a királyné koronázása is Pozsonyban, 1714 október 18-án; a felkenést az esztergomi érsek végezte, a szent koronát is ő helyezte a királyné jobb vállára, a veszprémi püspök pedig csupán a házi koronát tette fel a királyné fejére.³⁾

Volkra azonban nem nyugodott bele az általa felvetett kérdésnek ilyen módon való elintézésébe, hanem még december 6-án, az együtt ülésező országgyűlés előtt, Somody Ádám veszprémmegyei alispán által, ünnepélyes óvást emelt egyháza jogainak megóvása czéljából.

¹⁾ Primási Világi Levéltár. Lad. A. Fasc. 4. Nr. 35.

²⁾ Primási Egyházi Levéltár. A. V. Nr. 371.

³⁾ Országos Levéltár. Az 1708/15. évi országgyűlési iratok. Nr. 11.

Az országgyűlési rendek előtt, olvassuk az országgyűlés elé terjesztett nyilatkozatában, megjelenik gróf Volkra Otto Ker. János, veszprémi püspök, Veszprémvármegye örökös főispánja, a királyné ő felsége kanczellárja és a következőket adja elő. Őt, szent Mihály arkangyal ősrégi alapítványu veszprémi egyházának kiváltság-levelei alapján és különös előjoga folytán, a püspökség alapításának idejétől fogva megilleti a királyné felkenésének és megkoronázásának joga, mely jogának gyakorlásában, a veszprémi püspök, több okirat bizonyossága szerint, megmaradt egészen I. Albert király idejéig, sőt az ekkor, György esztergomi érsek és Simon veszprémi püspök közt létrejött egyesség értelmében, e jog mindaddig a veszprémi püspököt illeti meg, míg az esztergomi érsekek, szemben a veszprémi püspök által ez alkalommal felmutatott bizonyítékokkal, saját egyházuk jogait kellőképpen igazolni nem képesek.

Ezen egyezményt az Erzsébet királyné, Zsigmond leányának felkenése és megkoronázása alkalmával követett gyakorlat is megerősítette. Sőt érvényben maradt később is mindaddig, míg II. Mátyás idejében, Révay szerint is Magyarországbán eddig ismeretlen módon, az egyezmény pontjainak kijátszásával, az esztergomi érsekek, ünnepélyes ígéretük ellenére, nem tudni mire támaszkodva, oly ténykedésre vállalkoztak, mely őket egyáltalában meg nem illette, a mikor a királynét felkenték és a szent koronát jobb vállukra illesztették. Így jártak el utóbb III. Ferdinánd feleségének és Lipót nejének Magdolna Terézia ő felségeiknek koronázása alkalmával is, mit sem törődve Sennyei István veszprémi püspök kérelmével. Így cselekedtek akkor, a mikor vagy üresedésben volt a veszprémi püspöki szék, vagy elaggott és betegségükben

megrokkant, tehetetlen egyének ültek a püspöki széken, vagy pedig a mikor az egykor oly kiváló veszprémi egyház a török rabigában közel állott teljes megsemmisüléséhez, sz. Mihály arkangyal ősrégi időben alapított veszprémi egyháza jogainak és kiváltságainak sérelmével.

Ezen sérelem jóvátételére törekszik ő most, s arra, hogy az esztergomi érsekek, a kik saját egyezményük ellenére, roszhiszemüleg avatkoztak bele a veszprémi püspök jogaiba, s őt erőszakkal megfosztották e jogoktól, most a jogbitorlástól visszatartassanak, ő pedig jogainak élvezetébe visszahelyeztessék. Miután azonban a legutóbbi koronázási szertartás megállapításakor ő császári és királyi felségének akként tetszett határozni, hogy a veszprémi püspök a rendes kereset útján igyekezzék jogait érvényesíteni, a királyné ő felségét pedig ő eminenciája az esztergomi érsek kenje fel, valamint a szent koronát is ő helyezze vállára, a veszprémi püspök pedig a házi koronát tegye a királyné fejére, a pontificaléban előirt szavak kíséretében, ő a felségnek, mint legfőbb kegyurnak, ezen rendelkezését a legnagyobb hódolattal fogadta és ehhez alkalmazkodott is.

Tudván azonban, hogy ő felsége mindenekfelett szereti az igazságot, és oly annyira kívánja megőrizni az egyes egyházak kiváltságait, hogy ezen elhatározása által sem a veszprémi egyház jogaiból semmit elvenni, sem pedig az esztergomit több joghoz juttatni nem akarta, ennél fogva sz. Mihály arkangyal veszprémi egyházának jogait megvédelmezendő, ezennel kinyilatkoztatja, hogy ő az által, hogy a legfelsőbb akaratnak magát hódolattal alá vetette, az esztergomi érseknek semmiféle jogait a királyné koronázását illetőleg el nem ismerte, hanem ragaszkodik továbbra is azon jogokhoz, a melyeket az ősrégi időben

alapított veszprémi egyház, alapításának idejétől kezdve bir, és azt, a mit ezuttal tisztán engedelmességből tett meg, sem olyasminek nem ismeri el, a miből a veszprémi egyház ellen fegyvert lehetne kovácsolni, sem pedig olyannak, a mi az esztergomi érsekek által magukénak vitatott jog megerősítésére szolgálhatna. Midőn ily értelmű ünnepélyes óvásával egyháza jogai felett örködik, egyuttal azon kérelmének ad kifejezést, hogy vagy állítsanak ki számára e tiltakozásáról hiteles bizonylatot, vagy pedig iktassák azt törvénykönyvbe.

III. Károly készségesen teljesítette a püspök kérését, és az óvástétel megtörténtét, annak szövegét egész terjedelmében átírván, királyi levelével ünnepélyesen elismerte.¹⁾

Mária Ludovika királyné megkoronáztatása után egészen a század végeig nem volt Magyarországon királynékoronázás. Tudvalévő dolog ugyanis, hogy Mária Terézia nem mint királyné, hanem mint az ország uralkodó királya koronáztatott meg 1741 június 25-én. Fia és utódja II. József császár pedig egyáltalában nem koronáztatta meg magát. Különben is, mindkét neje elhalálozott, mielőtt még anyja halála után a trónt elfoglalta volna.

Az isteni gondviselés 1790 február 20-án II. József császárt is kiszólitotta az élők sorából, miután összes törekvései, az országot saját tervei szerint szervezni és így boldogítani, hajótörést szenvedtek. Sajátságos találkozása a véletlennek, hogy éppen ekkor érkezett vissza Budára az ország függetlenségének látható jelvénye, a szent korona is, Bécsből, a hová II. József 1784 ápril 13-án Pozsonyból vitette.

A trón örököse, Lipót toscanai nagyherceg, bátyja halálának hírére márczius 12-én este érkezett Bécsbe. Midőn trónraléptét Magyarországgal tudatta, sietett ki-

¹⁾ Veszprémi Káptalani Levéltár. 107. doboz E betű 5. szám.

jelenteni, hogy az ország törvényeit, alkotmányát és szabadságát tiszteletben fogja tartani. Két héttel később, márczius 29-én pedig kibocsátotta a Budán, június 6-án megnyitandó országgyűlésre a meghívókat, a melyekben azt az ígéretet tette, hogy magát az ország királyává megkoronáztatja.

Az egyháza jogai felett éber szemekkel őrködő veszprémi püspök, Bajzáth József, ugyanazon a napon, a melyen az országgyűlés Budán megnyilt, június 6-án, a következő folyamodványt terjesztette a felség elé.

A szent István által alapított veszprémi püspökség, melynek méltatlan főpásztora vagyok, már alapításakor, a többi magyar egyház felett azt a kiváltságos jogot nyerte, hogy püspökei a királynét a szent koronával megkoronázzák; a mint erről több jámbor királyunk által megerősített s bármikor felmutatható eredeti kiváltságlevél tanuskodik. A püspökök egészen Erzsébet királynénak legutóbb történt megkoronáztatásáig e jognak gyakorlatában voltak és csak ő felségét koronázta meg, a veszprémi püspök beleegyezése után, a szent koronával a szász herczeg esztergomi érsek, azon a czimen, hogy az uralkodó házzal rokonságban állott. Ne hogy azonban ebből a veszprémi egyház jogaira nézve valami hátrány keletkezzék, ez ellen a veszprémi püspök az országgyűlésen óvást emelt, s erről az ország rendeitől bizonyosság-levelet vett, melynek eredetije kezeim közt van. Így állván a dolog, azon alázatos esedezéssel járulok felséged színe elé, kegyeskedjék egyházzammal együtt e részben is megőrizni ősrégi jogaink birtokában és abban az esetben, ha a királyné ő felsége a szent koronával megkoronázandó lenne, a szertartás végzésével engem és egyházamat megvigasztalni.¹⁾

¹⁾ Országos Levéltár. Kancelláriai osztály Nr. 7889/1790.

Ezzel egyidejűleg Bajzáth az udvari kancellárnak is irt egy levelet, a melyben előadja, hogy biztos értesülése van afelől, miszerint a jelen országgyűlésen a királyné is megkoronáztatik a szent koronával. Miután pedig a koronázás joga egyedül a veszprémi püspököt illeti meg, a mint ezt a felséghez intézett felterjesztésében is előadja s e jogait igazolni is képes, kéri a kancellárt, hogy az esetben, ha a királyné is megkoronáztatnék, támogassa hathatós szavával ő felségénél jogos kérelmét.¹⁾

Pálffy gróf kancellár junius 10-én válaszolván a püspök levelére, felhivta őt, hogy addig is, míg az ügy döntés elé kerül, az említett kiváltság-leveleket, megerősítéseket, valamint az óvástételről kiállított bizonylatot is, küldje meg neki, hogy a felség annál könnyebben teljesíthesse kívánságát.²⁾

E felhívásnak eleget teendő, Bajzáth július 3-án megküldi a kancellárnak a következő okiratok hiteles másolatait: IV. Béla kiváltság-levelét 1269-ből, Ágnes királyné 1290-iki, Zsigmond 1425-iki, II. Ulászló 1502-iki okleveleit, III. Honorius pápa bulláját és III. Károly bizonyítványát az 1714. évi óvástétel dolgában. Mellékelte soraiban pedig újból kéri pártfogását.³⁾

A kancellár július 8-án mindezeket a másolatokat áttette a primáshoz, felkérvén őt, nyilatkozzék, vajjon ragaszkodik-e a királyné megkoronázásához, és milyen okokkal támogatja ebbeli igényeit.⁴⁾

Batthyányi József gróf bibornok primás október 18-án a következő levélben felel a kancellár soraiba.

¹⁾ Országos Levéltár. Kancelláriai Osztály. Nr. 7884/1790.

²⁾ U. ott.

³⁾ U. ott. Nr. 9317/1790.

⁴⁾ U. ott.

Válaszul a velem barátságos uton közölt azon érve-
lésre, a melyben a veszprémi püspök a királyné-koronázás
jogát egyháza részére kívánja megállapítani, Excellenciád
elé terjesztem mindazon indokokat, a melyek a veszprémi
püspök ellen és az esztergomi érsek joga mellett szó-
lanak.

A mellékelt fejtegetésben nem terjeszkedem ki arra,
hogy a veszprémi püspök egykor, mint a királyné kanczel-
lárja, évi 500 márka fizetést élvezett, hanem egyedül azzal
foglalkozom, a mi elegendőnek mutatkozik azon régebbi
királyi intézkedések fentartására, a melyek részint az
országgyűléseken, részint azokon kívül oly czélból jöttek
létre, hogy a veszprémi püspök kérését a törvényes utra
tereljék. Az országgyűlés tartama alatt nem is lehetne
ezeket a kérdéseket megvitatni, sőt nem is lennének itt,
a kiváltságokra nézve illetékesnek elismert helyen tárgyalva;
ha ugyan egyáltalában lehetséges valamit vitássá tenni,
a mit a törvény szava és a százados gyakorlat egyaránt
véd, a mit első sorban kellene eldönteni.¹⁾

A primás által csatolt emlékirat kiterjeszkedik az
osztrák uralkodóház alatt történt összes királyné-koro-
názásokra, s ezeket a következőkép írja le.

Az osztrák-házból származó uralkodók alatt 1527-től,
tehát 263 éven keresztül, soha sem koronázta meg a
királynét a veszprémi püspök, daczára annak, hogy a
koronázások idején a püspöki szék mindig be volt töltve.
Ellenkezőleg, a koronázási szertartást mindenkor az
esztergomi érsekek végezték, kivéve I. Ferdinánd első
feleségénél, a kit 1527 november 4-én a nyitrai püspök
koronázott meg, ugyanaz, a ki előtte való napon a királyt

¹⁾ Esztergomi Főegyházmegyei Könyvtár. Batthyányi kéziratok.
Eppat. II. c. 2.

is megkoronázta. Pedig akkor is jelen volt a veszprémi püspök, Szalaházy Tamás.

I. Miksa nejét, Máriát, Oláh Miklós primás koronázta meg Pozsonyban, 1563 november 9-én. Rudolf nőtlen volt. II. Mátyás felesége, Anna, 1613 márczius 25-én Forgách Ferencz esztergomi érsek által koronáztatott meg oly módon, hogy a házi koronát a veszprémi püspök tette a királyné fejére, a szent koronát pedig az érsek helyezte jobb vállára. II. Ferdinánd második nejét, Eleonorát, Pázmány Péter koronázta meg 1622 julius havában. III. Ferdinánd első feleségét, Mária Annát, 1638 február 14-én Lósy Imre primás, harmadik nejét, Eleonorát pedig 1655 junius 5-én Lippay György primás koronázta meg. I. Lipót harmadik felesége, Eleonora, 1681 december 9-én koronáztatott meg Sopronban. Szelepcsényi György primás öreg és beteges ember lévén, az ünnepélyes nagy misét a kalocsai érsek végezte, de a királynét mégis a primás kente fel és koronázta meg, sőt a házi koronát sem a veszprémi püspök tette a fejére, hanem Gubasóczy nyitrai püspök s királyi kanczellár. III. Károly nejének Erzsébetnek 1714. évi megkoronázásakor Volkra veszprémi püspök lépéseket tett ugyan, hogy a királyné-koronázást ő végezze, mindazáltal e jog most is az esztergomi érseknél hagyatott, Volkra pedig kérelmével a kereset útjára utaltatott.

Ezen 263 esztendő alatt, t. i. 1527—1790-ig, a veszprémi püspöki szék soha sem volt a királyné-koronázás idején üresedésben, sőt a püspökök mindenkor megjelentek a koronázási ünnepélyen, hogy a királyné fejére feltegyék a házi koronát. Innen keletkezett az általánosan elterjedt nézet is, a veszprémi püspök királyné-koronázási jogáról. Ennek daczára soha sem olvassuk, hogy ők valaha felszólaltak, vagy tiltakoztak volna az ellen, hogy

a királyné koronázásakor az esztergomi érsek végzi a legünnepélyesebb ténykedéseket, ugymint a királyné felkenését, s jobb vállának a szent koronával való érintését, az egyetlen Volkra kivételével. A koronázási szertartások jegyzőkönyveiben 1613, 1638, 1655 és 1714-ben is mindig az áll, hogy a veszprémi püspök teszi a királyné fejére a házi koronát, a felkenést azonban az esztergomi érsek végzi s a szent koronát is ő helyezi a jobb vállra. Így azután a koronázási szertartások ezen jegyzőkönyvei ugy az esztergomi érsek, mint a veszprémi püspök királynékoronázási jogát, jogilag és tényleg megvonván a kettő közt a határvonalat, több mint kétszáz éven keresztül épségben fentartották.

Mindezekből kiviláglik, hogy ha mindjárt folytonos, békés gyakorlat szólana is a mellett, hogy a veszprémi püspököt egykor csakugyan megillette a királyné felkenésének és megkoronázásának joga, a mi hogy nem történt meg, ki fog tűnni a következőkből, még ebben az esetben sem lehetne most a jog védelmére kelní.

Először nem, mert az által, hogy a veszprémi püspökök e jogukkal annyi időn keresztül nem éltek, bár ebben akadályozva nem lettek, kiváltságukat a Hármaskönyv II. része 12. czime 9. §-a értelmében elvesztették.

Másodszor, az esztergomi érsekek, még ha nem lett volna is meg annakelőtte e joguk, a folytonos, emberi emlékezetet meghaladó gyakorlat folytán, a szokás és elévülés révén, megszerezték volna ezt maguknak, annál is inkább, mert harmadszor, az esztergomi érsekek a királynékat mindig a veszprémi püspökök tudtával, sőt jelenlétükben kenték fel és koronázták meg a nélkül, hogy ez ellen 1527—1714-ig valamelyikük felszólalt volna. Ehhez járul negyedszer, hogy midőn a veszprémi püspök 1714-ben

erre vonatkozólag a király előtt igényt támasztott, az esztergomi érsek ekkor is meghagyatott az előbbeni gyakorlatban, a veszprémi püspök ellenben igényeivel a rendes kereset útjára utasított. Miután pedig itt kiváltság forog szóban, a kiváltságok felett pedig a királyi Kuria van hivatva itélni, a veszprémi püspöknek nem a királyhoz, vagy a kancelláriához kellett volna panaszával, vagy kérvényével fordulnia, hanem az ügyet törvényes uton a Kuria elé terelnie. Ha ugyan ebben még nem képez rá nézve akadályt azon körülmény, hogy az 1714-ben nyert utasítást annyi ideig elmulasztotta követni.

Nem lehet azt sem állítani, hogy a veszprémi püspökök, akár az osztrák uralkodóház ideje alatt, akár ezt megelőzőleg, birtokában lettek volna e kiváltságnak.

Kitűnik ugyanis abból az egyezményből, mely 1216-ban az esztergomi érsek és veszprémi püspök közt létrejött, vagy helyesebben a római bírák ekkor hozott ítéletéből, a melyet III. Honorius pápa is megerősített, hogy már 1216 előtt sem élvezte zavartalanul a királyné felkenésének és koronázásának jogát a veszprémi püspök, miután a római szentszék előtt éppen a miatt emelt panaszt az esztergomi érsek ellen, hogy ez őt e jogától megfosztotta. Mire abban állapotak meg, vagy inkább úgy ítélték a kirendelt bírák, hogy ha a király és királyné együtt koronáztatnak meg, az esztergomi érsek kenje fel és koronázza meg a királyt, a veszprémi püspök pedig a királynét. Ha pedig a királyné egyedül koronáztatik meg, akkor a felkenést az érsek, a koronázást pedig a püspök végezze. Az érsek távollétében pedig a felkenés joga is a veszprémi püspököt illeti meg.

A veszprémi püspök tehát, vagy nem élvezte soha egymagában a királyné felkenésének és megkoronázásának

jogát, vagy ha élvezte is, ezen egyezmény, ezen birói ítélet következtében elvesztette azt, a mennyiben t. i. a királyné felkenése és megkoronázása csak abban a két esetben biztosított számára: 1. ha a királyi pár egy időben koronáztatik meg és 2. ha a királyné koronázásán az esztergomi érsek nem vehet részt. Ez a két eset pedig a lehető legritkábban fordul elő és az osztrák uralkodó ház alatt még egyszer sem következett be. Egyébként pedig a veszprémi püspököt csak a korona feltevésének joga illeti meg. Ha azonban a felsorolt eseteket — bár egész világosan megjeleltetnek, rosszul értelmezték, és a koronázást összezavarták a felkenéssel, nem lehet csodálni, hogy idővel az esztergomi érsek, a kire a felkenés tartozott, a korona feltételének jogát is meg akarta magának szerezni, a veszprémi püspök ellenben, a kit a koronázás illetett meg, a felkenést is szerette volna végezni.

A fentebbiekből következik:

1. Hogy semmiféle bizonyító erővel nem bir Zsigmond 1425-iki megerősítő oklevele, a melyben a királyné-koronázás jogát a veszprémi püspök számára biztosítja, mert hisz szó sincs benne a felkenés jogáról; azt pedig, hogy a házi koronát a veszprémi püspök van hivatva feltenni a királyné fejére, a koronázási jegyzőkönyvek is elismerik.

2. Ugyanigy ítélendő meg II. Ulászló 1502-iki okirata is, a melyben biztosítja az esztergomi érseket, hogy abból, miszerint Anna királynét nem a veszprémi püspök koronázta meg, a ki ekkor még felszentelve nem volt, egyházára hátrány nem származhatik; miután itt sincs említés téve a felkenés jogáról, hanem csupán magáról a koronázásról. Ellenkezőleg, ezek az évszázadokkal előbb kiadott oklevelek is csak arra mutatnak, hogy a veszprémi püspökök már abban az időben is a kereset utján állottak.

Vége, még akkor is, ha a veszprémi püsköknek jogában állott volna valaha — tekintet nélkül a koronázás körülményeire — egyedül felkenni és megkoronázni a királynét, és ha e jognak békés gyakorlatában lett is volna és ha e jogáról soha, még hallgatagon sem mondott volna le, sem e jog el nem évült volna, minden oly esetben, a mikor a királyné egyedül koronáztatik meg, ezen az esztergomi érsek is részt vehet, nem illeti őt meg több jog, mint a mennyit a koronázási jegyzőkönyvek előírnak, t. i. hogy a királyné fejére feltegye a házi koronát; a felkenést pedig az esztergomi érsek végzi, a mint ez az 1216-iki egyezményben megállapított. Így tehát a veszprémi püspök joga nem csak hogy nem szenvedett sérelmet az osztrák uralkodóház alatt, hanem inkább a feledékenység és zavar homályából kiemeltetett a világgosságra.

A már elmondottak támogatására fel lehet még említeni, hogy a királyné-koronázásban idők folyamán némi változás állott be. És pedig: régente, ugylátszik egészen az osztrákház uralomra jutásáig, a királynét nem a házi, hanem a szent koronával koronázták meg, a mint ez kitűnik IV. Béla 1269. évi okleveléből és Mátyás király felesége Beatrix megkoronáztatásának leírásából. Ugyszintén a szent koronát is nem vállára, hanem fejére tették a királynénak. Továbbá, a koronázás alkalmával, ha nem is mindig, de néha esküt tettek.

A primás ezen emlékirathoz a következő oklevél-másolatokat mellékelte: IV. Béla 1269-iki oklevelének kivonatát, a tihanyi konvent másolatát 1300-ból, András erdélyi és Miklós győri püspökök 1330-iki átiratát, Zsigmond megerősítő oklevelét 1425-ből, II. Ulászló okiratát 1502-ből, valamint az 1527—1790-ig történt összes királyné-

koronázások táblázatát a koronázás idejének, feltüntetésével és a szertartást végző főpap nevének és méltóságának feltüntetésével.¹⁾

A primás által a kancelláriához benyújtott ezen történelmi tanulmány már nem azzal a felületességgel készült, mint az 1714. évi. Ellenkezőleg, a fejtegetés alapos történelmi ismeretekre, lelkiismeretes kutatásra és gyakorlott íróra vall, a ki ugyancsak ért az adatok kihasználásához.

Azt hisszük nem csalódunk, ha az egészet Baernkopf avatott tollának tulajdonítjuk, a kit a primás bizhatott meg a kérdés jogtörténeti méltatásával.

Azonban bármily jól végezte Baernkopf feladatát, a királyné koronázására nem került ez uttal a sor. Mert II. Lipót ugyan megkoronáztatott 1790 november hó 15-én Pozsonyban, neje a spanyol Mária Ludovika azonban betegeskedése miatt nem jöhetett el az országgyűlés színhelyére. A rendek tehát november 17-én tartott ülésükben felkérték a királyt, hogy felséges nejét, ha csak lehetséges, koronáztassa meg a következő évben Budán tartandó országgyűlésen. Mire II. Lipót válaszában kijelentette, hogy az ország rendeinek óhaját közölni fogja nejével és reményli, hogy a királyné, ha egészségi állapota engedni fogja, annál nagyobb örömmel teljesíti az országgyűlés kérelmét, mert ő és gyermekei nem mulasztják el a tapasztalt hűség és hódolatteljes ragaszkodás nyilvánulásait tudomására hozni.²⁾

A koronázást azonban a királyné folytonos betegeskedése miatt a következő évben sem lehetett megtartani.

¹⁾ Országos Levéltár. Kancelláriai Osztály Nr. 13683/1790. Ugyanez másolatban Esztergomi Főegyházmegyei Könyvtár. Batthyányi Kéziratok. Eppat. II. c/2.

²⁾ Naponként való jegyzései az 1790-iki országgyűlésnek. Budán, 1791. p. 253.

Mindazonáltal a koronázási jog felett megindult vita nem aludt el, mert a tudósok egy kis köre nem szünt meg ezután sem a koronázási jog kérdésével foglalkozni. Sőt egy egész kis háborúság keletkezett az irodalom terén, a nyilvánosság előtt, közöttük.

Megirván ugyanis Baernkopf, a primás megbizásából, előbb ismertetett fejtegetését, ezzel meg nem elégedve, még szélesebb alapon folytatta tovább a kérdés tanulmányozását, míg végre 1792 február havában kiadta előtünk már ismeretes munkáját, az esztergomi érsekség jogai mellett. Erre következett márczius végén Csapodynak ellenirata a veszprémi püspök jogai érdekében. S végre májusban megjelent Praynak munkája is.

Még jóformán kezdetét sem vette ez a tollharcz, midőn az isteni gondviselésnek tetszett II. Lipótot, a ki alig két évi uralkodása alatt annyi jelét adta bölcsességének, 1792 márczius 1-jén magához szólítani. Május 5-én pedig a hosszas betegség kioltotta nejének, Mária Ludovikának életét is.

Következett a trónon a megboldogult uralkodó elsőszülött fia, I. Ferencz, a ki néhány héttel trónralépte után május 20-ára Budára országgyűlést hirdetett, hogy itt magát királylyá megkoronáztassa.

I. Ferencz első neje, Erzsébet, Frigyes Jenő württembergi herczeg leánya, már 1790 február 18-án elhalt. A fiatal özvegy még ugyanez év szeptember havában nőül vette Mária Teréziát, Ferdinánd nápolyi király leányát. A magyarok reménylették, hogy a király megkoronáztatásával egyidejűleg meg fog történni a királyné koronázása is.

Erre való tekintettel Bajzáth püspök 1792 márczius 31-én a következő levelet intézte az udvari kancelláriához.

1790 június 6-án benyújtott kérvényemben azon alázatos esedezéssel járultam ő felsége elé, hogy a felhozott indokok alapján magamat és egyházamat, ősrégi kiváltságunkban, a folytonos gyakorlaton sarkalló azon jogunkban, hogy a királynét a szent koronával megkoronázzuk, kegyesen megerősíteni méltóztassék. Ezen kérelmem támogatására, Excellenciádnak ugyanazon hó 10-én kelt felszólítása értelmében, július 3-án felterjesztettem az erre vonatkozó okiratok másolatait is.

Ha tehát a legközelebbi országgyűlésen, a mint a köznélemény általában hiszi, a királyné is megkoronáztatik, hivatkozással a már benyújtott kiváltság-levelekre, megismétlem Excellenciád utján ő felségéhez felterjesztett ama kérelmemet, hogy a királyné-koronázás végzésével engem és egyházamat megvigasztalni kegyeskedjék. S hogy ezt elérjem, újból és ismételten kérem Excellenciád pártfogását, s azt, hogy a kibocsátandó legfelsőbb elhatározás felől engem idején értesíteni sziveskedjék.

A primás ő eminenciája arra támaszkodva, hogy Erzsébet királynét az esztergomi érsek koronázta meg, ugylátszik igényt táplál a mostani koronázásra is. Ámde nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ennek az esetnek az ünnepélyes óvástétel elvette minden erejét és fontosságát, minek folytán úgy kell venni, mintha egyáltaljában meg nem történt volna.

Ha azonban ő eminenciája esetleg nyomósabb okokat tudna az esztergomi egyház jogai mellett felhozni, mint a minőket én bemutattam, úgy méltóztassék ő eminenciájának ezen előttünk ismeretlen kiváltság-leveleket, vagy a kanczellária, vagy pedig valamely e czélből kijelölendő bizottság elé terjeszteni, hogy az megvizsgálván a mindkét részről bemutatott okleveleket, minden esetleg keletkezhető

zavar megelőzése és a két egyház közti kölcsönös szeretet ápolása czéljából, a szóban forgó ügy, a maga idején, érdemleges elintézést nyerjen.¹⁾

A veszprémi püspök e sürgető soraira, a magyar udvari kancellária ápril 12-én egy hosszabb felterjesztésben vitte az ügyet a felség elé.

Ebben elöadja a kancellár, hogy a veszprémi püspök még 1790-ben lépéseket tett az iránt, hogy a metalán bekövetkezendő királyné-koronázáson ő végezze a szertartásokat, miután ezen előjog az ő püspökségét illeti meg kezdettől fogva. Azonban a primás is ragaszkodott a koronázás végzéséhez. Mire mindkettő felszólítottatott bizonyítékaik bemutatására. A kancellár egyenkint felsorolja a primás, azután pedig a veszprémi püspök érveit. Végül pedig a következő javaslattal járul a felség elé.

Ámbár a veszprémi püspök 1790-ben benyújtott első folyamodványában kijelentette, hogy egy eredeti, a püspökség megalapításakor kiadott s a királyné-koronázásra vonatkozó kiváltság-levél birtokában van, mindazonáltal azt mindez ideig be nem mutatta. Ennélfogva a két fél által beterjesztett iratokból nem is lehet semmi bizonyosat megállapítani. Az azonban tagadhatatlan, hogy ezen jog már 1216 előtt vitássá vált az esztergomi érsek és a veszprémi püspök közt, s a mondott évben a pápa által megbízott két biboros előtt, a két fél előleges megegyezése mellett, rendezve lett. Ezt az ítéletet nemcsak a biboros primás idézi, hanem egy ezen vitás kérdéssel foglalkozó s a jelen év folyamán nyomtatásban megjelenő munka is (bizonyosan Baernkopf disquisitiója) ismerteti, a 15. oldalon azt a megjegyzést füzvén hozzá, hogy ezen ítélet a tihanyi

¹⁾ Országos Levéltár. Kancelláriai Osztály. Nr. 3913/1792.

konvent 1300-iki átiratában, a Kaprinay-féle kéziratgyűjteményben, olvasható.

A veszprémi püspök ezen ítéletet, mely az ő álláspontjának éppen nem kedvez, nem ismerteti; holott joggal fel lehet tételezni, hogy miután az ítéletnek III. Honorius pápa által 1221-ben történt megerősítése kezei közt van, — ez azonban a megerősített oklevélre csak általánosságban utal — maga az ítélet is meg van nála.

Az említett döntés után, minden királyné-koronázás alkalmával, a mint ez az előbb említett értekezésben diplomatikailag és történelmileg igazolást nyer, s egy másik nyomtatásban megjelent munkában, a mely az összes eddigi koronázások jegyzőkönyveit felöleli, szintén említetik (kétségtől Kovačich Solennia inauguralia című kiadványa), valahányszor a veszprémi püspök, a királyné fejére tevén a koronát, a mi őt joggal megillette, egyuttal más ténykedést is végzett, ugymint a szent misét, a felkenést, a szent koronának a királyné jobb vállához való érintését, a kormánypálcának és az ország almájának átadását, ezt mindig csak az esztergomi érsek távollétében, vagy oly esetben tette, a mikor az érsek vagy nem volt még méltóságában megerősítve, vagy nem volt még felszentelve. Szóval, mindig egyedül csak azon a jogalapon állott, a melyet az 1216-iki ítélet biztosított számára. Mindezt Erzsébet királynénak, Kun László feleségének, Ágnesnek, III. Endre nejének és Beatrixnek, Korvin Mátyás hitvesének megkoronáztatása világosan bizonyítja.

Ő eminenciája a hercegprimás a veszprémi püspök ezen jogát most sem vonja kétségbe; azt t. i. hogy a XVI. század kezdetétől fennálló szokás szerint, vagyis a mint ez II. Ulászló feleségének Annának megkoronázásától egészen Erzsébet királynénak 1714-ben végbemenő

koronázásáig történt, a házi koronát a veszprémi püspök tegye a királyné fejére. Az esztergomi érsek csak a többi ténykedést, elsősorban a szent koronának a királyné jobb vállához való érintését, kívánja magának biztosítani.

A veszprémi püspök egy ízben, Erzsébet királyné koronázása alkalmával, erre vonatkozólag is igényt emelt ugyan, azonban már ekkor is a rendes kereset útjára utaltatott. Ezen időtől fogva pedig a veszprémi püspök ezen igényét nem újította meg, sőt az elmondottak szerint többé nem is újíthatja meg.

Azt ajánlja tehát a kancellária ő felségének, hogy a királyné küszöbön álló koronázásakor is így történjék; vagyis, a házi korona feltevésén kívül minden egyéb szertartást a primás ő eminenciája végezzen, a veszprémi püspök keresete pedig, ha ugyan még nem évült el, tartassék függőben.¹⁾

A felség elfogadta a kancellária javaslatát, és az 1792 ápril 23-án kelt legfelsőbb elhatározással megállapította az esztergomi érsek és a veszprémi püspök teendőit, a királyné legközelebb történő koronázásában. E legfelsőbb elhatározásának a primás részére kiállított példányát, a magyar udvari kancellária 4337. sz. alatt küldötte meg. Álljon itt a fontos okmány szószerint.

Ferencz, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Kroacia, Slavonia apostoli királya, Ausztria főhercege stb. Krisztusban főtisztelendő atyánk, a római szent birodalom főmagasságu hercege, kedvelt rokonunk! Bemutatattván ugy a veszprémi püspök által, mint főtisztelendőséged által a királyné-koronázás jogára vonatkozó érvek és bizonyítékok, tetszett nekünk kegyelmesen elhatározni, hogy szeretett nőnk ő felségének Magyarország

¹⁾ Országos Levéltár. Kancelláriai osztály. Nr. 3913/1792.

királynéjává történő megkoronázása alkalmával, a házi koronának a királyné fejére való feltevésén kívül, a mi a veszprémi püspököt illeti meg, az összes többi ténykedések, nevezetesen: az ünnepélyes szent-mise, a felkenés, a szent koronának a királyné jobb vállára való helyezése, a kormánypálca és az országalma átadása, úgy a mint ezt a római pontificale és az ország régi szokásai előírják, mind főtisztelendőséged által végeztessenek, a veszprémi püspök 1714-iki keresete pedig, a mennyiben még el nem évült, maradjon meg a maga épségében.¹⁾

Ezen kegyelmes királyi elhatározásunkat a mai napon a veszprémi püspökkel is közölvén, egyuttal főtisztelendőségednek is, mihez tartás végett tudomására hozzuk, egyebekben királyi kegyelmünk hajlandóságával maradván stb.²⁾

Ettől az időtől kezdve a királyné-koronázások mindig oly módon mentek végbe, a mint azt ezen legfelsőbb elhatározás előírta; a királyné felkenését és a szent koronának jobb vállára való helyezését az esztergomi érsek végezte, a veszprémi püspök pedig csupán a házi koronát tette a királyné fejére.

Igy történt ez mindjárt 1792-ben, a mikor Mária Terézia királynét négy nappal férjének megkoronáztatása után Budán, június 10-én ünnepélyesen megkoronázták.

Igy koronáztatott meg I. Ferencz harmadik neje, Mária Ludovika, Ferdinánd főherczeg leánya 1808 szeptember 7-én.³⁾ Ugy szintén negyedik felesége, Karolina Augusztá, Miksa bajor király leánya, 1825 szeptember 25-én.⁴⁾

¹⁾ Praefato episcopo Vesprimiensi Petitorio, ad quod anno 1714. inuiatus habetur, porro etiam, in quantum eidem fors praescriptum non esset, in salvo permanente.

²⁾ Primási Egyházi Levéltár. P. E. Prot. III. Nr. 67.

³⁾ Az 1808-ki országgyűlés jegyzőkönyve. Pozsony, 1808. p. 74.

⁴⁾ Az 1825. évi országgyűlés jegyzőkönyve. Pozsony, 1825. p. 90.

V. Ferdinánd, I. Ferencz elsőszülött fia, már 1830 szeptember 28-án megkoronáztatott. 1831 február 27-én nőül vette Mária Annát, Viktor Emanuel, Sardinia királyának leányát. Neje azonban sem ekkor, sem pedig miután V. Ferdinánd 1835 márczius 2-án elfoglalta a trónt, nem koronáztatott meg Magyarország királynéjává.

Végre, Istenben boldogult felejtetlen királyasszonyunknak, dicsőségesen uralkodó apostoli királyunk hitvesének, a ki 1867 június 8-án, királyi férjével egy napon koronáztatott meg, a veszprémi püspök szintén csak a házi koronát tette fejére, míg a felkenést, s a szent koronának a jobb vállhoz való érintését az esztergomi érsek végezte, ez utóbbit a nádori teendők végzésére megválasztott helyettes, a miniszterelnök segélyével.¹⁾

I. Ferencz királynak legfelsőbb leirata tehát az utolsó királyi intézkedés, a királyné-koronázási jog kérdésében.

A felség azonban ebben is csupán nejeének koronázására vonatkozólag kívánta rendezni az esztergomi érsek és a veszprémi püspök teendőit. És midőn a szent koronának a királyné vállára való helyezését, valamint a koronázási szertartás többi részeit is, a házi korona feltevésén kívül, az esztergomi érsekre bizta, ezt főként két okból tette. Először, mert a kancellária úgy informálta, hogy a XVI. század elejétől, II. Ulászló feleségének 1502-ki megkoronázásától, a veszprémi püspök mindig csak a házi koronát tette a királyné fejére; azért hivatkozik a király az ország régi szokásaira is. Másodsor, mert a mint a kancellária ezt javaslatában kifejti, a veszprémi püspök csak is abban az esetben végezte a többi ténykedést is, ugymint a

¹⁾ Az 1867-iki országgyűlés képviselőházának irományai. Pest, 1867. II. p. 235.

királyné felkenését, a szent koronának jobb vállára való helyezését stb. ha az 1216-ki ítélet szerint, vagy nem volt betöltve az esztergomi érseki szék, vagy pedig az esztergomi érsek a koronázáson nem jelenhetett meg. Már pedig ekkor egyik eset sem forgott fenn.

A királyné-koronázás jogát azonban nem kívánta a király végérvényesen rendezni. Ezt a felség ki is jelentette abban a nyilatkozatában, hogy a veszprémi püspök 1714. évi keresete maradjon meg további érvényében. A mit kétségkívül úgy kell értenünk, hogy a veszprémi egyház jogainak ezen királyi leirat nem derogál; sem pedig a legfelsőbb elhatározás nem állja utját annak, hogy a veszprémi püspökség jogai később, esetleg újabb kutatások és bizonyítékok alapján, érvényesüljenek.

De vajjon lehet-e erre egyáltalában remény?

Nézetünk szerint a veszprémi püspök, a közel negyedfélszázados gyakorlattal szemben, nem fogja királyné-koronázási jogát a mohácsi vész előtt való állapotba visszahelyeztethetni; vagyis nem fogja az esztergomi érsek ellenére kivívni tudni azt a jogot, hogy a szent koronát is mindenkor ő helyezze a királyné jobb vállára.

De ha ez nem is sikerül neki, senki sem vitathatja el tőle azon jogot, hogy abban az esetben, a mikor a királyi pár egyidőben koronáztatik meg, vagy pedig, ha a királyné koronázásakor az esztergomi érsekség nincs betöltve, avagy ha az érsek betegség vagy más valamely ok folytán akadályozva van a királyné-koronázáson való megjelenésben, ő végezze az összes szertartásokat, tehát a királyné felkenését, és esetleg a szent koronának jobb vállára való helyezését is.

Ezt a jogot már az 1216. évi római ítélet, vagy egyezmény is biztosította a veszprémi püspöknek. S ettől

a jogtól több mint 600 esztendőn át soha sem tértek el, még a mohácsi vész után sem, mert ezen idő alatt egyetlen egyszer sem koronázták meg a királynét királyi férjével egy és ugyanazon napon, sem pedig a koronázás nem történt az esztergomi érseki szék üresedése, vagy az érsek akadályoztatása idején.

Annyi idő múltán, 1867 június 8-án történt meg ismét, hogy a királynét együtt, egy napon koronázták meg felséges férjével.

Ki akarná tagadni, hogy a veszprémi püspök lett volna hivatva ezuttal is nemesak a házi koronát a királyné fejére feltenni, hanem a királyné felkenését is végezni?

NÉVMUTATÓ.

- Adelhaid királyné, szent László neje 37.
 Ágnes királyné, III. Endre neje 8, 12, 18, 23, 67—71, 89, 112, 115, 116, 118, 121, 129, 140.
 Ágnes királyné, Ottó neje 72.
 Ákos fehérvári kanonok, később prépost 61.
 Albanói püspök I. Pelag.
 Albeni János veszprémi püspök 76.
 Albert király 10, 12, 18, 23, 24, 32, 77—80, 92, 123, 125.
 Albert osztrák herceg, majd római király 68.
 Alsani Bálint pécsi biboros püspök 75.
 Amália királyné, I. József neje 110.
 András erdélyi püspök 72, 135.
 Andronicus mester, veszprémi prépost 66.
 Anjou Károly nápolyi király 56.
 Anna királyné, I. Ferdinánd neje 13, 19, 25, 98, 100.
 Anna királyné, II. Mátyás neje 20, 25, 106, 131.
 Anna királyné, II. Ulászló neje 11, 19, 82—87, 90, 91, 96, 134, 140.
 Anna spanyol királyné 109.
 Antal esanádi püspök 72.
 Ausztria 78, 92, 141.
 Baernkopf Ignác pozsonyi kanonok 4—17, 21, 27, 30, 32, 35, 136, 137, 139.
 Bajzáth József veszprémi püspök 128, 129, 137.
 Bakócz Tamás biboros, esztergomi érsek 85, 86, 87, 88.
 Bánffy János 101.
 Bánffy Lukács esztergomi érsek 38.
 Barits Albert 3.
 Bartal György 32.
 Báthory 84.
 Báthory Endre 104.
 Batthyányi Ferencz 105.
 Batthyányi József gróf, esztergomi érsek bibornok 4, 129.
 Beatrix királyné, I. Mátyás neje 11, 12, 18, 81, 82, 89, 90, 95, 135, 140.
 Beatrix királyné, Róbert Károly neje 72.
 Beck Keresztély Ágost 3.
 Beckensloer János esztergomi érsek 82.
 Bécs 71, 127.
 Béla herceg, IV. Béla fia 51.
 II. Béla király 38.
 III. Béla király 38.
 IV. Béla király 17, 23, 29, 32, 46—48, 50—56, 59, 61, 72, 90, 119, 129, 135.
 Bencsik Mihály 3.
 Benedek veszprémi püspök a Radnemzetségből 8, 66, 67, 70, 72, 75.
 Bereghi egyezmény 48, 50.
 Beregszászi plébános I. Szalaházy Tamás.
 Berény helység, Somogy megyében 57, 60, 66, 68, 89, 114, 115.
 Bertalan veszprémi prépost, azután püspök 48, 49.
 Berthold kalocsai érsek 39, 40, 45.
 Bethlen 107.
 Bethlen Wolfgang 102.
 Beutheni herceg I. Kázmér.
 Bicskey Gergely esztergomi érsek 71.
 Blanka Mária 1.
 Blois 82.
 Bona lengyel királyné 101.
 Bonfin 93, 117.
 IX. Bonifác pápa 75, 76.
 Borbála királyné, Zsigmond neje 9, 10, 18, 19, 23, 75, 77, 78, 90, 112, 121, 122.
 Boszniai püspök I. György, János.

- Brodarics István szerémi püspök 98.
 Buda 40, 43, 72, 74, 75, 81, 92, 98,
 99, 127, 128, 136, 137, 142.
 Budai egyház 42, 51, 54.
 Cherrier Miklós 33.
 Cillei Hermann gróf 75.
 Claudia Felicitás királyné, I. Lipót
 neje 109.
- III. Coelestin pápa 38.
 Courtenay Péter francia herceg 40.
 Csák Péter nádor 60.
 Csanádi püspök I. Antal, Galhard.
 Csapody Lajos veszprémi kanonok
 17—28, 30—35, 44—46, 53, 55,
 137.
- Császárók I. II. József, V. Károly,
 Laskaris Tódor, Rudolf, Szulej-
 man, Zsigmond.
 Csehország 78, 92, 141.
 Csepelszigeti tized 67.
 Cziráky Antal 34.
 Czisztercziek 54.
 Dalmácia 141.
 De Candalle Anna I. Anna királyné.
 Demeter bibornok, esztergomi érsek
 75.
 Domonkosok 54.
 Dömösi prépost I. Fülöp, Rozgonyi
 Simon.
 Dörgicsei tizedek 51.
 Egri püspök I. Szalaházy Tamás,
 Várday Pál.
 Eleonora királyné, II. Ferdinánd
 neje 107, 131.
 Eleonora királyné, III. Ferdinánd
 neje 20, 26, 131.
 Eleonora királyné, II. Mátyás neje 2.
 Eleonora Magdolna királyné, I. Lipót
 neje 19, 110, 111, 123, 131.
 I. Endre király 120.
 II. Endre király 31, 32, 39—41,
 46—50, 61, 94, 95, 115.
 III. Endre király 18, 32, 66, 67,
 69—71, 89, 115, 118, 140.
 Erdélyi püspök I. András.
 Ergelics Ferenc veszprémi püspök
 20, 21, 25, 26, 107, 113.
 Erzsébet hercegnő 94.
 Erzsébet királyné, I. Albert neje 9,
 10, 12, 18, 23, 24, 77, 79, 91—95,
 123, 125.
 Erzsébet királyné, I. Ferencz neje
 137.
 Erzsébet királyné, I. Ferencz József
 neje 143.
- Erzsébet királyné, V. István neje
 29, 33, 56, 59, 61, 62, 95.
 Erzsébet királyné, IV. László neje
 7, 8, 23, 46, 56—62, 64, 66, 68,
 89, 112; 114—118, 121, 140.
 Erzsébet királyné, Nagy Lajos
 neje 74.
 Erzsébet királyné, Róbert Károly
 neje 36, 72.
 Erzsébet Krisztina királyné, III.
 Károly neje 14, 26, 111, 128,
 131, 138, 140, 141.
 Este Beatrix királyné, II. Endre
 neje 47, 48.
 Esztergom 71, 78, 122.
 Esztergomi érsek I.: Bakócz Tamás,
 Bánffy Lukács, Batthyányi József
 gróf, Beckensloer János, Bicskey
 Gergely, Demeter, Forgách Fe-
 rencz, Fülöp, Gergely, János,
 Jób, Kanizsai János, Keresztély
 Ágost, Lippay György, Lodomér,
 Lósy Imre, Oláh Miklós, Palóczy
 György, Pázmány Péter, Ró-
 bert, Széchy Dénes, Szelepcsényi
 György, Tamás, Várday Pál,
 Verancsich Antal.
 Fejér György 68.
 Fenenna királyné, III. Endre neje 66,
 67, 68, 89, 112, 114, 115, 118, 121.
 Ferdinánd főherceg 142.
 Ferdinánd főherceg 106.
 I. Ferdinánd király 13, 19, 25, 33,
 97—101, 103, 104, 130.
 II. Ferdinánd király 20, 26, 107,
 123, 131.
 III. Ferdinánd király 19, 20, 26,
 107, 108, 123, 125, 131.
 IV. Ferdinánd király 108.
 V. Ferdinánd király 143.
 Ferdinánd nápolyi király 137.
 I. Ferencz király 137, 141—143.
 Fessler 87, 88.
 Foixi királyi család 85.
 Foki vám 61.
 Forgách Ferencz biboros, esztergomi
 érsek 20, 25, 131.
 Forgách Ferencz nagyvárad püspök
 104, 106.
 Földváry Miklós 31.
 Fövényi országgyűlés 59.
 Frangepán Gergely, zágráb-egyház-
 megyei szerpap, azután vesz-
 prémi püspök 11, 85, 86, 87.
 Frigyes császár 80, 82.

- Frigyes osztrák herceg 92.
 Frigyes Jenő württembergi herceg 137.
 Fülöp dömösi prépost, utóbb zágrábi püspök 61.
 Fülöp esztergomi érsek 56, 58.
 III. Fülöp spanyol király 108.
 Fülöp váci püspök 61, 62, 65.
 Galhard csanádi, majd veszprémi püspök 73.
 Sz. Gellért kelenföldi egyháza 51, 54.
 Geréb Péter nádor 83.
 Gergely esztergomi érsek 8.
 IX. Gergely pápa 49, 50.
 XII. Gergely pápa 76.
 Gertrud királyné, II. Endre neje 39, 40, 95.
 Gizella királyné, sz. István neje 5, 7, 17, 22, 31—33, 36, 37, 41, 94, 95, 114.
 Glogau 72.
 Gonzaga Eleonora I. Eleonora királyné.
 Gubasóczy nyitrai püspök 131.
 Guerchei herceg, XII. Lajos francia király követe 83, 84.
 Gustermann Antal Vilmos 31.
 Gyakovár 74.
 Győr 72.
 Győri püspök I. Miklós.
 György boszniai, azután veszprémi püspök 75, 76.
 György veszprémi, azután váradi püspök 85.
 Habsburgok 100.
 Hainburg 56.
 Hajnik Imre 34.
 Hartvik püspök 36, 37.
 Hegedűs Lajos Kandid 33.
 Henrik herceg 72.
 Horváth János 35.
 III. Honorius pápa 7, 44, 47, 71, 129, 133, 140.
 Ilona királyné, II. Béla neje 38.
 Sz. Imre herceg 114.
 Inchoffer 30.
 III. Ince pápa 38, 39, 42, 46.
 VII. Ince pápa 76.
 István, a tizenkét apostolról nevezett egyház bibornoka 42, 44, 51.
 Sz. István király 2, 5, 7, 17, 22, 29, 36, 37, 83, 90, 119.
 V. István király 32, 56, 59, 61, 62, 95.
 Istvánfy 182.
 Sz. Istvánról nevezett templom Székesfehérvárott 100.
 Izabella királyné, János neje 101, 102, 103.
 Izabella, I. Erzsébet királyné, IV. László neje.
 Sz. Jakabnak a hőforrások melletti egyháza 51, 54.
 Jakusich György veszprémi püspök 19, 26, 27, 108, 113.
 János boszniai püspök 49.
 János cseh király 72.
 János esztergomi érsek 11.
 János kalocsai, majd esztergomi érsek 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47.
 János király I. Szapolyai.
 XXIII. János pápa 76.
 Jób esztergomi érsek 38.
 Jolanta királyné, II. Endre neje 32, 40, 44, 61.
 Joles I. Jolánta.
 II. József császár 127.
 I. József király 110.
 Kálmán herceg, IV. Endre fia 48.
 Kalocsai érsek I. Berthold, János, Lajos.
 Kán Miklós erdélyi prépost az eszt. érseki széken 58, 63.
 Kanizsai János esztergomi érsek 75.
 Kaprinay kéziratgyűjteménye 140.
 Karolina Augusztá királyné, I. Ferencz neje 142.
 V. Károly császár 103.
 III. Károly király 14, 26, 110, 111, 114, 127, 129, 131.
 Károly morva őrgróf 73.
 Katalin királyné, I. Mátyás neje 80.
 Sz. Katalin kápolnája Székesfehérvárott 74.
 Kázmér bcutheni és tescheni herceg 72.
 III. Kelemen pápa 38.
 VI. Kelemen pápa 73.
 VII. Kelemen pápa 99.
 Keresztély Ágost herceg esztergomi érsek 15, 115, 120.
 Királynék I.: Adelheid, Ágnes, Amália, Anna, Beatrix, Bona, Borbála, Claudia Felicitas, Eleonora, Eleonora Magdolna, Erzsébet, Erzsébet Krisztina, Este Beatrix, Fenenna, Gertrud, Gizella, Ilona, Izabella, Jolánta, Karolina

- Augusztá, Katalin, Magdolna Terézia, Margit, Margit Terézia, Mária, Mária Anna, Mária Eleonora, Mária Leopoldina, Mária Ludovika, Mária Terézia.
- Királyok: I.: Bajor: Miksa. Cseh: János, Podjebrad, Venczel. Francia: XII. Lajos. Lengyel: Zsigmond. Magyar: Albert, II, III, IV. Béla, I. II. III. Endre, I. II. III. IV. V. Ferdinánd, I. Ferencz, Sz. István, V. István, János, I. II. József, III. Károly, Kis Károly, II. Lajos, Sz. László, III. IV. V. László, I. II. Lipót, I. II. Mátyás, Miksa, Nagy Lajos, Ottó, Róbert Károly, Rudolf, I. II. Ulászló, Zsigmond. Nápolyi: Anjou Károly, Ferdinánd. Sardinia: Viktor Emanuel. Spanyol: Fülöp.
- Kis Károly király 75.
 Kiss István 35.
 Komárom 93, 94.
 Konek Sándor 35.
 Korbuly Imre 35.
 Korvin János 1.
 Kosutány Ignác 34.
 Kotromanic István bosnyák bán 74.
 Kottanner Ilona 93, 94, 95.
 Kovachich 140.
 Königsaal apát I. Péter.
 Kroacia 141.
 Kún Erzsébet I. Erzsébet királyné, V. István neje.
 Kún László I. IV. László.
 Körmöczbánya 104.
 Köves András veszprémi püspök 14, 25.
 XII. Lajos francia király 82, 83.
 Lajos kalocsei érsek 75.
 II. Lajos király 87, 97.
 Laskaris Tódor nikeai császár 47.
 Sz. László király 37.
 III. László király 114, 115, 117.
 IV. László király 8, 9, 17, 18, 46, 56, 58—60, 62, 63, 65, 66, 68, 76, 89, 111, 113—117, 119, 120, 140.
 V. László király 80, 94.
 László váci prépost 65, 66.
 Lengyelország 92.
 I. Lipót király 19, 26, 108—110, 113, 125, 131.
 II. Lipót király 4, 127, 128, 136, 137.
- Lippay György esztergomi érsek 20, 131.
 Liszthy János királyi titkár 103, 106,
 Lodomér esztergomi érsek 8, 66, 70, 71.
 Lósy Imre esztergomi érsek 108, 123, 131.
 Lucerai püspök I. Ransano Péter.
 Magdolna, francia király leány, V. László jegyese 80.
 Magdolna Terézia királyné, I. Lipót neje 125.
 Majs nádor 95.
 Mantuai püspök 47.
 Margit királyné, Nagy Lajos neje 73.
 Margit Terézia királyné, I. Lipót neje 109.
 Mária királyné, IV. Béla neje 47, 50, 52, 59, 61, 95.
 Mária királyné, II. Lajos neje 87, 97, 98.
 Mária királyné, I. Miksa neje 14, 19, 103—106, 131.
 Mária királyné, Róbert Károly neje 72.
 Mária királyné, Zsigmond neje 1, 9, 18, 19, 23, 74, 75, 77, 78, 89, 118, 122.
 Mária, XII. Lajos francia király nővére 82.
 Mária Anna királyné, II. Ferdinánd neje 20, 26, 107.
 Mária Anna királyné, III. Ferdinánd neje 19, 108, 131.
 Mária Anna királyné, V. Ferdinánd neje 143.
 Mária Eleonora királyné, III. Ferdinánd neje 108.
 Mária Leopoldina királyné, III. Ferdinánd neje 108.
 Mária Ludovika királyné, I. Ferencz neje 142.
 Mária Ludovika királyné, III. Károly neje 127.
 Mária Ludovika királyné, I. Lipót neje 136.
 Mária Ludovika királyné, II. Lipót neje 4, 136, 137.
 Mária Terézia királyné 10, 19, 127.
 Mária Terézia királyné, I. Ferencz neje 137, 142.
 Maros 61.
 V. Márton pápa 76.
 Sz. Márton püspök 72.
 I. Mátyás király 1, 11, 18, 32, 80—82, 90, 135, 140.

- II. Mátyás király 2, 20, 25, 106, 107, 123, 125, 131.
Merenye Zalamegyében 60.
Sz. Method 36.
Mihály veszprémi püspök 75.
Miklós győri püspök 72, 135.
Miksa bajor király 142.
Miksa király 14, 19, 103—106, 131.
Mohácsi vész 21, 87, 97, 98.
Molnár Aladár 33.
Morva örgróf I. Károly.
Nagy Ernő 35.
Nagy Lajos király 2, 73, 74, 122.
Nagyszombati zsinat 2, 123.
Németország 11.
Németujvári Henrik bán 63.
Németujvári Péter veszprémi püspök 63, 65.
Novigrad 74.
Nyitrai püspök I. Gubasóczy, Podmaniczky István.
Nyulszigetűi zárda 59.
Oláh Miklós esztergomi érsek 14, 25, 131.
Ottó bajor herceg 72.
Ottó király 116, 120.
Pál kalocsai prépost 69.
Pál veszprémi püspök a Szécsiek nemzetségéből 7, 8, 18, 51, 56, 60, 61—64.
Pálffy gróf kancellár 129.
Palóczy György esztergomi érsek 9, 10, 20, 77—80, 91, 93, 123, 125.
Pápák I.: IX. Bonifác, III. Coelestin.
IX. XII. Gergely, III. Honorius, III. VII. Ince, XXIII. János, III. VI. VII. Kelemen, V. Márton, III. V. Sándor.
Pauer János 34.
Pauler Gyula 70.
Pázmány Péter esztergomi érsek 2, 20, 107, 131.
Pecorari Jakab biboros püspök pápai követ 48, 49.
Pécsi püspök I. Alsáni Bálint.
Pelag albanói püspök 42, 44, 51.
Perényi Péter koronaőr 101.
Pergér Elias 2.
Péter, a cziSZtercziták kőnigsaali apátja 72.
Péter veszprémi éneklő-kanonok 68, 69.
Sz. Péterről nevezett templom Székesfehérvárott 100.
Petzolt György városi jegyző 104.
Pistorius 118.
Podjebrad cseh király 80.
Podmaniczky István nyitrai püspök 13, 98, 99.
Pór Antal 70.
Pozsony 92, 93, 98, 103, 104, 106, 108, 111, 120, 124, 127, 131, 136.
Pray György nagyváradi kanonok 10, 28—30, 35, 53, 55, 137.
Pusztay Sándor 31.
Rad-nemzetség 70.
Ransano Péter lucerai püspök 1.
Récsi Emil 35.
Regensburg 106.
Révay Péter koronaőr 1, 89, 125.
Róbert veszprémi püspök, majd esztergomi érsek 21, 22, 39, 40, 42, 44, 46, 47, 49, 50.
Róbert Károly király 32, 71—73, 116, 118.
Róka 87.
Róma 13, 21, 38, 39, 42, 46, 49, 50, 59, 75, 88.
Rosenmann István 4.
Rozgonyi Péter veszprémi püspök 76.
Rozgonyi Simon dömösi prépost, veszprémi püspök 9, 10, 20, 28, 76—78, 80, 91, 93, 125.
Rudolf császár 56.
Rudolf király 106, 131.
Salm Miklós gróf 98, 103.
III. Sándor pápa 38.
V. Sándor pápa 76.
Sándor veszprémi püspök 76.
Sárospatak 101.
Segesdi plébánia 51.
Sennyey István veszprémi, azután zágrábi püspök 21, 26, 27, 110, 113, 125.
Schier 66.
Schmeizel Márton 3.
Schwartner 30.
Sforza család 1.
Somody Ádám veszprémmegyei alispán 124.
Somogy megye 57, 59, 60.
Sopron 2, 57, 107, 110, 123, 131.
Spanyolország 110, 111.
Suhajda János 35.
Szabó Károly 56.
Szalaházy Tamás beregszászi plébános és azután veszprémi majd egri püspök 13, 19, 25, 131.
Szalánkémén 61.

- Szapolyai János szepesi gróf, erdélyi vajda, király 13, 97—100, 103.
Széchenyi György veszprémi püspök 20, 21, 26.
Szécsi Miklós 76.
Szécsy Dénes esztergomi érsek 93.
Szécsy Tamás gróf 84.
Szécsiek nemzetsége 57.
Székesfehérvár 22, 38, 47, 56, 58, 66, 71—75, 77, 80, 81, 82, 85, 87, 98, 101—103.
Szelepcsényi György esztergomi érsek 110, 123, 131.
Szeredy József 35.
Szerémi György, János király udvari káplánja 102.
Szerémi püspök l. Brodaries István.
Szerencse János 101.
Szlavonia 74, 141.
Szulejmán török császár 101.
Tamás esztergomi érsek 47.
Tamás váci püspök 65.
Tescheni herceg l. Kázmér.
Thúróczy 120.
Tihanyi konvent 71, 135, 139.
Tilsch Lénárd tanító 104, 105.
Timon 89.
Tokaj 98.
Újlaky Lőrincz boszniai herceg 83, 84.
I. Ulászló király 80, 92, 93.
II. Ulászló király 11, 12, 17, 19, 46, 82, 85, 129, 134, 135, 140, 143.
I. Uros szerb fejedelem 38.
Ursinus Velius királyi történetíró 100.
Váci püspök l. Fülöp, Tamás.
Váradi béke 101.
Váradi püspök l.: Forgách Ferencz, György.
Várday Pál, szent Zsigmondról nevezett prépost, veszprémi, egri püspök, azután esztergomi érsek 13, 87, 88, 98, 99.
Várnai csata 80.
Venczel király 71, 116.
Verancsich Antal esztergomi érsek író 102.
Veszprém 1, 19, 21, 25, 34, 36, 37, 48, 57, 60, 73, 75, 76, 94, 122, 125.
Veszprémi püspök l. Albeni János, Bajzáth József, Benedek, Bertalan, Ergelics Ferencz, Frangepán Gergely, Galhard, György, Jakusics György, Köves András, Mihály, Németujvári Péter, Pál, Róbert, Rozgonyi Péter, Rozgonyi Simon, Sándor, Sennyei István, Szalaházy Tamás, Széchenyi György, Várday Pál, Volkra Otto János gróf, Zeland.
Viktor Emanuel Sardinia királya 133.
Vilmos bajor herceg 107.
Vinzerer Gáspár 102.
Visegrád 73, 83, 90, 94, 98, 101.
Volkra Ottó János gróf veszprémi püspök 14, 26, 111, 124, 125, 131, 132.
Wertner Mór 70.
Württembergi herceg l. Frigyes Jenő.
Zágráb 21.
Zágrábi püspök l. Fülöp.
Zalamegye 60.
Zápolya l. Szapolyai.
Zeland veszprémi prépost, azután püspök 50, 51.
Zemovit kujaviai herceg 66.
Zermegh 102.
Zsigmond herceg 83, 84.
Zsigmond lengyel király 101.
Zsigmond római császár és magyar király 9, 10, 11, 17, 18, 19, 46, 75—78, 89, 91, 111, 114—116, 118—123, 125, 129, 134, 135.
Sz. Zsigmondról nevezett prépost l. Várday Pál.